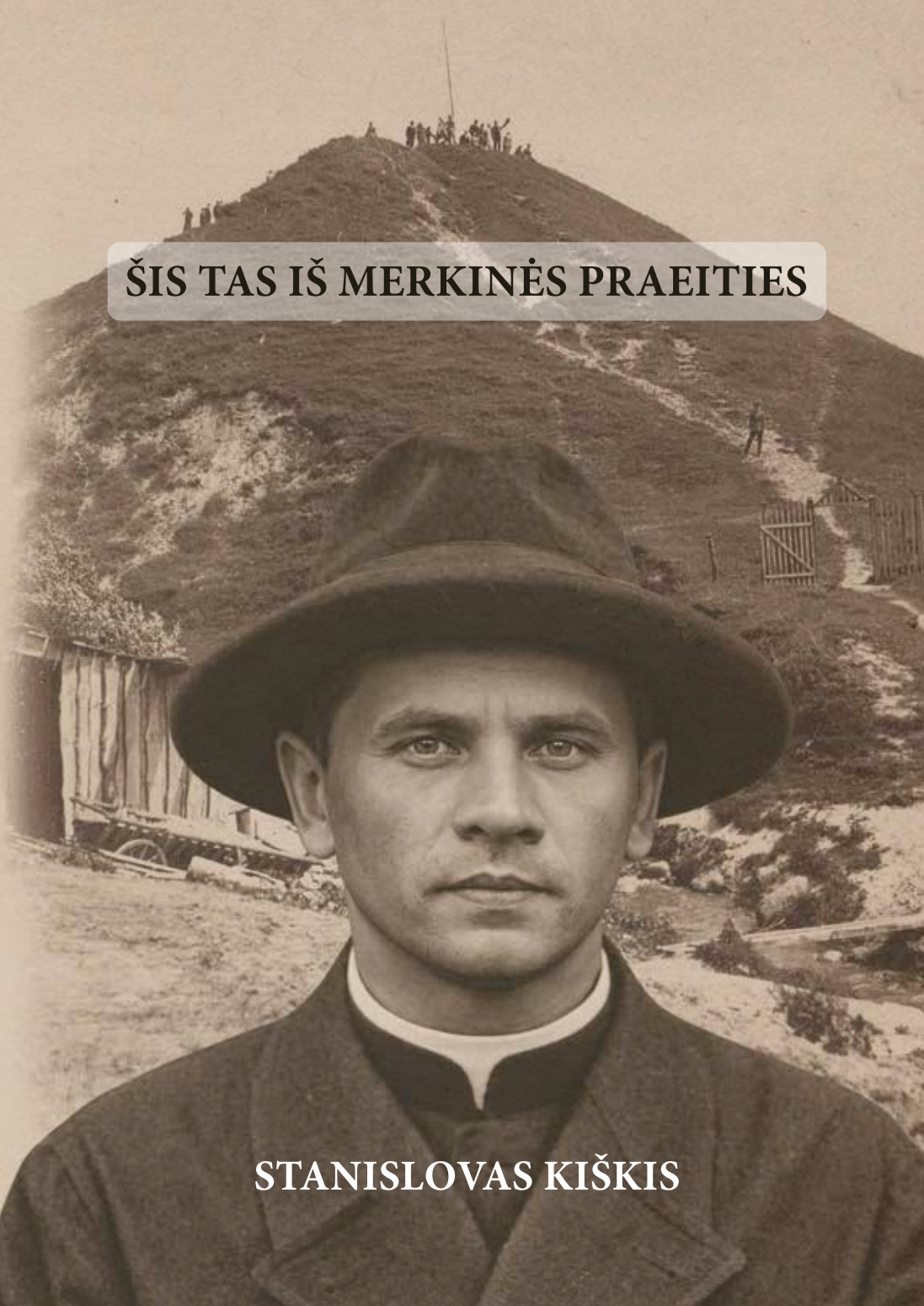
ŠIS TAS IŠ MERKINĖS PRAEITIES



STANISLOVAS KIŠKIS

Knygos leidybą finansavo

LIETUVOS KULTŪROS TARYBA

Varėnos rajono savivaldybė

Už leidimą išleisti Kunigo Stanislovo Kiškio monografiją apie Merkinę dėkojame Kaišiadorių vyskupijos kurijai

Merkinės krašto muziejus, 2026 m.
© Merkinės krašto muziejus
© Kaišiadorių vyskupijos kurija

STANISLOVAS KIŠKIS

ŠIS TAS IŠ MERKINĖS PRAEITIES 1984 M.

MERKINĖ
2026

◇◇◇ TURINYS ◇◇◇

Įvadinis žodis ◇ 8
Stanislovo Kiškio biografija ◇ 12
Stanislovo Kiškio veiklos Merkinėje atspindžiai to meto spaudoje ir fotografijose. ◇ 18
Stanislovas Kiškis. Šis tas iš Merkinės praeities. Pratarmė ◇ 29
Archeologiniai paminklai ◇ 30
Merkinės pilis ◇ 31
Merkinės miestas ◇ 36
Pirmoji bažnyčia Merkinėje ◇ 41
Bažnyčios pastatas amžių bėgyje ◇ 44
Merkinės bažnyčios aprūpinimas ◇ 47
Vienuolynai Lietuvoje ◇ 50
Dominikonai Merkinėje ◇ 53
Jėzuitai Merkinėje ◇ 55
Merkinės parapija dominikonų rankose ◇ 58
1830–1831 metų sukilimas ◇ 60
Merkinės dominikonų likimas ◇ 61
Merkinėje kunigas Jonas Rimavičius ◇ 62
Braunasi žydai ◇ 65
Pilvingių ūkis Vyskupo žinioje ◇ 65
Rožančiaus brolija ◇ 66
Vagys bažnyčioje. Skundai ◇ 66
Kunigo Jono Rimavičiaus paminklas ◇ 68
Kunigas Kajetonas Aleknavičius ◇ 69
Skundas ◇ 71
Dekano nuomonė ◇ 71
Konsistorijos dekretas ◇ 72

◇◇◇ TURINYS ◇◇◇

Žydo kaimynystė ◇ 72
Neramūs 1863 metai ◇ 74
Merkinės unitai ◇ 76
Po lenkmečio ◇ 76
Kunigas Adomas Šlepavičius ◇ 77
Vagis bažnyčioje. Priestatas ◇ 77
Perkūnas trenkė į varpinę ◇ 78
Kunigas Silvestras Gimžauskas ◇ 78
Bažnytinė žemė ◇ 79
Merkinės dekanatas ◇ 81
Merkinėje kunigas Konstantinas Jagminas ◇ 82
Kunigas Tomas Kakarieka ◇ 84
Parapijos 1909 m. gyvenviečių sąrašas ◇ 85
Emigrantai į Ameriką ◇ 87
Seniausi parapijos žmonės ◇ 89
Ar galima palaidoti? ◇ 91
Merkinėje kunigas Kazimieras Ribikauskas ◇ 91
1911 m. bažnyčios ir parapijos aprašymas ◇ 92
Bažnyčios remontas ir grąžinimas ◇ 93
Lenkiškai kalbantieji ◇ 94
Karo padarytoji žala ◇ 96
Atlaidai. Kryžiaus Kelio stacijos ◇ 96
Bažnyčios žemė ir vokiečių okupacija ◇ 97
Kunigo Kazimiero Ribikausko areštas ◇ 98
Vikaras būtinai reikalingas ◇ 99
Pasikeičia kunigai. Švietimo ministerijos paskola ◇ 101
Blaivybės draugijos pinigai ◇ 102

◇◇◇ TURINYS ◇◇◇

Karių kapai. Vikarų pasikeitimas. Savižudės likimas ◇ 102
Kunigo Kazimiero Ribikausko gyvenimo pabaiga ◇ 103
Kunigas Andrius Juknevičius ◇ 104
Rotušės varpas. Kunigo Jagmino pagerbimas ◇ 105
Pasikeičia kunigai. Sukruto lenkai ◇ 105
Karo pradžia ◇ 107
Rašo vikaras ◇ 109
Kunigas Petras Celiešius – klebonas ir dekanas ◇ 109
Rašo vikaras ◇ 111
Merkinėje vienas kunigas Jonas Mintaučkis ◇ 112
Kunigo Jono Mintaučkio atsiminimai iš Merkinės ◇ 114
Merkinės kunigai nuo 1948 metų ◇ 124
Bažnyčios komitetas ◇ 125
Kunigai J. Kamarauskas, V. Sidaras, Z. Komaras ◇ 125
Kunigas Petras Laskauskas apie Merkinę ◇ 126
Auksinis jubiliejus ◇ 128
Šis tas apie Merkinę ◇ 131
Kunigas Vytautas Sudavičius apie Merkinę ◇ 131

PRIEDAI
Žinios iš inventoriaus sąrašų 1835–1941 m. ◇ 133
1442 m. Didžiojo Kunigaikščio Kazimiero privilegija Merkinės bažnyčiai ◇ 139
1496 m. Didžiojo Kunigaikščio Aleksandro privilegija Merkinės bažnyčiai ◇ 140
Kunigas dr. J. Bakšys ◇ 142
1839 m. Vilniaus vyskūpijos kanceliarijos sudarytas dokumentų, susijusių su Merkinės bažnyčia, sąrašas ◇ 143
Apie mūsų bažnyčias ◇ 146
Žodelis užbaigai ◇ 147

◇◇◇ ĮVADINIS ŽODIS ◇◇◇

Skaitytojui pristatomas 1984 metais parašytas kunigo Stanislovo Kiškio rankraštis „Šis tas iš Merkinės praeities“ yra savitas ir vertingas Merkinės istorijos šaltinis. Tai nėra šiuolaikinė akademinė miesto ar parapijos istorija. Veikiau – tai ilgametės kunigo, pedagogo ir Merkinės gyvenimo dalyvio pastangos surinkti vienoje vietoje jam prieinamas žinias apie miestą, jo bažnyčią, vienuolijas, dvasininkus, parapijiečius ir XX a. pirmosios pusės gyvenimą.

Rengiant rankraštį spaudai nuspręsta kiek įmanoma labiau išsaugoti originalų autoriaus tekstą, jo kalbėjimo būdą, vertinimus ir pasakojimo logiką. Dėl šios priežasties leidinyje nėra bandoma Stanislovo Kiškio teksto perrašyti pagal dabartines istorijos mokslo žinias. Ten, kur autoriaus teiginiai nesutampa su šiandien žinomais istoriniais, archeologiniais, architektūriniais ar menotyriniais duomenimis, jie paliekami kaip rankraščio dalis, tačiau greta pateikiamos redaktoriaus pastabos.

Toks paaiškinimas būtinas, nes nuo rankraščio parašymo praėjo daugiau kaip keturi dešimtmečiai, o dalis jame naudotos istoriografijos yra dar gerokai senesnė. Per tą laiką Merkinės istorijos tyrimai smarkiai pasistūmėjo į priekį: paskelbta naujų istorinių šaltinių, atlikta archeologinių ir architektūrinių tyrimų, patikslinta miesto urbanistinė raida, bažnyčių ir vienuolynų istorija, atskirų pastatų chronologija bei paskirtis.

Dalis rankraštyje pasitaikančių neatitikimų atsirado dėl tuo metu vyravusių istoriografinių interpretacijų. Pavyzdžiui, autorius Merkinės parapinės bažnyčios pradžią sieja su 1387–1388 m. Lietuvos krikštu, pirmąją bažnyčią laiko mūrine, jos atnaujinimą ir titulo pakeitimą sieja su 1418 m., o kai kuriuos architektūrinius elementus interpretuoja kaip buvusios bažnyčios-tvirtovės požymius. Šios prielaidos šiandien negali būti laikomos įrodytais faktais. Tiesioginių šaltinių, patvirtinančių tokią įvykių seką, nėra, o vėlesni architektūriniai tyrimai leidžia kitaip vertinti dabartinės mūrinės bažnyčios chronologiją ir jos architektūros raidą.

Panašių patikslinimų reikėjo ir kitose teksto vietose. Rankraštyje 1615 m. data klaidingai siejama su parapinės bažnyčios statyba, nors ji susijusi su dominikonų bažnyčia; Merkinės didžiojo altoriaus Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų paveikslas priskiriamas Tintoretto, nors šiandien jis siejamas su XVII a. antrojoje pusėje Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės aplinkoje kūrusiu Johannu Gotthardu Berghoffu. Kai kurios autoriaus pateikiamos dominikonų ir jėzuitų vienuolynų bei mokyklų įsteigimo datos ar jų instituciniai statusai taip pat reikalauja patikslinimo.

Naujesni tyrimai leidžia kitaip vertinti ir kai kuriuos Merkinės miesto istorijos epizodus. Antai, rankraštyje miesto nuosmukis iš esmės siejamas su 1655 m. karo katastrofa, tačiau publikuoti XVII a. dokumentai rodo, kad Merkinė jau 1654 m. buvo smarkiai nualinta ankstesnės epidemijos, kariuomenių judėjimo ir su jų išlaikymu susijusių prievolių. Taip pat nėra pagrindo autoriaus prielaidai, kad senoji Merkinės rotušė buvo sunaikinta per 1863–1864 m. sukilimą – ji išliko iki XIX a. pabaigos ir buvo nugriauta statant stačiatikių cerkvę. Rankraštyje pasitaiko ir smulkesnių chronologinių, terminologinių bei faktografinių neatitikimų, kuriuos pagal galimybes stengtasi pažymėti komentaruose.

Kai kur problema yra ne tiek teiginio klaidingumas, kiek jo patikrinamumas. Stanislovas Kiškis ne visuomet tiksliai nurodė, kokiu archyviniu dokumentu, publikacija ar ankstesnio autoriaus darbu remiasi. Pasitaiko žinių, kurių šaltinio šiandien nepavyksta nustatyti, taip pat autoriaus samprotavimų, kuriuose nuo dokumentais paliudyto fakto pereinama prie tikėtinos, tačiau šaltiniais nepatvirtintos įvykių rekonstrukcijos. Tokiais atvejais redaktoriaus pastabomis siekiama ne paneigti autoriaus pasakojimą, bet parodyti ribą tarp to, ką galima patvirtinti šaltiniais, ir to, ką pats autorius laikė tikėtina.

Vis dėlto būtų klaidinga dėl šių neatitikimų rankraštį vertinti vien pagal šiandieninio istorijos mokslo kriterijus. Didžiausia jo vertė atsiskleidžia ten, kur Stanislovas Kiškis rašo apie Merkinės parapijos ir bažnyčios gyvenimą XIX–XX a. pirmojoje pusėje. Rankraštyje sukaupta daug žinių apie Merkinėje dirbusius kunigus, bažnyčios remontus ir jos turtą, parapijos žemes, inventorius, konfliktus ir kasdienius rūpesčius, religines brolijas, mokyklas, parapijiečius, Pirmojo pasaulinio karo padarinius, tarpukario gyvenimą bei

pačiam autoriui artimo laikotarpio žmones ir įvykius. Ypač vertingi autoriaus panaudoti XIX–XX a. bažnytiniai dokumentai ir inventoriai, taip pat jo užrašytos žinios apie žmones ir įvykius, kurių dalis kitur apskritai nebuvo publikuota. Pats rankraščio turinys rodo nepaprastai platų šios medžiagos spektrą – nuo XIX a. kunigų ir parapijos ūkio iki 1909 m. gyvenviečių sąrašo, 1911 m. bažnyčios ir parapijos aprašymo, Pirmojo pasaulinio karo, tarpukario ir pokario bažnytinio gyvenimo.

Todėl Merkinės krašto muziejus šį tekstą publikuoja pirmiausia kaip 1984 m. parašytą Stanislovo Kiškio rankraštį ir savarankišką savo epochos istorinį liudijimą, o ne kaip šiandien parengtą Merkinės istorijos sintezę. Autoriaus tekstas leidžia pamatyti ne tik jo surinktą faktografinę medžiagą, bet ir tai, kaip XX a. antrojoje pusėje buvo suprantama bei pasakojama Merkinės praeitis.

Skaitytoją kviečiame sekti leidinyje pateikiamas redaktoriaus pastabas. Jos pažymi vietas, kuriose naujesni tyrimai leidžia autoriaus teiginius patikslinti, papildyti arba vertinti atsargiau. Kartu sąmoningai paliekame ir nemažai diskutuotinų Stanislovo Kiškio teiginių, nes jų išbraukimas ar perrašymas pakeistų paties rankraščio pobūdį.

Šio leidimo tikslas – ne parašyti Stanislovo Kiškio tekstą iš naujo, bet padaryti jį prieinamą skaitytojui, kartu suteikiant galimybę atskirti rankraščio parašymo meto žinojimą ir interpretacijas nuo dabartinių Merkinės istorijos tyrimų rezultatų. Tikimės, kad toks dviejų laikotarpių – autoriaus ir šiandieninio tyrėjo – dialogas leis ne tik kritiškiau skaityti tekstą, bet ir geriau įvertinti paties Stanislovo Kiškio atliktą darbą išsaugant Merkinės istorinę atmintį.

Žygimantas Buržinskas,
Merkinės krašto muziejaus direktorius

STANISLOVO KIŠKIO BIOGRAFIJA



Stanislovas Kiškis gimė 1900 m. spalio 20 d. Sankt Peterburge, religingoje lietuvių inteligentų šeimoje, kilusioje iš Kavarsko parapijos Lietuvoje. Seneliai – Andrius Kiškis (1817–1912) ir Teresė Misytė-Kiškienė (1827–1897) iš Vaišviliškių. Tėvai – Petras Kiškis (1858–1918) – felčeris iš Papragių ir Elena Grudzinskaitė-Kiškienė (1876–1915) iš Zagajų dvarelio, gimusi Šoveniuose, – išeiviai lietuviai inteligentai, gyvenę ir dirbę Sankt Peterburge (Rusija). Šeimoje gimė septyni vaikai, bet du mirė vaikystėje. Sesuo Sofija Kiškytė (1897–1972) – mokytoja, broliai Antanas Kiškis – emigrantas Baltarusijoje, Henrikas Kiškis (1905–1957) – muzikos pedagogas ir kompozitorius, ir Povilas Kiškis – žemdirbys.

Abromiškio kaime (Anykščių r.), prie Šventosios, šeima turėjo ūkį, kur kiekvieną vasarą atvažiuodavo į gimtinę atostogų. 1908 m. St. Kiškis Sankt Peterburge pradėjo lankyti Šv. Stanislovo parapijos pradžios mokyklą, vėliau mokėsi prie Šv. Kotrynos bažnyčios buvusioje gimnazijoje, kurią 1918 m. baigė aukso medaliu.

Po 1917 m. bolševikų revoliucijos Rusijoje įsigalėjo sovietinė valdžia, tad 1918 m. Stanislovas Kiškis parvyko į Lietuvą. Netrukus grįžo ir jo tėvelis su kitais vaikais. Motina mirė dar 1915 m. ir buvo palaidota Peterburgo Vyborgo kapinėse. Netrukus po grįžimo nuo šiltinės mirė ir tėtis, tad ūkiu ir šeima ėmė rūpintis St. Kiškio sesuo Sofija.

1918–1922 m. St. Kiškis mokėsi Vilniaus kunigų seminarijoje, bet ją baigęs dėl jauno amžiaus kunigu nebuvo įšventintas. 1922–1924 m. Kauno universiteto Teologijos ir filosofijos fakultete Stanislovas studijavo apologetiką, gavo teologijos magistro laipsnį. 1924 m., įsteigus Lietuvos

kunigų studentų draugiją, St. Kiškis į ją įstojo vienas pirmųjų ir buvo išrinktas jos valdybos nariu. Studijuodamas Kaune, 1923–1924 m. jis buvo Kauno mokyklos Kęstučio gatvėje Nr. 23 kapelionas bei Mokytojų sąjungos gimnazijos kapelionas. 1924 m. balandžio 19 d. Marijonų koplyčioje prie Šv. Gertrūdos bažnyčios arkivyskupas Antonio Zecchinni įšventino St. Kiškį kunigu.

1925 m. S. Kiškis kartu su kitu studentu buvo pasiųstas į JAV rinkti aukų Kaune statomiems Ateitininkų namams. Aplankęs beveik visas lietuvių kolonijas, jis surinko apie 12 tūkstančių dolerių ir savo įspūdžius apie Amerikos lietuvių katalikų gyvenimą aprašė „Tiesos kelyje“ (1926 m.).

Grįžus į Lietuvą 1925 m. vyskupo J. Kuktos jis buvo paskirtas Merkinės (Varėnos r.) vidurinės mokyklos kapelionu. Nuo 1926 m. sausio 8 d. iki pat 1929 m. jam teko dirbti šios gimnazijos direktoriumi. Visus žavėjo savo prielankumu ir muzikalumu.

Įkūrus Kaišiadorių vyskupiją, St. Kiškis buvo ir religijos mokymo ir katalikiškų mokyklų reikalų sekretoriumi prie vyskupijos kurijos. Nuo 1927 m., įkūrus Kauno M. Valančiaus liaudies universiteto Merkinės skyrių, jis buvo šio skyriaus vedėjas.

1929 m., uždarius Merkinės vidurinę mokyklą, St. Kiškis buvo paskirtas Kaišiadorių vyskupijos kurijos kancleriu, knygų cenzoriumi ir katedros vikaru. Šias pareigas jis ėjo iki 1945 m.

Jis vadovavo Kaišiadorių vyskupijos pasauliečių katalikų veiklai – buvo Pavasarininkų sąjungos vyskupijos direktorius, rengė jų konferencijas ir suvažiavimus. Turėdamas muzikinių gabumų, grojo smuiku, kartu su vargonininku J. Starka vadovavo Kaišiadorių Šv. Cecilijos chorui. St. Kiškis bendradarbiavo spaudoje – rašė į „Tiesos kelią“, „Pavasarį“ ir kitus katalikiškus leidinius.

Antrojo pasaulinio karo metais jis gelbėjo ir globojo sužeistuosius, buvo pirmasis Lietuvos dvasininkas, 1941 m. birželį įsteigęs Kaišiadoryse ligoninę sužeistiems sovietinės kariuomenės kariams gydyti, pats rūpinosi vaistais ir medikamentais, maistu, organizavo patalų ir marškinių siuvimą. Rizikuodamas gyvybe, St. Kiškis padėjo suimtiesiems, gelbėdamas juos nuo išvežimo į Vokietiją.

Kai 1944 m. Raudonoji armija vėl užėmė Lietuvą, buvo manančių, kad kunigas bus apdovanotas. Tačiau 1945 m. birželio 24 d. St. Kiškis sovietinės valdžios buvo suimtas ir nuteistas 10 metų kalėti su turto konfiskavimu. Kalėjo keliuose Rusijos lageriuose: Kizimoje, Vorkutoje, Intoje, Kemerove, Omske, Krasnojarske. 1956 m., pasibaigus kalinimo terminui, grįžo į Lietuvą, bet netrukus savanoriškai išvyko pas lietuvius tremtinius į Irkutsko sritį ir Krasnojarsko kraštą (Rusija), kad galėtų teikti jiems Sakramentus – dvasininkas tuokė tremtinių jaunimą, krikštijo jų vaikus, išrašydamas lotyniškus krikšto pažymėjimus.

Valdžios verčiamas, į Lietuvą vėl grįžo 1957 m., buvo Semeliškių (Trakų r.) bažnyčios altarista, vėliau – Pašvitinio (Pakruojo r.) bažnyčios altarista. 1957 m. vyskupas Teofilius Matulionis buvo pateikęs Vatikanui St. Kiškio kandidatūrą konsekruoti vyskupu, jei dėl kokių nors priežasčių nepavyktų šio titulo suteikti Vincentui Sladkevičiui.

1958 m. vėl buvo suimtas ir nuteistas 4 metus kalėti. 1958–1962 m. jis kalėjo Dubravlage (Mordvija, Rusija), buvo lagerio dekanato tvarkytojas: paskirstė kunigams barakus (parapijas), rūpinosi kitais lagerio bažnyčios reikalais.

1962 m. jis grįžo iš lagerio į Lietuvą, kiek laiko buvo Joniškio (Molėtų r.) Šv. apaštalo Jokūbo bažnyčios altarista, paskui iki 1973 m. – Punios (Alytaus r.) Šv. apaštalo Jokūbo parapijos klebonas.

1973–1982 m. St. Kiškis buvo Stirnių (Molėtų r.) Šv. Jono Krikštytojo Nukankinimo parapijos klebonas. Tarnaudamas nuošalioje parapijoje, jis slapta platino Aukštaitijoje „Lietuvos katalikų bažnyčios kroniką“ ir kitą pogrindžio religinę ir patriotinę literatūrą.

1982 m. jis buvo paskirtas Kaišiadorių vyskupijos katedros altarista ir juo liko iki gyvenimo pabaigos. Jis buvo Kaišiadorių vyskupijos katedros kapitulos prelatas, kunigų tarybos konsultorius ir II sekretorius.

1988 m. liepos 5 d. Romos popiežius Jonas Paulius II paskyrė Kaišiadorių katedros kapitulos kanauninką St. Kiškį garbės prelatu.

1989 m. prelatas St. Kiškis parašė pareiškimą Kaišiadorių vyskupui J. Matulaičiui, prašydamas pradėti kanonišką procesą arkivyskupo Teofiliaus

Matulionio šventumui paskelbti. Byla buvo pradėta ir tęsiama, kol 2017 m. T. Matulionis paskelbtas Palaimintuoju.

St. Kiškis parašė daug įvairaus žanro veikalų, kurie kaupėsi rankraščiuose ar buvo padauginti įvairiomis dauginimo priemonėmis: atšviesti, perrašyti rašomąja mašinėle.

Jis sutvarkė bažnyčios istoriko kunigo Nikodemo Švogžlio-Milžino (1899–1985) archyvą, taip pat tautosakininko, istoriko kunigo Prano Bieliausko (1883–1957) rankraštinį palikimą.

St. Kiškis pats išleido tik vadovėlį Kryžiaus keliui eiti „Vilniaus Kalvarijos“ (1940 m.), maldų rinkinį „Vilties maldos“ (1991 m.) ir biografinę knygą „Aš padarysiu jus žmonių žvejais“ (1994 m.).

Jo monografija „Arkivyskupas Teofilius Matulionis“ rašyta 1976–1977 m., buvo išleista 1996 m., knygos „Kristaus pašauktieji“ – 1996 m., „Iš Kavarsko praeities“ – 1998 m.

St. Kiškis paliko gausų rankraštinį palikimą, kuriame – ir nuo 15 metų iki mirties rašytas jo dienoraštis. Kai kurie jo kraštotyriniai darbai leidžiami ar rengiami spaudai.

Daugiau kaip 50 prelato istorinių, filosofinių, memuarinių kūrinių dar neišspausdinta.

Kaišiadorių vyskupijos kurijos archyve saugomi nespausdinti St. Kiškio darbai:

Biografinės apybraižos (mašinraščiai): „Vysk. Juozas Matulaitis-Labukas“, „Vilniaus vysk. Jurgis Matulaitis (gyvenimo bruožai)“, „Vysk. K. Paltaroko konspektyvinė nuotrauka“, „Kun. Antanas Maciulevičius“, „Kun. J. Kudirka“.

Studijos (rankraščiai): „Lietuviai kunigai Rusijoje“, „Kunigai Sibiro platybėse (1941–1962)“, „Vieno kalinio korespondencija. 1946–1961 m.“, „Brolio laiškai (1953–1957 m.)“, mašinraštis „Atsakau į brolio laiškus“.

Bažnyčių ir gyvenviečių istorijos (mašinraščiai): „Kaišiadorių katedros ir vyskupijos gyvenimo įvykių kronika“, „Mūsų brangioji Punia“ (1968 m.), „Iš Dubingių ir Bijutiškio bažnyčių praeities“ (1974 m.), „Stirnių parapijos praeitis“ (1975 m.), „Iš Jiezno praeities“ (1978 m.), „Iš Videniškių praeities“ (1978 m.), „Iš Bagaslavskio praeities“ (1983 m.), „Iš Birštono praeities“



Stanislovo Kiškio kapas Kaišiadorių Kristaus atsimainymo katedros šventoriuje. Ž. Buržinsko nuotrauka, 2026 m.

(1983 m.), „Iš Užuguosčio bažnyčios ir parapijos praeities“, „Iš Merkinės praeities“ (1989 m.), „Birštono prel. K. Olšausko byla“, „Vilniaus vyskupijos lenkų neokupuotos dalies Lietuvoje administravimas 1921–1923 metais“, „Ateistinė spauda Lietuvoje“ ir kiti.

Jiezne ir jo apylinkėse surinkti gyventojų atsiminimai: „Pacų bažnyčia ir jų rūmai Jiezne“, „Jiezno dvaras Kvintų rankose“, „Kun. Anzelmas Nonevičius“, „Kašonių dvaras XIX a. pabaigoje“, „Alytaus-Kaišiadorių plentas“, „Jiezno parapijos vietovių pavadinimai XVIII–XIX amžiuje“, „Jiezno bažnyčios archyvo likimas“, „Čekistų rankose“.

St. Kiškis mirė 1995 m. rugsėjo 25 d. Kaišiadoryse. Palaidotas Kaišiadorių katedros šventoriuje šalia kitų kunigų. Katedros galinėje sienoje jo ir prelato Teodoro Brazio kapus ženklina bendras juodo šlifuoto akmens kryžius, ties kapu įtaisyta balto marmuro plokštė su iškaltu įrašu: „*A. A. / Popiežiaus garbės prelatas, / šios katedros kanauninkas, / sovietinių lagerių kalinys / Stanislovas Kiškis / * 1900 (taurė su ostija) 1924 + 1995 / Dievas mūsų prieglauda ir stiprybė / Ps. 45,1*“.

Guronių (Kaišiadorių r.), kardinolo Vincento Sladkevičiaus gimtinės, Rožinio slėpinių kelio Šv. Juozapo koplyčios (pastatyta 2010 m.) eksterjero freskoje, kuri primena Kaišiadorių vyskupijos kunigus, patyrusius sovietinį terorą – kalėjimą ir tremtį, įrašyta: „*Prel. Stanislovas Kiškis. 1900–1924, 1945–1957–1962, 1995*“.

St. Kiškio kunigystės kelias pristatytas jo paties sudarytame kunigų biografijų rinkinyje „Kristaus pašauktieji“ (1996 m.) kaip kun. Jono Mintaučkio nekrologinis tekstas.[1]

1 Parengta remiantis „Anykštėnų biografijos žinynu (https://www.anykstenai.lt/asmenys/)“ bei knyga „Kristaus pašauktieji“ (1996 m., St. Kiškis).

Stanislovo Kiškio gyvenimo ir veiklos Merkinėje atspindžiai to meto spaudoje ir fotografijose
(Parengė M. Černiauskas)

„Šaltinis“, 1926 m. rugpjūčio 2 d. Nr. 26

Ką mačiau ir patyriau. keliaudamas per Dzūkiją.

Antanas Stabingis

<...> Taip atsisveikinę ir per Alytaus girias, palydovo vedini, išvažiavę savo krūtines pasukom Merkinės link. Tai buvo 18 d. liepos mėn. 18 valanda. Saulė slenka žemyn, dviračiai rieda pirmyn. Prieš mažesnius kalnelius užvažiuojam, prieš aukštesnius užsivedam (užstumiam), o ilgomis lygumomis arba nuo kalnelių aukštyje lyg autobusai lekiam. Šiandien šventa, todėl laukuos žmonių nematyti. Plentas geras, smagu važiuoti. Va, girelę privažiavom, tai būrį jaunuolių susitikom, kurie dainuodami eina uogautų. Pagaliau ir Alovė. Bet kas tai? Rodos, lyg kas suriko, rodos, kažkur sudundėjo... Aa, varge tu mano, tai vienas mūsų bendrakeleivis virto ir pedalą nulaužė. Na, ir gavo bartis už išdykavimą. Mūsų nelaimingasai su vienu pedalu toliau važiavo pirma mūs. Kiti net norėjo ir antrą nulaužti, tai sakė jis važiuosiąs lyg „Fordkas“.

Po 30 km kelionės, jau temstant, išvydom Merkinės bažnyčios bokštus. Geri žmonės priėmė ir pavalgydino. ***Kun. Kiškis****, vidurinės mokyklos direktorius, šnekus, atidarė žinių bagažą ir ėmė rodyti senovės liekanas, pasakoti jų padavimus. Štai priešais mus pabėrė keletą pinigų iš 16, 17 šimtmečių. Vienas dirbtas 1562 m. su Zigmanto Augusto paveikslu; antroj pusėj vytis: raitelis su pentinais, o žemiau – Gedimino stulpai. Keletą kitų su 1666 m. data (Jono Kazimiero paveikslu) ir 1620 m. (Zigmanto III paveikslu) su vytimi. Toliau pasakojo apie Merkinės miesto antspaudą, kuris yra klebono žinioje. Sako, kad tas antspaudas nuo senovės, užėmus rusams Lietuvą, slaptai ir po prisiega per žmonių rankas užsiliko iki šių dienų. Tai yra Merkinės miesto antspaudas, kada jis (Merkinė) turėjo Magdeburgo teises.*



Tikėtina, kad tai minimo antspaudo spaudas.
Nuotrauka iš Gintaro Lučinsko archyvo

Kelionėje pavargusius ima snaudulys. Einam gulti. Kitą dieną apžiūrim vidurinės mokyklos istorinius rūmus, kurie daug istorinių įvykių matė. Juos statė Vytautas, Lietuvos Didysis kunigaikštis. Čia Vytautas kryžeiviams rašė laiškus; čia mirė Lenkų karalius, Lietuvos kunigaikštis Vladislovas IV; čia buvo nužudytas rusų karininkas; pagaliau pernai tapo nukautas visuomenės veikėjas, vidurinės mokyklos direktorius kun. Bakšys.

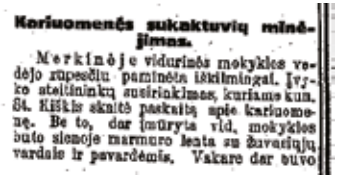
Po rūmais esąs gilus rūsys lanky-



10 metų sukakties minėjimas rinkos aikštėje, 1928 m. gegužės 15 d.
St. Kiškis pažymėtas.
Nuotrauka iš Algimanto Antanevičiaus rinkinio

tojui vaizdžiai primena Krėvos pilies rūsį, kur mūšy kunigaikštis Kęstutis buvo pasmaugtas. Be šių rūmų yra graži stilinga bažnyčia, kuri, sakoma, irgi Vytauto statyta. Jos vidus be galo gražus. Seniau buvo lenkų „višta“ ir lietuvių Vytis prie lubų iš bronzos, bet dabar užsiliko „vištos“ tik dalys. O Vytis, remontuojant bažnyčią, atnaujintas. Vidus bažnyčios išpuoštas lubose tepliotais paveikslais, kas daro malonų įspūdį. Iš daugelio paveikslų, sakoma, P. Švenčiausios yra aukotas dar Vytauto. Be to, mieste yra cerkvė, kuri perdirbta iš buvusios miesto rotušės. Be to, nors Merkinė guli smėlingoj vietoj ir gal kartais duonos trūksta, tačiau šiandien turi vandentraukį, kuris vos pernai buvo baigtas. Mat merkiniečiams be galo įgriso vanduo per smėlį iš toli nešioti. Tik gaila, kad vandentraukio rezervuaras įtaisytas krašte senovės kapų, kurie neaptverti ir žmonių kaulai mindžiojami, mėtomi. Dar pravartu pažymėti gale miesto stovinčius mūro stulpus, kurie, sako, buvę miesto rubežiumi.

Užvis gražiausias ir gal seniausias palikimas tai yra piliakalnis, kuris guli tarp Nemuno, Merkio ir Stangos upių. Tikrai jį milžinai pylė, ne žmonės. Skaitydamas „Dainavos šalis senų žmonių padavimus“ apie „Milžinkapį“, parašyta V. Krėvės-Mickevičiaus, rodos, matai Mykio sūnų Zubrį, kuris



Kariuomenės sukaktuvių minėjimas.

Merkinėje vidurinės mokyklos vedėjo rūpesčiu paminėta iškilmingai. Įvyko atsilankinkų susirinkimas, kuriame kun. St. Kiškis skaitė paskaitą apie kariuomenę. Be to, dar mūryta vid. mokyklos buto sienoje marmuro lenta su žuvusiųjų vardais ir pavardėmis. Vakare dar buvo

Žinutė laikraštyje „Rytas“, 1928 m. gruodžio 4 d.



Atminimo lenta žuvusiems už Lietuvos nepriklausomybę, J. Milerio nuotrauka. Nuotrauka iš LCVA



Pavasarininkai prie Merkinės bažnyčios, 1927 m. St. Kiškis sėdi antroje eilėje ketvirtas iš kairės.
Nuotrauka iš Merkinės krašto muziejaus fondų.



Merkinės bažnyčia. Judelio Milerio nuotrauka. Iš Merkinės krašto muziejaus fondų



Valstybės atkūrimo dešimtmečio proga visoje Lietuvoje vyko daug gražių renginių ir iniciatyvų. Apie tai, kaip dešimtmečio sukaktį sutiko merkiniškiai, sužinome iš Lietuvos Nepriklausomybės 10 metų sukaktuvėms rengti Merkinės komiteto apyskaitos, sudarytos 1928 m. liepos 10 d. Iniciatyvą sudaryti tokį komitetą parodė Vilniui Vaduoti Sąjungos Merkinės skyrius. Į komitetą buvo išrinkti girininkas Kazys Glatkauskas, viršaitis Vincas Bilinskas, kun. Stanislovas Kiškis, mokytojas Jonas Miškinis, mokytojas Jonas Rinkevičius ir mokytojas Sidaranskis. Vėliau prie jų prisijungė pasienio baro viršininkas Bronius Bilminas, kleb. kun. Kazimieras Ribikauskas ir pašto viršininkas Feliksas Pempė. Komiteto pirmininku išrinktas J. Rinkevičius.

Nuotraukoje sukakties minėjimas rinkos aikštėje, 1928 m. gegužės 15 d.
Nuotrauka iš Čiurlionių šeimos albumo

plaukia per Nemunėlį ir skuba namo. Tik gaila, labai gaila, kad jau arti

pusė piliakalnio nugriuvo. Jei nieks neįsikiš, tai po metų, kitų jo neliks nė ženklo, nes vietos gyventojai iš kerštо su vietos malūnininku kasa žemes ir veža kitur. Susirūpinkim ir apsaugokim senovės mums brangias liekanas, kol dar ne vėlu. Dar paminėtina tai, kad Merkinėj yra vieta, kur gyveno jėzuitai, prieš bažnyčią, nors žmonės sako, jog gyvenę dominikonai. Jei norėtum viską smulkiai surašyti, tikrai reikėtų „jaučio odos", kaip žmonės sako. Todėl palikime Merkinę, o skubinkim į Liškevą, nes jau pietų laikas. <...>
Padovinys, 1926 VII 31
„Šaltinis", 1929 m. gruodžio 7 d. Nr. 49

Merkiniečiai liūdi neturėdami mokyklos ir jos vedėjo

Š. m. rugsėjo pradžioje merkiniečius ištiko skaudus smūgis: juos apleido žmonių gerbiamas ir mylimas kun. ***Stanislovas Kiškis,*** *kuris čia darbavosi apie Merkinę ketverius metus. Jis buvo Merkinės vidurinės mokyklos direktoriumi. Šios gi mokyklos įsteigėjas ir pirmasis jos direktorius kun. Juozapas Bakšys 1924 m. pabaigoje buvo nežinomų piktadarių nužudytas. Pastarasis irgi buvo atvykęs vokiečių okupacijos pabaigoje. Čia kun. Bakšiui teko pergyventi su vietos dekanu kun. K. Ribikausku sunkiausius laikus: vokiečių išsikraustymą, bolševikų užplūdimą, lenkų įsiveržimą, pavojingus šaudymus, įvairius plėšimus, Merkinės sudegimą ir sunaikinimą. Po šių visų perversmų, kuriantis nepriklausomai Lietuvai, atsirado daug darbų, kurie daugiausia krito ant vietos kunigų. Jie padėjo organizuoti vietos valdžią, šelpti nuo karo iš bado nukentėjusius, sumažindami sau maistą. Jie steigė mokyklas, organizavo draugijas ir joms vadovavo; žodžiu, kiek tik galėjo, padėdavo žmonėms jų dvasiniuose, kultūriniuose, materialiniuose ir tautiniuose reikaluose.*

Tas darbas buvo ne tik sunkus, bet ir pavojingas. Tikri faktai, kad lenkų kareiviai, įsiveržę į Merkinę, važiuojančius kunigus šaudydavo ir areštuodavo. Be abejo, kilnios ir jautrios širdies merkiniečiai tinkamai įvertino savo veikėjų darbus ir juos didžiai gerbė ir pamilo. Be to, progimnazijos įkūrimas, jos geras sutvarkymas ir tragiška jos įkūrėjo dr. kun. Bakšio mirtis pavergė, tiesiog užhipnotizavo žmones. Žmonės apie jį tik mąstė, kalbėjo tai apie jo kilnius darbus, tai kaip jis kam sapnavęsis, tai kaip kur, kokioj vietoj už jį meldžiamasi ir t. t. Na, ir po tokio didžio vei-

kėjo ir garbingo asmens stoti į jo apleisto darbo eiles ir toliau jį sėkmingai varyti ir žmonėms įtikti – tai nelengvas daiktas. Tokioj būklėj atsirado atvykęs į Merkinę jaunas kun. ***Stanislovas Kiškis.*** *Jis yra baigęs Petrapily šv. Kotrynos gimnaziją su aukso medaliu; taip pat pabaigė ir Vilniaus kunigų seminariją, kaip profesoriai šio straipsnio autoriui yra išsireiškę, be šešėlio; be to, lankė Vilniaus universitetą ir baigė Lietuvos universitete*

Teologijos-Filosofijos fakultetą. Ateitininkų reikalais buvo išvykęs į Ameriką.



Gabenami daiktai iš uždarytos vidurinės mokyklos. Centre kun. S. Kiškis. 1929 m.
Nuotrauka iš Kaišiadorių vyskupijos albumo



Su jaunimu Merkinėje. Centre kunigai K. Ribikauskas ir S. Kiškis.
Nuotrauka iš Kaišiadorių vyskupijos albumo

Sia proga galėjo susipažinti ir sulyginti Vakarų Europos ir Amerikos gyvenimą.

Jam atvažiavus į Merkinę, su nepasitikėjimu į jį žiūrėjo progimnazijos mokytojai, mokiniai ir šiaip žmonės, abejodami, ar toks jaunas kunigėlis sugebės toliau varyti a. a. kun. Bakšio darbą. Tačiau kun. Stanislovui ir tokioj sunkioj būklėj nestigo sumanumo bei takto. Jis pradžioje pradeda darbuotis atsargiai ir nuosekliai, daugiausia progimnazijoj. Pirmiausia, kaipo kunigas, pasirodo bažnyčioje. Čia sužavi žmones savo turiningais pamokslais, gražiu giedojimu, žodžiu, – visuose savo darbuose pasižymi uolumu. Tarp merkiniečių įsigalėjo įsitikinimas, kad tik a. a. kun. Bakšys iš Dievo galėjęs išprašyti sau tokios kilnios dvasios; nuoširdaus, uolaus, sumanaus įpėdinio.

Ir organizacijų kviečiamas sutinka joms padėti darbuotis. Ir taip palengva įsitraukė į platų darbą. Gražiai vedė mokyklą, gerai pritaikė jo mokslą, o mokyklos rūmus bent keliskart suremontavo. Taip pat jis daug padėjo pereitais metais Merkinėje surengti gražų pavasarininkų kongresėlį. Jis maloniai priimdavo atvykusius į Merkinę ekskursantus, jiems noromis parodydavo žymesnes Merkinės vietas ir jų istoriją atpasakodavo. Jis pats, norėdamas geriau pažinti Merkinės ir tolimesnės apylinkės ir žmonių gyvenimą, daro į įvairias vietas ekskursijas ar tai su mokiniais, ar su draugais bei pažįstamais. Stengiasi sužinoti žmonių būklę, duoda jiems praktiškų patarimų, šelpia materialiai ir teikia dvasios paguodos.

Savo kilniais darbais kun. ***Kiškis*** *įgijo žmonių pasitikėjimą, pagarbą ir meilę; tačiau visi šie darbai pakirto jo sveikatą. Pereitą žiemą sunkiai suserga. Nuliūdo tada ne tik jo mokiniai, bet ir visi žmonės. Maldauja visi dangaus Tėvą ir save pasiaukoja, kad tik mylimam dvasios vadui grįžtų sveikata ir ilgiau Merkinėje pasidarbuotų. Ir štai gerasis Dievas – ar tai savo pasigailėjimu, ar tai atsižvelgęs į žmonių maldavimus – grąžina kun. Stanislovui sveikatą. Pakilęs iš ligos, jis vėl iš naujo griebiasi įvairaus darbo ir be atvangos darbuojasi.*

Bet štai vėl naujas merkiniečiams smūgis. Valdžia uždaro keturklasę mokyklą; jos direktorių kun. ***Kiškį*** *Kaišiadorių vyskupas pasikviečia pas save. Dėl šios priežasties mokinių ir žmonių gerbiamas ir mylimas kun. Stanislovas turėjo apleisti Merkinę. Jo netekę merkiniečiai neapsakomai*

liūdi ir ilgisi, nes, kunigo Kiškio netekdami, neteko gero mokyklos direktoriaus, vaikų auklėtojo, uolaus kunigo, gabaus, sumanaus veikėjo ir doro, kilnios dvasios piliečio. Ir kam mūsų pafrontėje uždaryti vidurinę mokyklą?
Merkinietis



Merkinės vidurinės mokyklos Ūkio komiteto 1926 m. lapkričio 25 d. posėdžio protokolas. LCVA



1928 m. birželio 15 d. Merkinės vidurinės mokyklos IV klasės mokiniai bažnyčios šventoriuje. St. Kiškis pirmoje eilėje trečias iš dešinės. Nuotrauka iš Čiurlionių šeimos albumo



Merkinės vidurinės mokyklos mokytojai ir mokiniai 1926 m. birželio 15 d. Centre – kunigas Stanislovas Kiškis. Nuotrauka iš Čiurlionių šeimos albumo

„Kun. Stanislovas Kiškis buvo gabus pedagogas. Turėjo gerą iškalbą ir aukštą išsilavinimą. Be to, buvo be galo geros širdies ir kiek galėdamas kiekvienam padėdavo. Neturtingus mokinius pats šelpdavo ir maistu, ir mokslo priemonėmis. Buvo įsteigęs smuikininkų būrelį. Pats nuvykęs Kaune nupirko smuikus ir davė nurodymus, kaip mokytis smuikuoti.“

Iš Juozo Kvaraciejaus atsiminimų.



Merkinės vid. mokyklos mokiniai, centre kun. Stanislovas Kiškis.
Nuotrauka iš Merkinės krašto muziejaus fondų

STANISLOVAS KIŠKIS

ŠIS TAS IŠ MERKINĖS PRAEITIES

PRATARMĖ

Tai buvo šeštadienis, sausio 9-oji 1926 metų. Su pora pundų savo daiktų važiavau iš Alytaus į Merkinę, kur buvau paskirtas vidurinės mokyklos direktorium.

Beveik visus 1925 metus kartu su studentu A. Tyleniu Amerikoje rinkau pinigus Kaune statomiems Ateitininkų rūmams (Laisvės alėja 3). Atlikę tą misiją, pasukome į Romą – Kalėdose laikiau Šv. Mišias ant Šv. Petro karsto, dalyvavome bendroje Šv. Tėvo audiencijoje, lankėme miestą, buvome Venecijoje ir Genujoje, Paryžiuje ir Berlyne…

Ir štai dabar, sėdėdamas šalia vairuotojo, stebėjau mano veiklai skirtą Merkinę… Ilga įvažiuojamoji gatvė, iš abiejų šonų nedideli mediniai nameliai, kurių daugelyje pro langus mirksėjo degančios žvakės – tai žydų „šabasuvkos“…

Mokykla talpinosi dviejų aukštų mūro name, prieš cerkvę. Joje buvo 4 klasės. Po to kai 17 /XII 1924 m. buvo peršautas tos mokyklos direktorius kun. dr. J. Bakšys ir greit mirė, jai vadovavo mokytojas J. Miškinis, vėlesnis mokyklų inspektorius Alytuje.

Neilgai man teko Merkinėje direktoriauti, nes 1929 metų rudenį Švietimo ministro įsakymu mokykla buvo uždaryta ir jos inventorių liepta perduoti į Seirijus, tik naujasis pianinas (amerikiečių dovana) nukeliavo į Joniškio gimnaziją.

Dabar – praėjus beveik 60 metų – imu į rankas visą rašytinę ir archyvinę medžiagą ir noriu nors iš dalies atkurti taip turtingą, didingą ir vertingą MERKINĖS bažnyčios, miesto, parapijos, jos mokyklų ir gyventojų praeitį, kad mūsų jaunoji karta galėtų „iš praeities sau stiprybės semti“.

K. St. K. (Stanislovas Kiškis)



Merkinės vidurinės mokyklos mokiniai, 1924 m. gegužės 15 d. Fotografuota prie mokyklos pastato – buvusio istorinio mūrinio namo Merkinės Rinkos aikštėje, šiandien vadinamo Vazos namu. 1921 m. įsteigtos mokyklos pirmasis direktorius buvo kun. dr. Juozas Bakšys (1884–1925)
Nuotrauka iš Algimanto Antanevičiaus rinkinio

◇◇◇ ARCHEOLOGINIAI PAMINKLAI ◇◇◇

Merkinė yra vienas seniausių Lietuvos miestų, apie kurį žmonėse yra daug padavimų, legendų.

Iš gausybės surinktų archeologinių duomenų aiškėja, kad Merkinėje ir jos apylinkėse pirmieji gyventojai bus įsikūrę apie 10000 metų prieš Kristų. Merkinės proistorė buvo tyrinėta ne tik seniau (XIX a. pabaigoje ir XX a. pradžioje), bet ir mūsų laikais – archeologinės ekspedicijos keliais atvejais lankėsi 1955, 1962–63 ir 1971 metais Maksimonių, Netiesų ir kitose stovyklose.[2] Ten rasta keramikos, siekiančios XI

[2] Red. past. Čia išvardyta tik iki nedidelė dalis vykdytų platesnių tyrimų. Išsamesnė archeologinių tyrimų ir istoriografijos apžvalga pateikiama leidinyje Merkinės istorijos bruožai (Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2004, p. 24–27.

amžių; o Meždurečėje iškasta Romos imperijos laikų 500 monetų lobis.[3]

Archeologinėje literatūroje dažnai minimi Bingelių, Burokaraisčio, Mardasavo, Merkinės ir kiti piliakalniai.[4] Tiesa, nedaug turime radinių iš žalvario amžiaus (1600–600 metų prieš Kristų),[5] bet užregistruota daugiau kaip 80 akmens amžiaus stovyklų: Merkinės, Jonionių, Maksimonių, Netiesų ir kitų vietovių stovyklose rasta neolito epochos titnaginių dirbinių (IV–II tūkstantmetis prieš Kristų).[6] Masališkių laukuose yra Krėvės išgarsintas Šarūno kalnas.

◇◇◇ MERKINĖS PILIS ◇◇◇

Po to, kai Prūsijos pasienyje įsikūrę kryžiuočiai galutinai pavergė visas Prūsų kunigaikštijas (jų buvo net 111[7]), ruožas tarp Prūsų ir Nemuno, vadinamoji Sūduva, liko be gyventojų. Tai galėjo būti apie 1280 metus.

XIII amžiaus pabaiga ir visas XIV amžius – tai nuolatiniai kryžiuočių puolimai, siekiant užkariauti Lietuvą, kuri karaliaus Mindaugo jau buvo sujungta į vieną drausmingą valstybę. Sūduva pasidarė tarsi niekam nepriklausanti žemė: apaugusi miškais ir krūmais, ji tarnavo abiems kaimynams

[3] Red. past. Autorius mini XI a. keramiką, tačiau nenurodo konkrečios radavietės, o vartojama formuluotė „keramika, siekianti XI amžių“ neatitinka šiandieninės archeologinės terminijos. Taip pat nepavyko identifikuoti tekste minimos Meždurečės vietovės, todėl nėra galimybės patikrinti ir žinios apie joje rastą Romos imperijos laikų 500 monetų lobį.

[4] Red. past. Bingelių, Burokaraisčio ir Mardasavo piliakalniai šiuolaikinėje archeologinėje literatūroje neminimi, nes vėlesni tyrimai patikslino šių objektų pobūdį ir jie nebelaikomi piliakalniais.

[5] Red. past. Autorius vartoja terminą žalvario amžius, kuris buvo paplitęs rankraščio rengimo metu. Šiuolaikinėje Lietuvos archeologijos literatūroje vartojamas terminas bronzos amžius, o jo chronologinės ribos paprastai datuojamos apie 1800–500 m. pr. Kr.

[6] Red. past. Tekste nurodytas akmens amžiaus stovyklų skaičius atspindi rankraščio parengimo metu buvusias žinias. Vėlesni archeologiniai tyrimai reikšmingai papildė ir patikslino šiuos duomenis – Merkinės apylinkėse šiandien žinomos ne tik neolito, bet ir paleolito bei mezolito laikotarpių gyvenvietės.

[7] Red. past. Tekste nurodomas 111 Prūsų kunigaikštijų skaičius šiuolaikinėje istoriografijoje nėra patvirtintas. Taip pat teiginys, kad apie 1280 m. Sūduva liko be gyventojų, šiandien laikomas supaprastintu – naujesni istoriniai ir archeologiniai tyrimai rodo, kad po kryžiuočių ir Lietuvos karų regiono apgyvendinimas labai sumenko, tačiau visiško gyventojų išnykimo konstatuoti negalima.



Merkinė piliakalnis. XX a. I pusė.
Nuotrauka iš Algimanto Antanevičiaus rinkinio

kaip placdarmas priešui pulti. Kad galėtų geriau apsiginti nuo kryžiuočių puolimų, dešiniajame Nemuno krante Lietuva buvo įrengusi visą eilę pilių – tvirtovių. Tarp Gardino ir Kauno jų žymiausioji buvo Merkinė.

Rašytiniuose šaltiniuose Merkinės pilis pirmą kartą minima kaip Merkenpil 1377 metais, kada kryžiuočių maršalas Gotfriedas von Linden su 12000 vyrų[8] žygiavo Algirdo pilių naikinti. Jis puolė Merkinę, gerokai apardė pilį, paėmė nemažą grobį ir išsivedė gerą būrį belaisvių.

[8] Red. past. Šaltiniuose nurodomas 12 000 karių skaičius šiuolaikinėje istoriografijoje vertinamas kritiškai, kadangi viduramžių kronikose kariuomenių dydžiai neretai būdavo perdedami.

Kada, netrukus po krikšto, pusbroliai Vytautas ir Jogaila nesutarė dėl politinės linijos Lenkijos atžvilgiu, lapkričio 30 d. 1391 m. Vytauto pulkai puolė ir užėmė Merkinę, o lenkiškoji Jogailos įgula buvo atiduota kryžiuočiams į Marburgą.

Bet, kai pusbroliai susitaikė, kryžiuočiai kelis kartus puolė ir degino Merkinės pilį: 1393 metais magistras Konradas von Jungingen buvo pasiekęs Lydos apylinkes, bet, nieko ten nelaimėjęs, grįždamas sunaikino Merkinės pilį… Per trumpą laiką pilis buvo atstatyta ir dar geriau įtvirtinta.

Ir 1403 metais prie Merkinės pasirodė kryžiuočiai, šį kartą Vernerio Tettingeno vedami. Jie paėmė pilį ir nusiaubė plačią apylinkę… Merkinė lengviau atsiduso tik po 1410 metų, kada Vytautas Didysis sutriuškino kryžiuočių galybę ties Žalgiriu.

Yra žinoma, kad 1387 metais Vytautas su Jogaila buvo Merkinėje vietos gyventojams priimant krikštą. Tais metais Merkinėje buvo pasirašytas dokumentas, kuriuo Vilniaus miestui buvo suteiktos Magdeburgo teisės. Todėl istorikai turi pagrindo manyti, jog tais metais ir buvo įkurta Merkinės bažnyčia.[9]

1418 metais Jogaila atšventė Merkinėje Kalėdas; 1421 metais Merkinėje buvo priimta Čekijos delegacija, kuri kvietė Jogailą ar Vytautą užimti jų sostą. Istorikams yra žinomas Vytauto 1425 metų laiškas, rašytas „mūsų Merkinės pilyje“.

Vytautas ir Jogaila dažnai buvodavo Merkinėje, ypač kai jiems tekdavo vykti iš Vilniaus į Krokuvą arba iš ten grįžti į Vilnių.

Abu šie kunigaikščiai, o vėliau ir kiti Lietuvos valdovai, mėgdavo pamedžioti Merkinės giriose, kitoje Nemuno pusėje. Ypač dažnai čia lankydavosi Vladislovas Vaza ir jo vieną tokią medžioklę buvo aprašęs lotynų kalba garsus poetas kun. M. K. Sarbievijus (1595–1640). Minėtas Vladislovas, dar būdamas sosto įpėdiniu, slėpdamasis nuo siautusio maro, gyveno Merkinėje 1630–31 metais. Ir karalium tapęs, jau kaip Vladislovas IV, čia viešėjo 1633 ir 1634 metais. Merkinėje jis ir mirė 1648 metais.[10]

Jau būdamas arti mirties, karalius prašęs išnešti jį su lova į miesto

[9] Red. past. Teiginys apie 1387 m. įkurtą Merkinės bažnyčią grindžiamas istoriografine prielaida. Tiesioginių rašytinių šaltinių, patvirtinančių tikslią jos įkūrimo datą, nėra.

[10] Šiuolaikiniai tyrimai leidžia patikslinti Vladislovo IV viešnagių Merkinėje chronologiją. Be autoriaus minimų 1633 ir 1634 m., valdovas Merkinėje lankėsi ir 1639 bei 1641 m. Jo mirtis Merkinėje 1648 m. yra istoriškai patvirtintas faktas.

aikštę, kad visi matytų, jog ir karaliai miršta kaip ir visi…

Mūsų Vincas Krėvė 1906 metais yra užrašęs tokią liaudies dainą:

Viduje Merkinės stovi laškelė,
Tona laškelėn Karaliūnas miršta,
Tegul mato žmonės, ir didis ir mažas –
Tegul mato žmonės ir maži vaikeliai,
Kaip miršta ponai ir Šarūnai karaliai.



Merkinės mūrinio namo griuvėsiai, tradiciškai sieti su namu, kuriame 1648 m. mirė karalius Vladislovas Vaza. Iliustracija publikuota A. Šapokos „Lietuvos istorijoje“ (1936).

Dar 1872 metais archeologas Z. Gliogeris yra matęs namelį, kuriame karalius praleidęs savo paskutines dienas. Namelis mūrinis, priklausė žydui ir buvo visai pairęs. Jo piešinį A. Šapoka įdėjo į knygos „Lietuvos istorija“ 322 psl.

Kaip tai suderinti su kita tradicija, kad Vladislovas IV miręs tame dviejų aukštų mūro name, kuris yra priešais buv. Rotušę, miesto aikštės ir gatvės, einant į pakalnę, kampe? O štai anas žydo namelis yra ne kampinis, bet eilinis ir stūkso tarp dviejų medinių namų.[11]



1891 m. Vilhelmo Grabovskio fotografijoje matoma galinė Vazos namo dalis, kuri po kelių metų buvo nugriauta, o pastatas rekonstruotas į esamą tūrį. Biblioteka Narodowa, F.7529/G

[11] Red. past. Autoriaus teiginys, kad Z. Glogerio aprašytas namelis buvo ne kampinis, o eilinis pastatas, neatitinka dabartinių tyrimų rezultatų. Nustatyta, kad Vazos namas buvo L plano, o keliautojai ir dailininkai dažniausiai vaizdavo nuo dabartinės Bakšio gatvės pusės matomą apleistą galinę pastato dalį, todėl susidarė klaidingas įspūdis apie savarankišką mūrinį namelį. Plačiau žr.: Ž. Buržinskas, „Merkinės miesto urbanistinė raida XVI–XVIII amžiuje“, Archaeologia Lituana, t. 22, 2021, p. 97–117.

Iki XV amžiaus pradžios dauguma mūsų miestelių turėjo linijinį planą. Radialinis planas formavosi tik prie stambių pilių – Vilniaus, Ukmergės, Gardino. Šitai grupei priklauso ir Merkinė – joje ryškūs to plano bruožai (A. Miškinis. „Merkinės praeitis ir ateitis“, Statyba ir architektūra Nr. 5, 1970).

Trijų kelių susikirtime – į Vilnių, į Gardiną ir į anapus Nemuno (Leipalingis) – Merkinėje susidarė trikampė aikštė. 1969 metais Merkinė paskelbta Lietuvos urbanistikos paminklu. „Ne tik norėtųsi matyti istorinę Dainavos krašto sostinę ir vieną iš labiausiai žinomų respublikos senųjų gyvenviečių, – rašo A. Miškinis. – Merkinė turėtų būti savita ir ypatingai įdomi, ryškiai nacionalinė, verta savo istorinės praeities gyvenvietė.“

Tikrai, Merkinė turėtų būti ne tik sportinio, laivybinio ir transportinio, bet taip pat ir istorinio turizmo centru.

Nuo seno Merkinė yra buvusi seniūnijos centru, kuriam be paties miesto priklausė 53 kaimai ir 17 vienkiemių. Dar pora metų prieš Lietuvos krikštą Jogaila buvo padovanojęs Merkinę savo mielam piršliui Hanului, katalikui. 1495 metais miestą valdė Grigalius Astikas; už 1000 kapų grašių (tada už 10 kiaušinių mokėta vieną grašį arba skatiką) jis perleido Merkinės seniūniją Trakų vaivados Zaberezinsko sūnui Jonui. Antroje XVI amžiaus pusėje seniūnu buvo Davaina, kuris gerai nusimanydamas medicinoje Dubingiuose gydė Barborą Radvilaitę.

Jau 1551 metais Merkinė buvo nemažas miestas, nes sidabrinio mokesčio mokėjo tiek, kiek ir Trakai – 20 kapų grašių.

Karalius Žygimantas Augustas 1569 metais gruodžio 7 dieną Knyšine pasirašė dokumentą, kuriuo suteikė Merkinės miestui Magdeburgo teises. Nuo dabar miesto gyventojai patys išsirinkdavo sau burmistrą, teisėjus ir miesto tarybą. Buvo patvirtintas miesto herbas ir nustatytos savivaldybės ribos, pažymint jas keturiais stulpais, kurių du išliko iki paskutiniųjų laikų (jų vienas kitoje Nemuno pusėje).[12] Stulpai šešiakampiai, jų viršuje bokšteliai,

[12] Red. past. Kairiajame Nemuno krante nėra išlikęs miesto stulpas, taip pat nėra žinoma, kad šioje vietoje galėjo būti toks stulpas.

kuriuose kabojo varpai.[13] Pačiame miesto centre – didelėje aikštėje – buvo pastatyta mūrinė rotušė.

Iš XVI amžiaus inventoriaus žinome, kad ant Straujos upės buvo įrengtas karališkas malūnas. Tada miestui priklausė 97 valakai dirvų ir 6 valakai pievų – taigi viso netoli 3000 ha. Mieste buvo 182 gyvenamieji sklypai su 65 daržais, o turgaus aikštę juosė 66 sklypeliai.[14]

XVI–XVII amžiai buvo Merkinės žydėjimo laikotarpis – miestas buvo gerokai išsiplėtęs, jame buvo nemaža mūrinių pastatų, prekybos įmonių, sandėlių, amato dirbtuvių, užeigos namų ir karčemų. Žygimanto Augusto laikais buvo siuvėjų cechas[15]; žydams buvo draudžiama imtis to amato.

Pirmos didžiosios nelaimės ištiko Merkinę Jono Kazimiero laikais, kada į Lietuvą iš visų pusių skverbėsi švedai ir rusai. Merkinė buvo taip sunaikinta, kad ji jau nebepajėgė atsigauti – tai atmintini 1655 metai! Tiesa, tais metais rusai buvo iš Lietuvos išvaryti ir Seimas atleido Merkinę net 6 metams nuo visų mokesčių, tačiau ir tai nieko nepadėjo![16]

[13] Red. past. Šaltiniai tiesiogiai nenurodo nei buvusių stulpų skaičiaus nei jų buvusios išvaizdos. Vienintelis išlikęs aštuonkampis stulpas yra į šiaurę nuo Merkinės prie Kauno kelio, kitas šalia Vilniaus gatvės buvo rekonstruotas XVIII a. pab. ir turi klasicistinę kolonos išvaizdą.

[14] Red. past. 1558 m. Merkinės miesto valakų matavimo duomenys, išlikę 1641 m. balandžio 16 d. LDK iždo išraše, nurodo kiek kitokią miesto sklypų struktūrą: pačioje turgaus aikštėje buvo 26 apgyvendinti sklypai („W Rynku samym osiadłych placów 26“), o miesto gatvėse – 182 sklypai („Placów ulicznych 182“). Be jų, prie sklypų buvo 65 daržai ir 6 kluonų (ūkio) sklypai. Taigi šaltinyje iš viso išskiriami 208 aikštės ir gatvių sklypai; daržai bei kluonų sklypai apskaitomi atskirai. Iš: Lietuvos magdeburginių miestų privilegijos ir aktai, t. V: Merkinė, sud. Algirdas Baliulis, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2007, dok. Nr. 9, p. 58–60.

[15] Red. past. Nors Žygimanto Augusto valdymo laikotarpiu (ypač po 1569 m. suteiktos Magdeburgo teisės) Merkinėje susidarė palankios sąlygos amatų plėtrai, rašytiniai šaltiniai nepatvirtina, kad tuo metu jau veikė siuvėjų cechas. Ankstyviausias patikimas jo egzistavimo įrodymas – 1639 m. Vladislovo Vazos privilegija, kuria buvo patvirtintas Merkinės siuvėjų cecho statutas ir reglamentuota jo veikla.

[16] Red. past. Tikslintina ir papildytina. Publikuoti dokumentai rodo, kad miestas buvo smarkiai nualintas dar iki pagrindinių 1655 m. karo įvykių, o jo krizė buvo ilgalaikis procesas, kurį lėmė epidemija, kariuomenių judėjimas ir su kariuomenės išlaikymu susijusios prievolės. 1654 m. lapkričio 3 d. Gardine išduotoje Jono Kazimiero privilegijoje nurodoma, kad Merkinės miestiečiai skundėsi dėl dažnų kariuomenės žygių per miestą ir dvejus metus trukusio maro („przez częste przejścia żołnierskie, jako i przez powietrze dwuletnie“), dėl kurių Merkinė pasiekė, dokumento žodžiais, „ad extremam [...] desolationem“ – kraštutinį nuniokojimą. Atsižvelgdamas į tokią miesto būklę valdovas trejiems metams atleido miestiečius nuo kariuomenės egzekucijų ir dvarui mokėtinų činšų. Kariškiams buvo draudžiama Merkinėje reikalauti stacijos arba duonos,pastogės, pašaro,

1707 ir 1708 metais Merkinėje buvo sustojęs Rusijos caras Petras I ir dargi tame name, kur prieš 60 metų gyvenęs ir miręs Vladislovas IV.[17]

nakvynės, pastočių ir kitų miestiečiams užkraunamų prievolių. Taigi jau 1654 m. pabaigoje valdovo kanceliarijoje Merkinės padėtis buvo vertinama kaip kraštutinė. Kadangi dokumente kalbama apie dvejus metus trukusią epidemiją, miesto demografinės ir ūkinės krizės pradžią galima kelti bent į 1652–1653 m. 1654–1667 m. vykstant Abiejų Tautų Respublikos karui su Maskvos valstybe. 1655 m. birželio 22 d. Varšuvoje išduotoje naujoje Jono Kazimiero privilegijoje jau tiesiogiai minimas vykstantis karas su Maskva ir kazokų sukilimas. Dokumente konstatuojama, kad dėl nuolatinio kariuomenės judėjimo, apsistojimų, nakvynių, stacijų, pastočių ir kitokių prievolių Merkinė „do takowego zniszczenia i dezolacyi przyszło" – „priėjo prie tokio sunaikinimo ir nuniokojimo", jog, nesuteikus jai palengvinimo, miestas daugiau šių naštų nebepajėgtų pakelti ir jame turėtų įvykti „ostatnie zrujnowanie i zguba" – „galutinis žlugimas ir pražūtis". Šio dokumento data – 1655 m. birželio 22 d. – yra ypač reikšminga. Privilegija išduota dar prieš didžiąją 1655 m. vasaros Maskvos kariuomenės invaziją į Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės gilumą ir Vilniaus užėmimą. Vadinasi, dokumente aprašytas Merkinės „sunaikinimas ir nuniokojimas" negali būti laikomas vien vėlesnių 1655 m. karo veiksmų padariniu. Priešingai – šaltiniai rodo, kad didžioji karo katastrofa užgriuvo miestą, kuris jau buvo smarkiai nualintas ankstesnės epidemijos ir nuolatinio kariuomenių judėjimo. 1655 m. privilegija ankstesnes lengvatas dar labiau išplėtė. Merkinė ir jos priemiesčiai šešeriems iš eilės einantiems metams buvo atleisti nuo stacijų, kariuomenės apsistojimo, nakvynių, pašaro, pastočių ir kitų karinių prievolių. Draudimas buvo adresuotas įvairių kariuomenės rūšių vadams – husarų, reiterių, kazokų, dragūnų ir pėstininkų dalinių karininkams. Ypač iškalbinga nuostata, kad į stovyklą ar iš jos žygiuojantys daliniai, taip pat gabenantys kariuomenės papildymą, artileriją ar kitą karinę įrangą, turėjo Merkinę aplenkti. Tai leidžia manyti, kad viena pagrindinių miesto alinimo priežasčių buvo jo padėtis svarbiuose kariuomenės judėjimo keliuose. Valdovo sprendimu buvo mėginama ne vien sumažinti miestiečių mokestinę naštą, bet faktiškai apsaugoti miestą nuo tolesnio karinio tranzito. Svarbu patikslinti ir teiginį apie Seimo suteiktą šešerių metų lengvatą. 1655 m. birželio 22 d. liberacijos privilegiją išdavė Jonas Kazimieras, tačiau pačiame dokumente pažymėta, kad ji buvo aprobuota tuometinio Seimo konstitucija („konstytucyją sejmu teraźniejszego aprobowany"). Todėl teiginys apie Seimo suteiktą lengvatą turi faktinį pagrindą, tačiau tiksliau būtų kalbėti apie valdovo privilegiją, patvirtintą Seimo. Dokumentas atskleidžia ir tuometinę Merkinės administracinę reikšmę. Jonas Kazimieras būtinybę apsaugoti miestą nuo visiško žlugimo motyvavo, be kita ko, tuo, kad Merkinėje vykdavo Trakų vaivadijos žemės teismo sesijos ir kiti viešieji reikalai („roki ziemskie województwa trockiego i insze publiczne negocyja"). Vadinasi, XVII a. vidurio krizės išvakarėse Merkinė tebebuvo ne tik prekybinis ir amatų, bet ir reikšmingas regioninis administracinis centras. Originalus žr. Lietuvos magdeburginių miestų privilegijos ir aktai, t. V: Merkinė, 2007, dok. Nr. 135–136, p. 356–358.

[17] Red. past. Tikslintina ir papildytina. Didžiojo Šiaurės karo metu Merkinėje lankėsi ne tik Rusijos caras Petras I, bet ir Švedijos karalius Karolis XII. Pastarasis Merkinę su kariuomene pasiekė 1702 m. balandį ir čia išbuvo apie savaitę, rengiantis persikelti per Nemuną. Petras I su Merkinės istorija siejamas 1707–1708 m. Istorinėje literatūroje ir vietos tradicijoje abiejų valdovų apsistojimo vieta tapatinama su namu, kuriame 1648 m. mirė Vladislovas IV Vaza, tačiau šiam konkretaus pastato sutapatinimui reikėtų pirminių šaltinių patvirtinimo. Abiejų kariaujančių monarchų buvimas Merkinėje rodo išlikusią strateginę miesto, kaip svarbaus kelių ir persikėlimo per Nemuną punkto, reikšmę.

Paskutiniu dar nepriklausomos, bet jau irstančios Lietuvos – Lenkijos valstybės seniūnu Merkinėje buvo Juozapas Narbutas.[18] Tačiau kada 1773–75 metų Seimas visas Merkinės valstybines įstaigas perkėlė į Alytų, Merkinei taip ir nebuvo lemta atsigauti.[19]

Kosciuškos sukilimo metais (1794 m.) rusai dar kartą sudegino Merkinę. Patekus Lietuvai po rusais 1795 metais, Merkinės seniūnas rūpinosi atgauti miestui teises ir reikalavo sumokėti 10000 sidabro rublių už 1812–14 metais atimtus gyvulius, grūdus ir įvairias duokles. Vilniaus generalgubernatorius tas pretenzijas atmetė ir Turtų ministerija tai patvirtino.

1822 metais Merkinę nusiaubė baisus gaisras – aplink rotušę nudegė visos krautuvės, pati rotušė ir jos laikrodis; ji buvo suremontuota tik po 1696 metų (su medine galerija ir balkonu).[20] Rotušėje buvo pakabintas varpas, nulietas Vilniuje 1670 metais, su tokiu užrašu: „Joannes Delamars Me Fecit… Vilnae. Anno 1670."

Merkinės rotušė buvo sugriauta turbūt per 1863 metų neramumus ir jos vietoje rusų valdžios lėšomis (10.000 rublių) buvo pastatyta pravoslavų cerkvė.[21]

[18] Red. past. Tikslintina. Paskutiniuoju Merkinės seniūnu buvo ne Juozapas Narbutas, bet Vincentas Hlebickis-Juozapavičius (Wincenty Hlebicki Józefowicz), XVIII a. pabaigos šaltiniuose tituluojamas Merkinės seniūnu (starosta merecki).

[19] Red past. Tikslintina. Teiginys, kad tuo metu „visos Merkinės valstybinės įstaigos" buvo perkeltos į Alytų, nėra tikslus. 1775 m. į Alytų buvo perkeltos Trakų pavieto teismų sesijos, iki tol vykdavusios ir Merkinėje, todėl miesto administracinė reikšmė sumažėjo, tačiau neišnyko. Ketverių metų seimo reformų metu 1791–1792 m. buvo sudarytas atskiras Merkinės pavietas, o Merkinė tapo jo centru. Dar daugiau – po Antrojo Abiejų Tautų Respublikos padalijimo, 1793 m. vykdant naują administracinę reformą, buvo sudaryta Merkinės vaivadija, kurios centru numatyta Merkinė. Tiesa, dėl valstybės politinės krizės, 1794 m. sukilimo ir 1795 m. galutinio Abiejų Tautų Respublikos padalijimo ši administracinė sistema gyvavo labai trumpai. Todėl 1775 m. negalima laikyti galutiniu Merkinės administraciniu žlugimu – priešingai, paskutiniais Abiejų Tautų Respublikos gyvavimo metais miestui buvo suteiktas net aukštesnis administracinis statusas.

[20] Red. past. Tikslintina. 1822 m. liepos 4 d. Merkinę iš tiesų nusiaubė didelis gaisras, kurio metu sudegė prie rotušės buvusios krautuvės, pati rotušė, jos laikrodis ir varpas; liko tik pastato mūrai. Gaisras palietė ir kitą miesto užstatymą – sudegė Šv. Petro bažnyčia, dominikonų bažnyčia bei dalis kitų pastatų. Tačiau tekste nurodyti 1696 m. yra akivaizdi chronologinė klaida. Rotušė buvo remontuojama ir atstatoma dar XVII a. pabaigoje po ankstesnių karų ir sugriovimų, o 1822 m. gaisre nukentėjęs pastatas miestiečių pastangomis buvo atstatytas 1837 m. Rotušės istorijoje būta ir ankstesnių nelaimių: ji nukentėjo per XVII a. vidurio karus, buvo apgriauta 1794 m., o 1803 m. vėl sudegė. Todėl 1822 m. gaisras buvo ne vienintelė, bet viena iš paskutinių didelių senojo rotušės pastato katastrofų prieš jo XIX a. rekonstrukciją. Žr. Žygimantas Buržinskas, Istorinė Merkinės rotušė, 2015.

[21] Red. past. Tikslintina. Merkinės rotušė nebuvo sugriauta per 1863–1864 m. sukilimą. XIX a.

S. Moravskis, aplankęs Merkinę 1849 metais, rašė, kad ji tada buvo garsi tik… džiovintais grybais. Ir minėtas Z. Gliogeris (pabaiga XIX a.) vaizduoja Merkinę kaip mažą miestelį, kurio gatvių smiltynuose grimzta vežimai. Buvusio Dominikonų vienuolyno sienos ardomos, o plytos vežamos į Rumbonis… Kur kadaise aidėję medžioklių ragai, kur jodinėję monarchai, stūkso vieni kirtimai, kuriuose ganosi alkanos žydų ožkos…

Šio šimtmečio pradžioje Merkinėje buvo apie 1500 žydų, jie turėjo 3 maldos namus – sinagogas. Iš Merkinės kilęs Amerikos žydas H. Fišelis į vietą sudegusios medinės už 10 000 dolerių pastatė mūrinę sinagogą (1925 m.). Vokiečių okupacijoje buvo iššudyta 860 žydų[22].



Merkinės rotušės varpas iškeltas miestelio aikštėje. 1935 m. Igno Končiaus nuotrauka. Nuotrauka iš Merkinės krašto muziejaus fondų

viduryje dalis buvusios rotušės patalpų jau buvo naudojama stačiatikių cerkvei, tačiau pats istorinis rotušės pastatas išliko iki 1887 m., kai carinės valdžios sprendimu buvo nugriautas. Jo vietoje, panaudojant ir senosios rotušės statybines medžiagas, pastatyta tipinio projekto stačiatikių cerkvė.

[22] Red. past. Pagal Jagerio raportą Merkinėje Holokausto metu nužudyti 843 Merkinės ir Liškiavos žydai. Dar keli šimtai žydų buvo išvežti sunaikinimui į Alytų.

Bažnyčių sąrašuose (vad. elenchuose) nuo seno rašoma, kad parapinę bažnyčią Merkinėje pastatydino karalius Vladislovas Jogaila 1418 metais Švč. Mergelės Marijos Dangun Ėmimo vardu. Tarybinė enciklopedija pastatymo datą nukelia net dviem šimtmečiais vėliau – į 1615 metus.[23]

Kaipgi yra tikrumoje? Lenkų istorikas Dlugošas rašo, kad Jogaila įsteigęs Vilniaus katedrą ir dar 7 parapines bažnyčias, jų tarpe Ukmergėje, Maišiogaloje, Nemenčinėje, Medininkuose ir Krėvoje; jo sąraše Merkinės nėra. Betgi nėra ir Trakų, kuriuos 1387 metais buvo atidavęs Skirgailai; nėra nė Lydos, kur jis kartu su Vytautu 3/VI – 1387 įsteigė bažnyčią ir Mažiesiems Broliams davęs sklypą „pro ecclesia ot monsterie“. Išeina, kad Dlugošo sąrašas nėra pilnas, nes Jogailos įkurta ne mažiau 10 bažnyčių (Trakai, Lyda, Merkinė). Istoriko Ochmanskio žiniomis (Biskupstwo Wilenskie w Sredniowisczu – Poznan, 1972) nepilnas sąrašas galėjęs patekti iš Krokuvos Kapitulos, kur dirbo Zaklika ir kuris 1387 metais kartu su Jogaila lankėsi Lietuvoje.

Tuo tarpu yra išlikęs pilnas tekstas karaliaus Kazimiero (Šv. Kazimiero tėvo) 1442 metų privilegijos, kuria Merkinės bažnyčiai dovanojamas Pilvingių ežeras ir dešimtoji dalis žuvų, pagaunamų Merkio upėje ir visuose tvenkiniuose, kurie priklauso Merkinės miestui – piliai (castro). Privilegija rašyta lotynų kalba, tačiau mūsų rankose yra tik jos vertimas į rusų kalbą, padarytas teisių kandidato K. Želnios jau XIX amžiaus pabaigoje.

Štai to vertingo dokumento mus dominanti vieta (vertimas iš rusų į lietuvių kalbą):

„Visagalio Dievo ir Jo Nekaltai Pradėtosios Švenčiausios Dievo Motinos, visada Mergelės, garbei, amžinam sielos džiaugsmui velionies Švenčiausio Kunigaikščio ir Pono VLADISLOVO, Lenkijos karaliaus, mūsų brangaus

[23] Red. past. 1615 m. data klaidinga – ji susijusi su Merkinės dominikonų bažnyčia, o ne parapine bažnyčia. Tradicinė 1418 m. parapinės bažnyčios fundacijos data taip pat nėra tiesiogiai patvirtinta XV a. šaltiniais. 1442 m. Kazimiero Jogailaičio privilegijoje nurodoma, kad Merkinės Šv. Mikalojaus bažnyčią įkūrė jo tėvas Vladislovas Jogaila, tačiau konkreti fundacijos data nepateikiama. Dabartinės mūrinės parapinės bažnyčios statyba, remiantis architektūriniais tyrimais, datuotina XVI a. antrąja puse.

Gimdytojo, ir mūsų nuodėmių atleidimui, – MERKINĖS bažnyčiai, Švento MIKALOJAUS Išpažinėjo ir Popiežiaus garbei, aukščiau minėto garbingiausio mūsų TĖVO įsteigtajai, brangiam mums JOKŪBUI, minėtos bažnyčios Klebonui ir Valdytojui, taipogi jo įpėdiniams…“

Taigi nėra abejonės ir visi tai pripažįsta, kad Merkinės bažnyčią yra įkūręs Jogaila, tik klausimas – kada ir kodėl nepasiliko jos senasis Šv. Mikalojaus titulas?

Yra žinoma, kad kovo 22 dieną 1387 metais – kai Merkinėje buvo krikštijami vietos gyventojai [24]– ten buvo Vytautas su Jogaila, reikia manyti, ne vien stebėtojais. Kaip aukščiau minėta, Jogailos piršlys Hanulas, katalikas, jau pora metų valdė tą miestą, o dabar jis gavo rūpestingai globoti naujai pakrikštytuosius. Jau nuo senų laikų Merkinė buvo svarbus atsparos taškas nuo kryžiuočių puolimų, žymus miestas ilgoje kelionėje tarp Vilniaus ir Krokuvos per Gardiną, vieta, kur Lietuvos valdovai priimdavo delegacijas iš užsienio, kur patys atvykdavo poilsiui ar medžioklei.

Todėl neapsiriksime manydami, kad tokioje vietoje, kaip MERKINĖ, bažnyčia turėjo būti pastatyta teikiamo krikšto proga – 1387 ar 1388 metais, ir tai ne bet kokia, o būtinai mūrinė, nes ji buvo reprezentacinė ir nuolat gražinama. Tai rodo – anot A. Raulinaičio (Merkinė, 1970, psl. 50) – „gotikos laikais daryti pakeitimai bei išlikę nevienodumai, pvz. vėliau užmūryti, tik nišom bei kabliais pažymėti buvę šoniniai įėjimai, nevienodos šoninės navos, įvairūs arba įvairiai rekonstruoti kontraforsai…“

Kadangi senose privilegijose neužsimenama apie kokias nors bažnyčios rekonstrukcijas, jos galėjo būti padarytos tik pačioje XV a. pradžioje (prieš 1442 metus).

Kodėl buvo pakeistas Merkinės bažnyčios titulas? Neužmirškime, kad Merkinė per trumpą laiką net kelis kartus buvo puolama ir teriojama: 1391 metais ją iš Jogailos atėmė Vytautas; kiek vėliau, valdovams pusbroliams susitaikius, kryžiuočiai net tris kartus puolė miestą: 1393, 1394 ir 1403

[24] Red. past. Teiginiai apie 1387 m. kovo 22 d. Merkinėje vykusį vietos gyventojų krikštą, Jogailos ir Vytauto buvimą bei Hanulo vaidmenį valdant Merkinę šiandien turėtų būti vertinami atsargiai, nes jų pagrindimas pirminiais šaltiniais nėra pakankamai aiškus. Taip pat vėlesniais šaltiniais paliudytas Merkinės, kaip valdovų sustojimo, medžioklės ir diplomatinių susitikimų vietos, vaidmuo nebūtinai tiesiogiai atspindi miesto funkcijas XIV a. pabaigoje.

metais. Ypatingai žiaurus buvo tas trečiasis – pilis buvo paimta ir sudeginta, labai nukentėjo miestas ir plati apylinkė.

Reikia manyti, kad kerštingi kryžiuočiai nepagailėjo nė šv. Mikalojaus bažnyčios, tačiau jos mūrai atlaikė priešo siautėjimą. Visgi bažnyčios vidus reikalavo didelio remonto ir atnaujinimo, kas, kaip manoma, ir buvo padaryta 1418 metais. Tada bažnyčia ir gavo naują titulą – Švč. Mergelės Marijos Dangun Ėmimo.

Mums suprantama, kodėl Lietuvos valdovas Kazimieras savo 1442 metų dokumente Merkinės bažnyčią vadina šv. Mikalojaus vardu – tokiu būdu jis norėjo pagerbti tos bažnyčios steigėją savo Tėvą Jogailą; be to, kad ir atnaujinta, tai buvo ta pati mūro bažnyčia – tvirtovė! [25]

Nuo 1392 metų Vytautas Didysis buvo vienintelis Lietuvos valdovas; tas teises jam pripažino jo pusbrolis, Lenkijos karalius Jogaila. Vytautui Merkinė buvo brangi ir miela. Sutriuškinęs kryžiuočius ties Žalgiriu 1410 metais, jis, be abejo, pasirūpino atstatyti Merkinės miestą ir bažnyčią. Istorikai iškelia jo reiškiamą didelę pagarbą Dievo Motinai Marijai. Juk ir Kaune, prie Nemuno, jo įkurtoji bažnyčia turi Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų titulą.

Tad neapsiriksime sakydami, kad po visų negandų Vytauto restauruotai Merkinės bažnyčiai titulą bus parinkęs pats Valdovas – tai Švč. Mergelės Ėmimo į dangų bažnyčia!

[25] Red. past. Autoriaus pateikiama Merkinės bažnyčios raidos rekonstrukcija – jos mūrinės statybos datavimas 1387–1388 m., sugriovimas ar apgadinimas kryžiuočių antpuolių metu, atnaujinimas 1418 m. ir tuo metu įvykęs titulo pakeitimas – yra hipotetinė ir nėra patvirtinta žinomais rašytiniais ar architektūriniais šaltiniais. 1442 m. Kazimiero Jogailaičio privilegijoje minima Jogailos funduota Šv. Mikalojaus bažnyčia, tačiau dokumentas nesuteikia pagrindo teigti, kad ji buvo mūrinė ar kad tai tas pats pastatas, kuris vėliau turėjo Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų titulą. Dabartinės mūrinės Merkinės parapinės bažnyčios architektūriniai tyrimai jos statybą leidžia sieti su gerokai vėlesniu laikotarpiu.

◇◇◇ BAŽNYČIOS PASTATAS AMŽIŲ BĖGYJE ◇◇◇

Merkinės bažnyčia 1987 metais sulauks savo garbingo 600 metų jubiliejaus. Jau buvo užsiminta, kad ji panaši į tvirtovę; ne tik panaši, o ar tik nebus iš jos ir padaryta. Štai kokiais samprotavimais tokią nuomonę remia jau A. Raulinaitis (Merkinė, 1970, psl. 54): „Jau vien bažnyčios planinė struktūra, jos milžiniškos sienos, kontraforsai, neprieinamai užmūryti praėjimai, net keliose vietose įrengti bene gynybinio pobūdžio laiptai, kurie dabar neprieinamai užmūryti, patvirtina, kad ir šis Merkinės istorijos ir architektūros paminklas buvo pritaikytas gynybai, tik vėlyvesnės, bet dar gotikinės rekonstrukcijos, gal kiek niveliavę jo pirminę paskirtį. Tatai matyti ir iš nelygių šoninių navų (dešinioji platesnė už kairiąją), kontra-



Merkinės bažnyčia. Mindaugo Černiausko nuotrauka. 2021 m.

forsų – atramų nevienodumo, ir vėlesnių, bene rekonstruotų, skliautų, o ypač virš jųjų permūrytų sienų, kurios anksčiau galėjo būti šaudymo angos. Nevienodo dydžio langai navose ir presbiterijoje primena vėlesnes rekonstrukcijas, kaip ir Vilniaus bažnyčių. Tą pat kalba ir zakristijos viduje išlikusi smailioji arka.

Seną Merkinės bažnyčios kilmę ne mažiau aiškiai pabrėžia jos vieta. Bažnyčia nūn toli nuo pagrindinės Merkinės gatvės – magistralės, savo priešakiniu fasadu lyg ir nusisukusi nuo jos. Aplinkui bažnyčią apsipynusios kaimiškos gatvelės rodo, kokiame centre stovėjo šis architektūros paminklas. Užtat senąjį gatvių tinklą reiktų išlaikyti, o kai kur ir restauruoti“.[26]

Iš inventoriaus sąrašų žinoma, kad nuo seniausių laikų buvęs altorius bažnyčios viduje. Kada Merkinės burmistras Tomas Skaševskis[27] 1630 metais įrengė naują šv. Petro ir Povilo altorių, ano jau nebuvo. Yra žinoma, kad XVII amžiuje bažnyčia buvo rekonstruota dviem atvejais. Antrą kartą tai atliko savo lėšomis Mykolas Pacas po baisiosios švedų invazijos ir kazokų okupacijos 1655–61 metais. Nuo tų remontų viduje ir išorėje yra išlikę baroko žymių. Tai invazijai atminti, bažnyčios išorėje sienoje, aukštai kairėje pusėje, įmūryta keletas akmeninių sviedinių, kokiais tada buvo šaudoma. Bažnyčioje buvo laikomas ir rotušės varpas, kaip aukščiau minėta, nulietas Vilniuje 1670 metais.

Lietuvos – Lenkijos 1569 metų unijai pažymėti, bažnyčios presbiterijos skliautuose buvo padaryti tų valstybių gipsiniai herbai – Vytis ir Erelis.

Merkinės klebonas kun. K. Aleknavičius 1848–56 metais perdirbo bažnyčios langus, įdėjo naujas ąžuolinių lentų grindis, šventorių apjuosė mūro tvora, visą bažnyčią nudažė baltai.

Kun. A. Šlepavičius 1893 metais, po avarijos, kurią padarė perkūno trenksmas, ištaisė lubų tinką ir sienas, atnaujino paauksuotus paveikslų rėmus ir labai nukentėjusius šv. Onos, Dievo Motinos Marijos ir Išganytojo altorius.

1884 metais ties bažnyčios didžiosiomis durimis padarytas prieangis, visai svetimas gotikos stiliui ir nevykusiai dengiąs barokinį fasadą.

---

[26] Red. past. Autoriaus minimas 600 metų jubiliejus grindžiamas hipotetine 1387 m. bažnyčios pastatymo data, kuri nėra patvirtinta istoriniais ar architektūriniais šaltiniais. A. Raulinaičio iškelta prielaida apie pirminę gynybinę bažnyčios paskirtį taip pat neatitinka dabartinių architektūros tyrimų duomenų. Masyvios sienos, kontraforsai, užmūrytos angos, nevienoda navų struktūra ir kiti tekste minimi elementai savaime nerodo pastato gynybinės paskirties ir gali būti siejami su skirtingais bažnyčios statybos bei vėlesnių rekonstrukcijų etapais. Dabartinės mūrinės bažnyčios susiformavimas sietinas su vėlesniu laikotarpiu.

[27] Red. past. Tomas Skaševskis – Tomas Karlovičius Skaševskis, Merkinės burmistras XVII a. I pusėje, vieno iš Rinkos aikštėje stovėjusių mūrinių namų – dabartinio vadinamojo Vazos namo – valdytojas.



Johanas Gotardas Berghofas (Johann Gotthard Berghoff), Švč. Mergelė Marija Dangaus Karalienė su Kūdikiu, XVII a. II pusė. Merkinės Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčia. Lietuvos nacionalinio dailės muziejaus (LNDM) nuotrauka.

Didesnį bažnyčios remontą yra atlikęs kun. K. Ribikauskas, pradedant 1912 metais: padarytas čerpių stogas, ąžuolinis Dievo stalas, bažnyčia perdažyta ir lubos išdekoruotas simboliškais Marijos litanijos vaizdais. Spalvotais dažais pieštas grįžo į savo vietą ir Lietuvos Vytis. Dailininkas K. Imeninskis sukūrė Kryžiaus Kelio stacijas.

Merkinės bažnyčia turi keletą senų vertingų paveikslų, jų tarpe didžiajam altoriuje Marijos Dangun Ėmimo, italų dailininko Džiovanio Tintoreto[28]. Kun. V. Sidaro rūpesčiu buvo padaryta vykusi to paveikslo kopija.

◇◇◇ MERKINĖS BAŽNYČIOS APRŪPINIMAS ◇◇◇

Nuo seno Lietuvoje pagrindinė ūkio šaka buvo žemdirbystė. Šalia jos daug reikšmės turėjo bitininkystė, medžioklė ir žvejyba. Jau Algirdo – Vytauto laikais pasirodo savi pinigai, bet jų buvo nedaug; todėl duoklės buvo mokamos natūra. Dar Vytauto laikais žmonės buvo laisvi. Žemių savininkai – bajorai turėjo žiūrėti tvirtovių, ginti valstybę ir stoti į karo žygį. Valstiečių pareiga – darbu ir duoklėmis palaikyti valstybės ar bajoro dvarą. Vergais buvo tik karo belaisviai ir kuriems buvo dovanota mirties bausmė.

Kadangi Lietuvos Didysis Kunigaikštis buvo laikomas visų žemių savininku, tai, įvedant krikščionybę, bažnyčios buvo statomos ir aprūpinamos valstybės lėšomis. Iš 27 bažnyčių įsteigtų iki 1430 metų (Vytauto mirties) tik 3 buvo visuomenės dovana – bajorų ar šlėktų; 24 buvo centrinės valdžios auka.

Merkinės bažnyčia yra viena iš tokių. Iš vėlesnių inventoriaus sąrašų žinome, kad nuo Jogailos laikų jai priklausė apie 30 valakų žemės, nors ir neaišku, kur toji žemė buvo (valakai Lietuvoje radosi tik antroje XVI amžiaus pusėje – tada sudaryti kaimai ir palivarkai, įvesta žemės dirbimo trilaukė sistema).

[28] Red. past. Didžiojo altoriaus Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų paveikslas šiuo metu priskiriamas Johanui Gotardui Berghofui (Johann Gotthard Berghoff), XVII a. II pusėje Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės aplinkoje kūrusiam dailininkui. Ankstesnis paveikslo priskyrimas italų dailininkui Jacopo Tintoretto laikomas nepagrįstu.

Mirus Jogailai 1434 metais, Lenkijos karalium liko jo sūnus Vladislovas. Kada 1440 metais buvo nužudytas Lietuvos didysis Kunigaikštis Zigmantas Kęstutaitis, į jo vietą buvo išrinktas Jogailos 13 metų sūnus Kazimieras. Faktiškai Lietuvą valdė didikų Taryba su Jonu Goštautu priešakyje. Lenkai tik po 7 metų pasikvietė Kazimierą į savo sostą.

Ir štai 15 metų Kazimieras 1442 metais pasirašo privilegiją, kuria Merkinės bažnyčiai užrašo PILVINGIŲ ežerą (netoli Nedzingės) ir DEŠIMTINĘ žuvų, pagaunamų Merkio upėje ir visuose tvenkiniuose, kurie priklauso Merkinės miestui (piliai).

Jau XV amžiuje valdžia turėjo savotišką svaigalų (midaus, degtinės) monopolį: juos gaminti, laikyti ir pardavinėti karčemose galėjo tik žemvaldžiai (bajorai, kunigai), mokėdami valstybei tam tikrą mokestį.

Did. Kunigaikščiui Kazimierui mirus 1492 metais, Lietuvos didikai savo seime išsirinko jo sūnų Aleksandrą Didžiuoju Kunigaikščiu. Lenkiją valdė jo brolis Jonas Albrechtas; tik jam mirus, lenkai 1501 metais išrinko Aleksandrą savo karaliumi. Aleksandras buvo paskutinis valdovas, kuris beveik 10 metų valdė Lietuvą atskirai nuo Lenkijos.

Vos pradėjęs valdyti Lietuvą, Aleksandras (1492–1506) 1493 metais apdovanojo Merkinės bažnyčią dviem karčemomis – viena buvo prie pat bažnyčios (be jokių mokesčių), o kita miesto rinkoje. Įdomi smulkmena – kadangi tos antrosios namas buvo įgytas tuometinio klebono Stanislovo, tai nuo šiol jis turės aprūpinti bažnyčią tos karčemos vašku. Tuo pačiu dokumentu Aleksandras skiria kas dešimtą avižų pėdą iš visų dvarų ir palivarkų, kurie nuo seno tai parapijai priklauso. Dar užrašo du gabalus žemės Litviniškių vietovėje – Dolkūnus ir Roduką. Taip pat dovanoja prie Merkio upės esančią Bujavos pievą.

Tie apdovanojimai buvo padaryti ne vienu kartu, bet keliais atvejais. Paskutinis mums žinomas aktas – tarsi visų ankstyvesnių santrauka – rašytas Merkinėje „po iškilmingų Šv. Kryžiaus atlaidų“ 1496 metais. Ryšium su tais apdovanojimais Merkinės bažnyčios klebonams ir jų vikarams uždedama pareiga „kiekvieną penktadienį šv. Kryžiaus Garbei toje bažnyčioje giedoti Šv. Mišias“.

Šį dokumentą surašant, asmeniškai dalyvavo ir surašė Did. Kunigaikščio garbingasis raštininkas Erazmas.

Iš vėlesnių inventoriaus sąrašų žinome, kad Merkinės klebonas kun. Kotlinskis apie 1748 metus buvo susitaręs su seniūnija, kad į vietą avižų ir dešimtinės kasmet mokėtų 200 auksinų pinigais. Taip ir buvo mokama iki 1813 metų, kada mirė kun. Vyšniauskas. Rusų okupacijoje – pirmoje XIX amžiaus pusėje – valdžios įstaigos pranešė, kad pagal 1795 metų liustracijas dokumentą Merkinės seniūnija negalinti vietos klebonui nei pinigais mokėti, nei duoti dešimtinę… O 1834 metais Vilniaus gubernatoriaus įstaiga reikalavo štai kokių mokesčių: už Pilvingių ūkį 269,5 rub. ir už Merkinę 219,35 rub.

Kokią naudą turėjo Merkinės klebonas iš Pilvingių ir Rodukos, rodo toks faktas. Norėdamas pasistatyti varpinę ir neturėdamas tam pinigų, klebonas 1843 metais su Pranu Paulausku padaro sutartį – už 300 rublių išnuomuoja jam vieneriems metams abu ūkius – Pilvingį ir Roduką.

Roduka pirmą kartą minima Zigmanto I 1523 metų privilegijoje; 1642 metais Godačevskiai ją perleidžia Kvačams; ją mini ir Kvačienė savo 1620 metų testamente. Aprašytas ir Rodukos didelis gaisras 1631 metais. Kiek vėliau užtinkame dekretus dėl jos rubežių 1636 ir 1639 metais.

Rodukoje nuo senų laikų gyveno laisvi ūkininkai ir buvo ten 4 šeimos (dūmai), kurios mokėjo 20 auksinų činšo; buvo viso gan prastos rūšies žemės 11 valakų. Rusams Lietuvą valdant, Rodukoje gyventojų padaugėjo – ten buvo 8 gryčios (dūmai), mokėjusios po 3 rub. činšo (auksinas buvo lygus 15 kapeikų). Tada tie gyventojai skundėsi dėl kraunamų jiems pareigų: eiti 3 dienas į savaitę prie darbų (nuo dūmo vienas žmogus): pono duona ir degtine nušienauti jo pievą prie Merkio; pagal reikalą duoti pakinkytą vežimą kelionei į Vilnių ar kitur; mokėti činšą.

1833 metais Pilvingių kaime buvo 14 dūmų; ir jų žmonės skundė kleboną, kad kelionėms varinėja arklius, reikalauja grūdų, po pusę bačkos avižų ir 5 pūdus šieno; jie moka po 6 auksinus činšo.

Tais laikais žemvaldžiai turėjo statyti jaunus vyrus į kariuomenę, taip vadinamus „rekrutus“; tarnybos laikas buvo 25 metai. Žemių savininkai turėjo surasti tam tinkamą žmogų, jį aprengti ir pristatyti į Vilnių.

Kada 1831 metais Merkinės klebono pareigas einąs kun. J. Rimavičius buvo areštuotas ir nuvarytas į Gardiną, Pilvingių ūkyje šeimininkavo

kunigo brolis Baltazaras. Tai jis surado kažkokį čigoną ir pristatė jį į Vilnių kaip rekrutą, bet ten jo nepriėmė. Tada surado kitą jauną vyrą, jį aprengė ir vežė, bet tas iš karčemos pabėgo.

Carinė valdžia 15 gruodžio 1842 metų išleido dekretą, kuriuo parapijų bažnyčioms palikta po 33 dešimtines, konfiskuojant visa, kas buvo viršaus. Iš konfiskuotų bažnytinių žemių ir kapitalų susidarė sumos, kurių nuošimčiais buvo šelpiamos bažnyčios – tai tarsi algos kunigams. Merkinės klebonas gaudavo 330 rub. į metus. Kartais iš tų sumų klebonai gaudavo per Konsistoriją šiek tiek pašalpos bažnyčių remontui.

Iš carinės Rusijos paveldėjusi bažnyčių konfiskuotas žemes, Nepriklausomos Lietuvos valdžia jautėsi įpareigota paremti bažnyčią materialiai. Todėl ji rėmė Vyskupijų centrus, Kunigų seminariją ir kunigams mokėjo „algas“ – dekanams 150, klebonams 100 litų į mėnesį.

Kadangi Kaišiadoryse reikėjo statyti katedrą ir Vyskupui namus, tai nuo 1925 metų tos kunigų „algos“ buvo imamos tiems reikalams.

◇◇◇ VIENUOLYNAI LIETUVOJE ◇◇◇

Jau XIII amžiuje, Mindaugo laikais, Vilniuje randame apie 10 vokiečių kilmės vienuolių – tai buvo pranciškonai ir dominikonai. Vėliau – Gedimino ir Kęstučio valdymo metais, jų skaičius išauga iki 100 – pranciškonai turi savo būstines net 6-iose vietose; be dominikonų buvo dar atgailos kanauninkų. XV amžiuje, kada visa Lietuva buvo laikoma pakrikštyta, joje randame 18 vienuolynų su 150 vienuolių, kurių tarpe 7 vienuolynai konventualų ir 2 bernardinų. XVI amžiuje pasirodo jėzuitai – 10-je taškų jie turi 264 vienuolius (kita tiek buvo kitų vienuolių).

XVII amžius tai didžiausias vienuolynų suklestėjimas Lietuvoje – 200 vienuolynų su 3000 vienuolių! Tuos skaičius būtų gerokai pralenkęs XVIII



XVII a. Švč. Mergelės Marijos Dangaus Karalienės su Kūdikiu paveikslas Merkinės Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčioje. Paveikslas XIX a. perkeltas iš uždarytos Merkinės dominikonų bažnyčios. LNDM nuotrauka

amžius, jei ne 1773 metai, nes tada buvo panaikintas Jėzuitų ordinas – Lietuvoje buvo 45 taškai su 643 asmenimis …[29]

XIX amžius – kai caristinė Rusija okupavo Lietuvą – tai vienuolynų uždarinėjimo ir naikinimo amžius. Pačioje XIX amžiaus pabaigoje kai kur buvo leista seneliams vienuoliams laukti mirties – Kretingos bernardinams, Marijampolės Marijonams, Gardino konventualams…

Nepriklausomoje Lietuvoje vienuolynų gaivinimas reiškėsi labai intensyviai – 1940 metais buvo 440 vyrų vienuolių (šešiais pavadinimais) ir 695 moterų (8 pavad.).[30]

1808 metais Vilniaus augustijonai savo vienuolyną prie šv. Jurgio bažnyčios perdavė Kunigų seminarijai, o patys persikėlė į Kauną, prie dabartinės bazilikos.[31]

Kaišiadorių vyskupijoje pranciškonai laikėsi Nemunaityje (nuo 1933 m.), saleziečiai Saldutiškyje (1939 m.), marijonai Krivonyse, Palemonėje, Varėnoje, Vytautuvoje, Gegužinėje (1940 m. ir vėliau).

[29] Red. past. XVII–XVIII a. Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje vienuolynų tinklas sparčiai plėtėsi ir didžiausią mastą pasiekė XVIII a. Pateikiami 200 vienuolynų ir 3000 vienuolių skaičiai vertintini atsargiai, nes priklauso nuo skaičiuojamos teritorijos, laikotarpio ir įtraukiamų vienuolijų. 1773 m. panaikinus Jėzaus Draugiją, LDK veikė skirtingo statuso jėzuitų institucijos – kolegijos, rezidencijos ir misijos, todėl autoriaus vartojamas „45 taškų“ apibūdinimas nėra tikslus.

[30] Red. past. Autoriaus pateikiami duomenys tikslintini. D. Liutikas, remdamasis V. Gidžiūnu, nurodo, kad 1918–1940 m. Lietuvoje veikė šešios vyrų vienuolijos, turėjusios 30 vienuolynų ir 440 vienuolių, bei aštuonios moterų vienuolijos, turėjusios 76 vienuolynus ar misijas ir 685 seseris. Kitokia statistika gaunama skaičiuojant atskirai amžinuosius įžadus davusius vienuolius, novicus ir kitus vienuolijų narius. Šaltinis: Darius Liutikas, „Vienuolynų tinklas Lietuvoje: istorinė raida“, Soter, 2019, Nr. 70 (98), p. 53; remiamasi: Viktoras Gidžiūnas, Vienuolijos Lietuvoje XIII–XX amžiuje, p. 293.

[31] Red. past. Teiginys tikslintinas. Vilniaus augustinų vienuolynas veikė prie Švč. Mergelės Marijos Ramintojos bažnyčios, o ne prie Šv. Jurgio bažnyčios.

Yra žinoma, kad Vilniuje pas Gediminą darbavosi vienuolis dominikonas – jo kanceliarijoje jis lotynų kalba vedė visą valdovo korespondenciją su Vakarais.

Lietuvai priėmus krikščionybę, Didžiojoje Kunigaikštystėje viso buvo 3 vyskupijos: Vilniaus, Žemaičių ir Lucko. Bažnyčių buvo nedaug (Vilniaus vyskupijoje 1522 m. – 117), atstumai tarp jų dideli (skundėsi Nuncijus), Kunigų seminarija pradėjo veikti tik 1592 metais. Nenuostabu, kad Zigmantas Augustas galėjo rašyti: „Plebs rudis et inculta… serpentes colit, publice victima et helocausta offert“ (liaudis grubi ir tamsi… garbina žalčius, jiems viešai aukoja dovanas ir aukas). Prieš reformaciją Vilniuje buvo 6 nedideli vienuolynai.[32]

Netenka stebėtis, kad Lietuvos didikų vaikai, eidami mokslus Vakaruose (Leipzige ir kitur), greit pasiduodavo reformacijos įtakai ir jos idėjas platino Lietuvoje (žymiausi buvo Radvilos – Juodasis ir Rudasis, Barboros brolis).

Tačiau 1569 m., atvykę į Vilnių, tėvai jėzuitai pradėjo steigti vidurines mokyklas arba kolegijas; viešuose disputuose jie nugalėdavo klaidžiatikius, o 1579 metais įkūrė Lietuvoje pirmąją aukštąją mokyklą – Akademiją. Reformacija Lietuvoje neišsilaikė: suskilusi į daugybę atšakų, įsivėlusi į nesibaigiančius ginčus, ji slopino bet kokį norą pasiaukoti ir sudarė visas sąlygas visuomenei ir valstybei susmukti. Visa tai pastebėję, Lietuvos didikai ir bajorai pradėjo grįžti į katalikų bažnyčią (Katkevičiai, Giedraičiai, keturi Juodojo Radvilos sūnūs, kurių Jonas buvo vyskupu ir kardinolu).

[32] Red. past. Kai kurie autoriaus pateikiami duomenys tikslintini. Vilniaus diecezinė kunigų seminarija buvo įsteigta 1582 m., o ne 1592 m. Ankstyvasis katalikų parapijų ir vienuolynų tinklas Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje plėtėsi palaipsniui, o jo apimtis skirtinguose šaltiniuose ir tyrimuose priklauso nuo pasirinkto laikotarpio bei teritorijos. Žygimantui Augustui priskiriamos lotyniškos citatos „Plebs rudis et inculta… serpentes colit, publice victima et holocausta offert“ autorystė ir jos kontekstas šiame leidime nėra patvirtinti pirminiu šaltiniu. Šaltiniai: Jan Kurczewski, Biskupstwo Wileńskie od jego założenia aż do dni obecnych, Wilno, 1912; Viktoras Gidžiūnas, „Vienuolijos Lietuvoje XIII–XX amžiuje“, Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis; Viktoras Gidžiūnas, „Katalikų Bažnyčia Lietuvoje XVI–XVII amžiuje“, Lietuvių katalikų mokslo akademijos suvažiavimo darbai, t. VI, Roma, 1969.

Visame šitame darbe daug yra nusipelnę ir tėvai dominikonai. Pagarsėję savo pamokslais, jie Did. Kunigaikščio Aleksandro 1501 metais buvo pakviesti į Lietuvą ir įsikūrė Vilniuje, prie Šv. Dvasios bažnyčios. Štai ką rašo apie juos savo pranešime Apaštalų Sostui Vilniaus vyskupui Benediktas Vaina 1609 metais: „Ne mažiau už jėzuitus yra vertingi šv. Dominiko Pamokslininkų ordino broliai. Jų vienas vienuolynas Vilniuje prie Šv. Dvasios bažnyčios, kitas Seinuose, trečias Merkinės mieste. Šie du paskutinieji buvo įsteigti ir aprūpinti ankstesniais metais, ne be didžiausių vaisių ir naudos tikintiesiems."

Į Merkinę dominikonai atvyko ir apsigyveno 1605 metais.

Kiek vėliau jie įsikuria Kaune (1621 m.), mūsų Aukštadvaryje (1629 m.), Raseiniuose, Žem. Kalvarijoje ir Virbalyje (1642–43 m.), o Trakuose jis buvo nuo 1590 metų. Lietuvoje turėdami keletą vienuolynų, dominikonai 1647 metais atsiskyrė nuo lenkų ir sudarė atskirą Lietuvos provinciją (jau 1935 m. ji buvo atkurta Raseiniuose).

Reikia pastebėti, kad, pasirinkdami savo apaštalavimui vietas, dominikonai po Vilniaus ir Trakų, pirmiausia (laiko atžvilgiu) pasirinko Merkinę.[33]

Praėjo vos 10 metų ir 1615 metais dominikonai Merkinėje jau turėjo gražią mūro bažnyčią su vienuolynu ir netoli bažnyčios mūrinę mokyklą. Iš pridėto plano matome, kad erdviame sklype buvo reikalingiausi ūkiškieji pastatai, nemažas sodas ir daržas. Čia pat, netoli nuo bažnyčios, ir žydelio namelis, kad turėtų kokios nors naudos iš gausiai besilankančių žmonių. [34]

Iš turimo plano matosi, kad mokykla buvo vienaaukštė, joje galėjo būti bent 4 klasės. Reikia manyti, kad tai buvo aukštesnė arba vidurinė mokykla (jėzuitai tokias vadino „kolegijomis"). Labai gaila, kad apie jos veikimą nieko nežinome.[35]

[33]Red. past. Merkinės dominikonų vienuolyno fundacija datuojama 1605 m. Autoriaus nurodoma dominikonų įsikūrimo Trakuose 1590 m. data nėra vienareikšmiškai patvirtinta; patikimesni duomenys nuolatinį dominikonų įsikūrimą Trakuose sieja su XVII a. II puse. Todėl Merkinė laikytina viena ankstyviausių dominikonų fundacijų Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje.

[34]Red. past. Painiojama su XIX a. vid. sudarytu buvusios jėzuitų rezidencijos planu.

[35] Red. past.: Prie Merkinės dominikonų vienuolyno veikė reikšminga mokykla, XVIII a. pabaigoje veikusi kaip apskrities, vėliau – paapygardinė mokykla. XIX a. pradžioje ji priklausė Vilniaus universiteto švietimo sistemai. 1829–1830 m. joje mokėsi 47 mokiniai, o 1830–1831 m. dirbo 7 mokytojai (įskaitant mokyklos prižiūrėtoją) ir mokėsi 50 mokinių. 1831 m. mokykla buvo uždaryta. Šaltiniai: Józef Bieliński, Uniwersytet Wileński (1579–1831), t. III, Kraków, 1899–1900;

DOMINIKONŲ IR JĖZUITŲ BAŽNYČIOS SU VIENUOLYNAIS MERKINĖJE

Iš turimų bažnyčios archyve planų paaiškėjo, kad 1852 metais buvo padaryta vad. liustracija Merkinės bažnytinių žemių. Smulkus tų žemių planas buvo paruoštas 1858 metais.

Tada Merkinės bažnyčiai priklausė 144,18 dešimtinių žemės plotas, būtent: sodybai – 2,86; dirbamos – 89,9; pievų – 14,41; ganyklų – 14,03; nenaudingų – 13,79; balų bei krantų – 9,19 dešimtinių. Sodybai priklauso net 16 sklypų įvairiose miesto vietose, kurių dauguma netoli nuo bažnyčios. Kaip matosi iš pridėto žemėlapio, jų didžiausias nuo bažnyčios į pietus siekia Stangės upelio, o į vakarus rubežiuojasi su dominikonų bažnyčia bei vienuolynu. Tokiu būdu yra tiksliai žinoma ne tik bažnyčios su vienuolynu situacija, bet duotas ir jų smulkus planas: įėjimas į bažnyčią buvo iš gatvės, einančios į Nemuną, bažnyčioje buvo 5 altoriai, zakristija už didžiojo altoriaus. Bažnyčios dešinėje prisiglaudęs mūro vienuolynas – jame 7 celės, valgomasis ir virtuvė. Į dešinę nuo vienuolyno mūrinė mokykla, joje trys kambariai.[36]

Tame žemėlapyje be trijų bažnyčių – miesto centre, parapinės ir dominikonų – ta pačia spalva pažymėta dar 6 miesto sklypai; vienas iš jų rodo namą, kur 1925 metais ir vėliau buvo Vidurinė mokykla ir kur buvo peršautas jos direktorius kun. dr. J. Bakšys.

JĖZUITAI MERKINĖJE

Iš Vilniaus vyskupo Benedikto Vainos Apaštalų Sostui 1605 ir 1609 metų pranešimų žinome, kad po protestantizmo baisaus siautėjimo antroje XVI amžiaus pusėje didžiulėje Vilniaus vyskupijoje iš buvusių 600 bažnyčių katalikų rankose beliko vos 300 parapinių, įskaitant 30 naujai pastatytų ir pakonsekruotų.

„Szkoła w Mereczu", 1912; Irena Szybiak, Komisja Edukacji Narodowej 1773–1794: szkoły w Wydziale Litewskim, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk, 1973, sk. „Szkoła powiatowa i podwydziałowa w Mereczu".

[36] Red past. Painiojama su buvusios jėzuitų rezidencijos planu. Nuo XVIII a. II pusės buv. jėzuitų pastatus valdė dominikonai, o originali dominikonų bažnyčia sudegė XIX a. I pusėje.

Savo pranešime Vyskupas pažymi, kad atvykę į Lietuvą tėvai jėzuitai įkūrė Akademiją, energingai stato Šv. Kazimiero bažnyčią ir prie jos vienuolyną, o prie Šv. Ignaco bažnyčios naujokyną. Jų pastangomis veikia kolegijos Vilniuje prie Šv. Jono bažnyčios Polocke ir Nesvyžiuje. Anot vyskupo, tėvai jėzuitai „daro didžiausią naudą, išraudami klaidžiatikystę, auklėdami jaunimą dorovėje ir moksle“. Nuo 1582 metų jiems buvo pavesta vadovauti dviem kunigų seminarijom Vilniuje – Popiežiškajai ir Diecezinei.

Turėdami daug darbo ir vis plėsdami savo įstaigas Did. Lietuvos Kunigaikštijoje, jėzuitai 1608 metais atsiskyrė nuo lenkų ir sudarė atskirą Lietuvos provinciją (taigi 40 metų anksčiau už dominikonus).

1608 metais tėvai jėzuitai atidarė kolegiją Kražiuose (garsėjo aukštu mokslo lygiu, plačia biblioteka, dideliais mokinių skaičiais – iki 500) ir 1642 m. Kaune, kur dėstė trys broliai jėzuitai Kajalavičiai – Albertas, Kazimieras ir Petras. Jėzuitai turėjo „misijas“ Rokiškyje, Šeduvoje, Joniškyje. Pagaliau buvo ir dvi „rezidencijos“ – tai Merkinė ir Slonimas.[37]

Taigi 1676 metais jėzuitai atvyko ir apsigyveno Merkinėje. Kaip ir dominikonai, jie pasistatė sau bažnyčią, rodos, Šv. Kryžiaus vardu, prie jos vienuolyną ir mokyklą[38], kuri nuo 1726 metų pradėjo veikti.

Toji mokykla turėjo tris klases – gramatikos, poetikos ir retorikos. Nežinia, kodėl mokykla neveikė 1742–46 ir 1758–61 metais. Ji buvo nepilna, nes trūko filosofinių dalykų, o kada jie buvo įtraukti į programą, kursas mokykloje truko 5–6 metus. 1773 metais, kada Jėzuitų ordinas buvo

[37] Red. past. 1608 m. buvo įkurta savarankiška Lietuvos jėzuitų provincija. Kai kurios autoriaus nurodomos jėzuitų institucijų datos ir jų statusas tikslintini. Kražiuose 1608 m. pradėjo veikti jėzuitų misija, 1614 m. ji tapo rezidencija, o 1615 m. – kolegija. Kaune jėzuitų rezidencija įsteigta 1642 m., tačiau kolegijos statusą ji įgijo 1702 m. Merkinėje jėzuitų misija veikė 1679–1755 m., o rezidencija – 1755–1773 m.; Slanime rezidencija veikė 1725–1773 m. Merkinė ir Slanimas nebuvo vienintelės Lietuvos jėzuitų provincijos rezidencijos – įvairiais laikotarpiais tokio statuso jėzuitų namų veikė ir kitose Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės vietovėse. Šaltinis: Jėzuitai Lietuvoje (1608–2008): gyvenimas, veikla, paveldas, sud. Neringa Markauskaitė.

[38] Red. past. Merkinės jėzuitų fundacija įsteigta 1676 m., tačiau nuolatinė jėzuitų misija čia pradėjo veikti 1679 m. Iš pradžių Merkinė turėjo misijos statusą, o 1755 m. tapo rezidencija, veikusia iki Jėzaus Draugijos panaikinimo 1773 m. Jėzuitams Merkinėje priklausė Šv. Kryžiaus bažnyčia, gyvenamieji pastatai, veikė ir mokykla. Plačiau apie Merkinės jėzuitų bendruomenės įsikūrimą ir veiklą žr.: Liudas Jovaiša, „Dingusios bendruomenės pėdsakais: jėzuitai Merkinės istorijoje“, Dainava: dzūkų kultūros žurnalas, 2020, Nr. 1 (39).

uždarytas, Merkinės mokykloje darbavosi viso trys mokytojai. Kražiuose jų buvo 10.

Nuo 1776 metų Merkinės mokykla perėjo į dominikonų rankas. 1804 metais joje buvo 86 mokiniai (Merkinė, 1970; M. Lukšienė – Senoji Merkinės mokykla, psl. 69).

1819 metais birželio 29 d. Merkinės mokyklą vizitavo generalinis vizitatorius, Vilniaus imperatoriškojo universiteto profesorius Tomas Žičkis. Jis rado kun. Julijoną Hryncevičių, kuris dėstė krikščionišką mokslą ir šventųjų istoriją, aritmetiką ir geografiją, lenkų gramatiką ir daržininkystę. Jis buvo mokyklos inspektorius.

Dominikonas kun. Andrius Kručinskis aukštesnėse dviejų metų klasėse mokė visų dalykų – iškalbos, teisės, geografijos, istorijos, matematikos, daržininkystės, astronomijos ir rusų kalbos.

Bažnyčioje, kur dalyvavo mokiniai ir jų tėvai, pagiedota Te Deum, o popiet mokyklos salėje suvaidinta komedija ir apdovanota pasižymėjusius mokinius. Iš penkių klasių viso buvo 67 mokiniai: pradedamosios 20, I klasės – 13, II – 14, III – 14, IV – 7 ir V – 3.



Merkinės jėzuitų rezidencijos pastatas su Šv. Kryžiaus bažnyčia.
Žygimanto Buržinsko rekonstrukcija

Nuo 1776 m. Merkinės klebonu buvo kun. Jonas Vyšniauskas ir išbuvo tose pareigose beveik 40 metų. Jis išgyveno Lietuvos – Lenkijos 1795 m. trečiąjį padalijimą ir Napoleono žygį per Lietuvą 1812 m. Tituluojamas Smolensko kanauninku ir Trakų dekanu, jis mirė 1813 m.

Ši jo gyvenimo istorija mums paliko tokią smulkmeną: 1803 metais jis buvo padaręs su žydu sutartį dėl pastatymo ant bažnyčios žemės, prie pat klebonijos, namo ir ūkiškų trobesių: žydas ir jo įpėdiniai už tai pažadėjo mokėti sutartą mokestį, vad. činšą.

1813 m. liepos 5 d. Merkinės bažnyčią ir parapiją priėmė kun. Stanislovas Bonifacas Jundzilas (1761–1847), gavęs kunigo šventimus 1784 m. Tai buvo filosofijos daktaras ir nuo 1803 m. Vilniaus universiteto profesorius. Tarybinė enciklopedija apie jį rašo: „Tyrė Vilniaus, Ščučino, Lydos, Gardino apylinkių florą, perorganizavo ir išplėtė universiteto botanikos sodą, sudarė naujų rinkinių gamtos mokslo kabinetui… Aiškindamas organizmų kilmę, jų psichinę veiklą, pripažino dieviškąjį pradą.“ Jis yra palikęs keletą veikalų iš botanikos srities lenkų kalba.“

Kun. S. Jundzilas Merkinėje klebonavo 10 metų. Garsus Vilniaus astronomas prof. kun. Počebutas apie jį yra išsitaręs: „iš jo buvo puikus profesorius, bet niekam tikęs klebonas!“ Turbūt ir pats jis jautė tai ir vis rengėsi iš tų pareigų atsisakyti, bet reikia nelaimės – 1822 metais baisus gaisras nusiaubė visą Merkinės miestą. Sudegė visi klebonijos trobesiai. Klebonas, kaip sugebėjo, darbavosi, kad sudegusius trobesius atstatytų, o čia gegužės 22 d. 1823 m. įžūlūs vagys apiplėšė susirūpinusį kleboną…

Kaip žinoma, Rusijos carai nuo pat Kotrynos II laikų sauvaliavo tvarkydami Katalikų bažnyčios reikalus Lietuvoje: neleido tiesiog susisiekti su Apaštalų Sostu ir iš ten gauti raštus, steigė vyskupijas ir skyrė joms vyskupus. Taip caro Aleksandro I paskirtas vysk. Sestrencevičius 1816 metais pradėjo valdyti Vilniaus vyskupiją.

Tai jo įsakytas kun. S. Jundzilas sausio 24 d. 1824 m. perdavė Merkinės bažnyčią ir parapiją tėvams dominikonams. Parapijai aptarnauti buvo paskirti du kunigai, kurių vienas Donatas Alseika, pijoras.

Nors kun. S. Jundzilas po gaisro atstatė sudegusius trobesius, mokėjo valst. mokesčius, prikišdamas nemažai savo pinigų ir su dominikonais buvo susitaręs iki mirties valdyti Pilvingių ūkį, tačiau balandžio 23 d. 1826 m. ir nuo jo atsisakė, parduodamas jį kun. Česlovui Michalovskiui, pijorui.

Neilgai valdė Merkinę ir tėvai dominikonai. Atėjo neramūs 1830–31 metai ir jie buvo priversti apleisti Merkinę.



Stanislovas Bonifacas Jundzilas. Dail. Jonas Rustemas, 1822 m.
Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus

1828 m. Rusijos caras paskyrė kan. Andrių Klongevičių, kad metropolito Sestrencovičiaus vadovybėje valdytų Vilniaus vyskupiją. Apie tai paskelbta žmonėms bažnyčiose iš sakyklų. Tikintieji buvo raginami pasimelsti už carą, „kuris aukoja sveikatą ir jėgas visuotinei gerovei“… Į 1830 m. pabaigą bažnyčiose net tris kartus buvo skelbiamas caro gruodžio 7 d. reskriptas Vilniaus kariniam gubernatoriui dėl Lenkijoje prasidėjusių neramumų. Gyventojams įsakyta laikytis ramiai, grasinama turto konfiskavimu ir kitomis bausmėmis. Nuo gruodžio 1 d. Vilniaus, Gardino, Minsko ir gretimose gubernijose įvedamas karo stovis. Apie visa tai įsakyta paskelbti lietuviškai „tose parapijose, kur lietuviškai kalbama“.

Merkinė buvo pačiame pasienyje, nes kitoje Nemuno pusėje buvo jau kita valstybė – Lenkijos Karalystė. Todėl ant Nemuno kranto, iš miesto pusės, stovėjo pasienio sargybiniai ir buvo muitinės punktai.

Kadangi Merkinės apskrities mokykloje buvo mokinių iš anapus Nemuno, Užnemunės, tai Kalėdų šventėms kokių 30 mokinių buvo nuėję „per sieną“ į savo namus. Anoje Nemuno pusėje ant stulpų buvo prirašyta sukilimo šūkių, iškabinta baltų vėliavų, kitur degino laužus ir platino atsišaukimus. Todėl buvo sustiprinta pasienio apsauga ir uždrausta peržengti „Nemuno sieną“.

Nežiūrint į tai, sausio mėn. 1831 m. keli moksleiviai iš Merkinės pabėgo į namus, slaptai peržengę saugomąją sieną. Sugauti ir ištardyti, jie buvo paleisti. Bet štai vasario 8 d. pabėgo į aną pusę mokyklos auklėtojas Kazimieras Monkelevičius. Kad ir sugautas, jis sugebėjo vėl pasprukti.

Apie visa tai pranešta Vilniaus universiteto rektoriui Pelikanui, tas savo keliu persiuntė raportą Švietimo ministrui, kuris jį parodė carui Nikalojui I.

Ant to raporto vasario 27 d. 1831 m. caras pieštuku užrašė tokią rezoliuciją:

„Valstybės sekretoriui Bludovui įsakyti uždaryti mokyklą, visus vienuolius areštuoti ir nuvežti į Vilnių, o gen. – adjutantui Chrapovskiui ištirti įvykį.“

Vyskupas A. Klongevičius gavo įsakymą paimti savo žinion visą Merkinės dominikonų turtą. Apskrities mokykla buvo uždaryta, visi vienuoliai areštuoti ir pėsti nuvaryti į Vilnių.

Nors Vilniaus vyskupas pavedė Jiezno aktaristui kun. J. Rimavičiui laikinai prižiūrėti vienuolyno, klebonijos ir uždarytosios mokyklos turtą, bet jam dar neatvykus į Merkinę, pačiomis pirmomis kovo mėn. dienomis visi dominikonai buvo suimti ir nuvaryti pėsti į Vilnių, prie Šv. Petro ir Povilo bažnyčios; kiek vėliau juos perkėlė į trinitorių vienuolyną. Tai buvo nekaltos skundo aukos, o tą skundą buvo padaręs Merkinės mokyklos vedėjas, pirmasai pasaulietis, J. Labunskis. Štai suimtųjų sąrašas:

Donatas Alseika Olsoyko – viršininkas,
Kazimieras Butkevičius – jo padėjėjas,
Jonas Radzevičius – kuratas, ekonomas,
Tomas Slavinskis – pamokslininkas,
Augustinas Glinskis – prefektas,
Rapolas Janikovskis – matematikos mokytojas,
Ignas Aleksandravičius – mokytojas,
Leopoldas Borovskis – fizikos mokytojas,
Vincentas Kochanskis – rusų kalbos mokytojas,
Feliksas Valcevičius – prancūzų kalbos mokytojas,
Ipolitas Stoklinskis – iškalbos mokytojas,
Jonas Narkevičius – brolis.

Pats dominikonų centras Vilniuje suimtuosius šelpė ir jiems padėjo: iš Vilniaus ir Žemaičių Kalvarijos kasos tam reikalui buvo įteikta 200 auksinų Merkinės prokuratoriui; Aglonos vienuoliai laikė 400 Šv. Mišių, paskyrę jų stipendijas Merkinės vienuolių šelpimui.

Lietuvos Dominikonų provincijos prokuratorius kun. Apolinaras Radziševskis iš Vilniaus Konsistorijos gavęs tam reikalui 100 rub. Ir iš Roemerio nuošimčius iš 1500 rub. sumos už 1831–32 metus – 165 rub.; taigi viso 265 rub.

Be to, dar kiek anksčiau metropolitas Sestrencevičius buvo paskyręs Merkinės dominikonams pajamas Iš Ratnyčios ir Marcinkonių filijų.

Nežinome, kaip ilgai Merkinės Dominikonai buvo laikomi Vilniuje kaip kaliniai, bet dar 1834 m. jų šelpimui minėtas prokuratorius buvo gavęs 303,88 rub. Jis kreipėsi į Vilniaus Socialinės globos skyrių, prašydamas išmokėti nors nuošimčius nuo sumų, kurios buvo skirtos Merkinės dominikonų išlaikymui; o tos sumos siekė daugiau 6000 auksinų. Valdžios įstaiga atsakė, kad apie tokias sumas nieko nežinanti.

Pastaba. Minėtas kun. A. Radziševskis yra palaidotas Kazokiškių bažnyčios šventoriuje ir ant jo paminklo štai kas parašyta:

Šv. Dominiko vienuolis, šv. Teologijos kandidatas, Šv. Dominiko Vilniuje buv. prokuratorius užmigo Viešpatyje 1870 m. gegužės 21 d. 43 metų kunigystės, 68 metų amžiaus. Praeinančiųjų prašo sukalbėti 3 Sveika Marija. Gimęs 1802 m. rugsėjo 19 d., pašventintas kunigu 1828 m. vasario 18 d. Vilniuje. Buvo prokuratorium 1826–1845 m., Palėvėnės kuratu ir klebonu 1845–1848 m., Trakų kuratu 1850–1852; Paparčių ir Verkių pamoksl. 1852–1857 m., Kazokiškių kleb. 1857–70 m.

◇◇◇ MERKINĖJE KUN. JONAS RIMAVIČIUS ◇◇◇

Kaip minėta, Jiezno altaristas kun. Jonas Rimavičius atvyko į Merkinę 1831 m. pačioje kovo pradžioje. Susipažinęs su padėtimi, jis kovo 6 d. pasiuntė konsistorijai tokio turinio pranešimą.

Paskutinė krikšto metrika užrašyta 1829 m. rugsėjo 18 d. Parapija didelė ir ligonių daug; kartais yra būtinas reikalas kur išvykti, o čia artėja laikas pristatyti kariuomenei naujoką rekrutą. Jis prašo duoti į pagalbą kitą kunigą. Patikrinęs dokumentus, rado, kad vienuolynui priklausė nuošimčiai iš 6.705 auksinų sumos. Tokiai sumai susidaryti nurodo žymesnius geradarius – tai Michanovičius, kunig. Eustachas Sapiega, Beuffalas, Brodovskis, J. Gorskis, S. Kulvietis, Ratautas ir net Gardino kahalas…

Tuo tarpu sukilėliai organizavosi ir jų eilės gausėjo. Merkinės apylinkėse jiems vadovavo Netiesų dvarininkas Anupras Elsneris ir jo pavaduotojas Subartonių dvarininkas Aleksandras Karlovičius. Balandžio 6 d. 1831 m. jų būrys užėmė Merkinę; muitinės tarnautojai buvo areštuoti, o visų nekenčiamas Chvostovas pakartas. Rytojaus dieną bažnyčioje buvo atlaikytos padėkos pamaldos ir pagiedota Te Deum. Be Merkinės, sukilėliai tomis dienomis užėmė Butrimonis, Punią, Nemunaitį ir kitas vietas.

Neilgai tvarkėsi Merkinėje ir kun. J. Rimavičius: gal kieno įskųstas būk bažnyčioje skaitęs sukilėlių atsišaukimą, kovo 31 d. kazokų buvo suimtas ir suištomis rankomis pėsčias nuvarytas į Gardiną. Ten jam balandžio 2 d. atrišo rankas, bet supančiojo kojas ir įgrūdo 15 parų į kalėjimą. Maistui buvo skiriama į dieną 6 su puse kapeikų. Taip jį išlaikė iki spalio pabaigos, t. y. 6 mėnesius ir 20 dienų. Gardino klebonas kun. Veiničas įnešė piniginį užstatą ir išėmė kalinį. Kariuomenės teismas jį išteisino ir 23 d. balandžio 1832 m. jis buvo laisvas. Norėjo visai pasilikti Gardine, bet dvasinės vyresnybės verčiamas grįžo į Merkinę.

Neilgai džiaugėsi ir sukilėliai: 10 d. balandžio 1831 m. caro kariuomenė atsiėmė Merkinę, suėmė 12 žmonių iš sukilėlių tarpo, nuvarė juos į Gardiną. Po ilgo tardymo tie žmonės buvo paleisti, nuskutus jiems galvas…

Balandžio mėn. pabaigoje kariuomenės daliniai nesėkmingai ieškojo sukilėlių Nemunaičio, Alytaus, Punios, Butrimonių, Perlojos, Varėnos, Daugų ir Pivašiūnų apylinkėse… Birželio 12–15 d. per Merkinę pražygiavo 6500 karių su 20 patrankų: tai buvo gvardija, siunčiama iš Gardino į Vilnių.

Kada Lietuvos sukilimo vadas Gelgaudas birželio 19 d. pralaimėjo mūšį ties Paneriais, buvo aišku, kad sukilimas nepavyko ir bus galutinai likviduotas. Iš Lenkijos atvykusi kariuomenė į pagalbą, jau liepos mėn. pradėjo trauktis iš Lietuvos, vengdama kovos ir degindama pakeliui tiltus (naudotasi P. Slesoriūno str. „Merkinė per 1830–31 m. sukilimą“, Merkinė, 1970 m. – psl. 55).

Plačiai buvo kalbama, kad sukilimo metais Vilniuje buvo sušaudyti 5 žmonės ir 3 vienuoliai trinitoriai: kun. Vaitkevičius, klier. Skraba ir Sorokavičius. Vievyje sušaudyta 6, Trakuose 3, Ašmenoje kunigas prie altoriaus ir 200 žmonių, Giedraičiuose 22, jų tarpe du Dmuchovskiai, Nemenčinėje kun. Zavadskis, Kaune sušaudytas kunigas vienuolis iš Pažaislio kamandulis.

Areštavus kun. J. Rimavičių, Merkinės dominikonų vienuolynas su bažnyčia ir abu palivarkai – Merkinės ir Pilvingių – liko be jokios globos. Kaip pranešė dekanas kun. Holubauskas, į Merkinę atvyko minoritas kun.

Paternas Vaišvyla. Kadangi jis buvo skirtas tik parapijai aptarnauti ir tokiam valdymui neturėjo įgaliojimo, faktiškai Merkinę ir Pilvingius valdė vargonininkas Liudvikas Bagdonavičius (pirmąjį), o antrąjį kun. J. Rimavičiaus brolis Baltazaras.

Visas pajamas iš palivarkų jie ėmė sau, viską naikino, kas privedė prie ekonominio bankroto; jie manė visa tai suversti į sukilimo sąskaitą. Visos vienuolyno atsargos, inventorius ir buvusi tvarka – viskas sunaikinta.

Kadangi kartą kun. Vaišvyla vargonininkui padarė priekaištą, tas būdamas išgėręs puolė kunigą mušti, jį apstumdė ir užgavo į veidą…

Iš kun. P. Vaišvylos 1833 m. vasario 14 d. pranešimo žinome, kad jis Trakuose apmokėjęs visus mokesčius už Pilvingių ūkį, kad suradęs ir į Vilnių nuvežęs rekrutą, kuris buvo priimtas. Tuo tarpu iš Pilvingių ir Rodukos karčemų Baltazaras paėmęs po dešimt rublių, o kunigui į Merkinę atsiuntęs tik dvi bačkas kviečių. Grįžęs „iš nelaisvės“ kun. J. Rimavičius rado Merkinės ir Pilvingių ūkių apsėtus laukus, visur naujas tvoras…

Nors kun. P. Vaišvyla už Pilvingių valstiečius sumokėjęs savo pinigais 360 auksinų jų mokesčių, jie skundėsi dekanui kun. Holubovskiui iš Daugų, kad kunigas juos bara už girtavimą, varinėja su vežimais, reikalauja pinigų, grūdų, pusės bačkos avižų, 5 pūdų šieno. Skundą pasirašė kryželiais 14 žmonių. Grįžus kun. J. Rimavičiui į Merkinę, jam buvo pavesta valdyti Merkinės ūkį taip, kaip ir Pilvingių (raštas 2/XII – 1832). 1833 m. balandžio mėn. Vilniaus Iždinė pranešė vyskupui, kad Merkinės palivarke yra 10 valakų žemės – ten sėjama rugių 7 ir vasarojaus 5 bačkos, yra 11 margų pievų, 3 margai netinkamo miško, mieste yra 24 sklypai, kurių 16 tušti. Činšo ir jurisdikos priklauso 15,6 rub., nuomos už medinį namą 15 ir už malūną 15 rublių. Iš viso iždui priklauso metinių mokesčių 587,46 rub. – iš vienuolyno 98,602, Merkinės parapijos ūkis 219,36 ir iš Pilvingių 269,50 rublių.

Gegužės 14 d. 1833 m. kun. J. Rimavičius sumokėjo iždui už Dominikonų fundušą 106,24 rub. O išlaidų turėjęs 277,43 su puse kap. Tarnams už seną laiką sumokėjęs atsiųstais 100 rub.; liko 132,88 rub. skolų – skirtumą sumokėjęs savais pinigais… Žemė prasta, darbo daug, o naudos nėra. Tegul iždas tą žemę kam kitam atiduoda!

Trakų aps. Teisėjas V. Lukoševičius praneša, kad dar 1744 metais Merkinės dominikonams buvo leista naudotis Skerdimo pieva ir mūro namu Merkinės mieste. Dabar, grįžęs iš arešto, klebonas nušienavęs tą pievą, o V. Lukaševičius padaręs iš ten 18 vežimų šieno… Ne tik prie šieno, V. Lukoševičius turi pretenzijų ir prie mūrinio namo, kur buvo vienuolių mokykla.

◇◇◇ BRAUNASI ŽYDAI ◇◇◇

Vos atvykęs į Merkinę, kun. J. Rimavičius pranešė konsistorijai, kad žydas David Ovsejevič baigia statyti namą ant bažnytinės žemės sklypo; kitas, Šelom, jau turi pasistatęs kalvę… Yra ir daugiau namų ant bažnytinės žemės; jų savininkai neturi jokių dokumentų ir nieko nemoka. Gresia pavojus, kad tie sklypai laikui bėgant bus pasisavinti.

Gavusi tuo reikalu Konsistorijos nusiskundimą, gubernijos vadovybė įsakė Trakų Žemės teismui, kad pareikalautų iš žydų mokesčio klebono naudai. Aukščiau minėti žydai mokestį sumokėjo. Tuo tarpu Radauskienė Jankelienė jau keliolika metų nieko nemoka, o jos namas supuvęs ir nevertas trijų rublių… Dar nuo buv. klebono Vyšniausko laikų prie pat klebonijos stovi Hiršos Monasevičiaus namas. Žydų namai juosia bažnyčią iš visų pusių, o įstatymas reikalauja, kad būtų ne mažiau 30 sieksnių atstumo. Gubernijos vadovybė liepos mėn. 1837 m. įsakė Hiršai Monasevičiui ir R. Jankelienei nukelti savo namus toliau nuo bažnyčios ir mokėti vadinamą činsą.

Vasario 11 d. 1846 m. Daugų klebonas kun. Hidykas, Konsistorijos įgaliotas, su visa komisija matavo atstumą nuo šventoriaus sienos iki žydo Benevičiaus statomo namo – rado atstumo tik du sieksnius. Svaigalų tame name neaptiko. Komisija liepė žydui išvalyti krūvą mėšlo nuo šventoriaus sienos, o karčemos vartus į šventorių ir du langus visai panaikinti.

◇◇◇ PILVINGIŲ ŪKIS VYSKUPO ŽINIOJE ◇◇◇

Uždarius Merkinės dominikonų vienuolyną, Pilvingių palivarkas perėjo valdžios nuosavybėn. Tačiau jau 1835 m. spalių mėn. Valstybės Turtų įstaiga (Kazennaja Palata) pranešė Konsistorijai, kad Pilvingių palivarkas nėra tos

Komisijos žinioje, bet priklauso Vilniaus vyskupijos vadovybei „belomu duchovenstvu“. Todėl nuo šiol jai ir siųs visus tą reikalą liečiančius raštus. Vėliau, 1844 m., minėtoji Turtų Palata žadėjo išspręsti klausimą dėl Merkinės karčemos, esančios ant bažnytinės žemės, kai gaus nuorašus dokumentų, kurie patvirtins karčemos dovanojimą. Kun. J. Rimavičius parūpino tokių 58 dokumentų nuorašus ir jų vieną egz. pasiuntė į vyskupijos archyvą.

◇◇◇ ROŽANČIAUS BROLIJA ◇◇◇

Nuo neatmenamų laikų pirmąjį spalių sekmadienį Merkinės bažnyčioje buvo iškilmingai švenčiami Švč. Mergelės Marijos Rožančiaus atlaidai. Kun. J. Rimavičius paprašė ir gavo iš Trakų nuo dominikonų provinciolo kun. dr. Tomo Jotauto (Jatewt) patentą tiems atlaidams ir Šv. Rožančiaus brolijos įsteigimui (dokumento data kovo 3 d. 1837 m.). Vilniaus vyskupas leido tokią draugiją įsteigti.

◇◇◇ VAGYS BAŽNYČIOJE ◇◇◇

Naktį iš 5 į 6 spalių 1845 m. buvo sulaužyta bažnyčios durų spyna ir išnešta į šventorių skarbona; ją sudaužius rasta vos keletas rublių. Apie tai pranešta policijai, kuri iškratė miestą. Žydai yra matę du kareivius iš pasienio sargybos; jie gyveno mieste pas majorą. Vieną vagį pavyko pagauti ir jis išdavė kitus – jų vienas buvo iš Kauno, kitas iš Vilniaus, o trečias kareivis pabėgęs iš pulko. Pagautasai buvo rusas Vasilij Nikitin.

◇◇◇ SKUNDAI ◇◇◇

Gruodžio 13 d. 1836 m. vienuolė sesuo šaritė Apolonija Ratautaitė iš Vilniaus skundėsi Vyskupui: jos teta Liudvika Abramavičienė buvo nupirkusi Merkinėje sklypą ir ant jo pastačiusi namelį, kad jame gyventų vietos vargšai. Namo išlaikymui ji padėjusi pas Trakų teisėją Leonardą Žylinskį 500 auksinų, skirdama tam reikalui tos sumos nuošimčius. L. Žlinskis tą

sumą perleido kun. J. Rimavičiui, o šis pasiruošęs tą namelį nugriauti. A. Ratautaitė prašo 500 auksinų perduoti Socialinei Globai, kad jos tetos palikimas būtų išlaikytas. Trakų dekanas kun. Kazlauskas (Valkininkai) užklausė Merkinės kleboną, ar nuošimčių iš tos sumos pakaktų tam nameliui išlaikyti. Dekano nuomone, kun. J. Rimavičius, atstatęs visus ūkiui reikalingus trobesius, turėtų pastatyti ir ubagyną.

Sausio pirmoje pusėje 1837 m. Merkinės gyventojas Jonas Vitkauskas skundėsi Konsistorijai: gindamas savo žemės nuosavybę, buvęs atvarytas pas kleboną, kuris jį mušęs…

Dekanas kun. Kazlauskas sausio 21 d. apsilankė Merkinėje ir apklausė liudininkus. Tie paneigė J. Vitkausko skundo motyvus – jis buvęs atvestas iš karčemos, kur mušėsi. Ir klebonas apie tai liudija: J. Vitkauskas yra girtuoklis, sėdėjęs pusę metų Vilniaus kalėjime: atėjęs į klebono karčemą Merkinėje, visus išvaikė, daužė langus, mušė Jurgį Gutauską, kurio vaikai atbėgo verkdami. Atvestam pijokui kunigas liepęs surišti rankas, o nakčiai raktininkas įkišo jį į rotušės rūsį, kad išsipagiriotų. Jis vis žada sudeginti Merkinės miestą.

Rusų armijos kapitono žmona Julijona Elsneraitė–Vežbauskienė 1836 m. skundėsi. Dar 1831 m. valdžios iždas iš jos brolio Anupro buvo paėmęs aštuntą dalį Netiesų dvaro, kuris nuo senų laikų priklausė Elsneriams. Tuo tarpu Merkinės klebonas kun. J. Rimavičius nušienavęs to dvaro pievas ir iš jo sesers Juzefos Paulauskienės Merkinės mieste atėmęs daržą. Be to, be ponų leidimo sutuokęs valstietę Nudoksiją Žubrauskaitę.

Negavusi atsakymo į savo skundą, J. Elsneraitė po trijų mėnesių savo skundą pakartojo.

Merkinės bažnyčią ir šventorių juosia akmenų – plytų mūras; jis nutinkuotas ir padengtas raudonomis čerpėmis. Prieš bažnyčios didžiąsias duris šventoriaus aptvėrimą vainikuoja didinga „broma“ – tai aukšti vartai su plačiu įvažiavimu per vidurį. Tuose vartuose aukštai iš miesto pusės įdėti keturkampiai šlifuoti akmenys su tokiais įrašais: kairėje pusėje „Curatus Rymowicz“, dešinėje – „1843 Muroval“.

Nežinome, kuriais metais kun. J. Rimavičius baigė savo kunigavimą Merkinėje ir, jeigu ten mirė, kada ir kur palaidotas. Aišku tik tai, kad 1843 m. jis baigė statyti tuos gražiuosius šventoriaus vartus… Jeigu po jo nebuvo iki kun. Aleknavičiaus kito kunigo, tai jis Merkinėje turėjo pasidarbuoti iki 1848 m. Jis savęs nelaiko ir nebevadina klebonu, o tik kukliu „karetu“, t.y. rūpintoju.



Minimos lentelės ant Bažnyčios šventoriaus vartų sienos.
Žygimanto Buržinsko nuotraukos

Merkinės klebonu išbuvo 20 metų – nuo 1848 iki 1868 m. Gimęs 1804 m. sausio 14 d. Tarpeikių km., Palėvėnės par, Kupiškio rajono, jis buvo sūnus Jokūbo ir Elžbietos Jonuškaitės. Tai buvo paprastų valstiečių Aleknų šeima, tik laikydamiesi tų laikų papročių, jie savo pavardę pailgino ir nešėsi bajorais.

Kajetonas mokėsi Troškūnų Bernardinų 6 klasių mokykloje, 1827 m. įstojo į Vilniaus Lateranų kanauninkų vienuolyną ir po dvejų metų perėjo į Vilniaus vyskupijos kunigų seminariją. Ją baigė 1832 m., o kadangi išklausė tam tikrą kursą universitete, tai gavo teologijos kandidato laipsnį.

Trejus metus jis vikaravo Obeliuose ir po metus Panemunėlyje, Kėdainiuose ir Semeliškėse. Po to neligai administravo Inturkės parapiją ir ilgiau Strunaičių. Nuo 1840 m. kun. K. Aleknavičius yra Merkinės parapijos administratorius ir po 8 metų „prepozitas“, tai yra tikra prasme klebonas, pagal kanonus nepajudinamas iki mirties…

Tačiau po 1863 metų kun. K. Aleknavičius buvo pastebėjęs, kad mūsų liaudis mėgsta pokštus, juokus, linksmybes: matydama visur dvasias, ji mielai klauso pasakų. O juk senoje lietuvių mitologijoje buvo žinoma ir tikima viena aukščiausioji esybė – Dievas. Keista tik tai, kad mūsų liaudis nieko nežino apie buvusius kunigaikščius, jų narsią krašto gynybą ir didvyriškus žygius, apie senovės santvarką ir politiką, o dažnai mini ir daug kalba apie aitvarus, giltines, laumes… Giliai jautrus kun. Kajetonas yra dėkingas Apvaizdai už tai, kad mūsų liaudžiai paliko „Kas buvo, yra ir bus brangiausia – Dievą ir tikėjimą į amžiną pomirtinį gyvenimą“.

Minėtų knygelių autorius pastebi, kad mūsų liaudžiai yra miela tokia kūryba, kurioje į gyvenimą žiūrima su šypsena. Kad ir moralizuodamas, jis juokauja, nes nori „pasakyti tiesą juokų forma“ (ridendo varitaton dicere). Iš čia jo toks artimas ryšys su tautosaka.

Kun. K. Aleknavičius – tai mūsų literatūroje pirmasis ryškus jumoristas: Anot Putino, jis savo rašiniais „stiprino liaudišką luomo sąmonę“. Jis propaguoja ne tik dorą elgesį, bet mokslo ir knygos didelę vertę. Reikia visgi pripažinti, kad iš jo yra didesnis beletristas, negu poetas (naudotasi V. Vanago įvadu į „Kajetonas Aleknavičius – Kikilis laibakojis“, 1971 m.).

Labai gaila, kad neturime rankose jo pirmojo veikalo – „Elementoriaus“. Jo antrasis darbas buvo pakartotinai išleistas 1971 metais kaip „Kikilis laibakojis“ su ilgu Vytauto Vanago 20 puslapių įvadu.


PASAKOS PRITIKIMAJ

WESELOS

IR

GIESMES.

PAR

KUNIGU K. OLECHNOWICZIU

Plebonu Mierkinies (Merecza) Sudierinimays

lietuwiszkay parasztos.

WILNIUI

Drukarnioi iszspaustos Pinigays A. Dworca.

Metuosi 1861.

1861 m. K. Aleknavičius išleistos knygelės „Pasakos, pritikimai, veselios ir giesmės“ tutulinis viršelis.

Pasak Redos Tamulienės, leidinį „sudaro eilėraščiai, tarp kurių yra keletas ir vaikams skirtų. Tai didaktinės eilės, kalbančios mažiesiems apie gražų elgesį („Nusišluostyk nosį!“), knygos naudą („Motina geidauja mokslo vaikams“, „Kunigas barasi už knygų nebranginimą“, „Velykiaus dovanos“), gyvūnų gerovę, pagarbą gamtai („Vaisyk medžius!“, „Pasigailėk galvijo!“, „Nežūdyk paukščių!“, „Tau zabova, o man smertis“)“. Gyvenimą Aleknavičius baigė Asavoje (Baltarusija), kur carinės valdžios buvo perkeltas dėl jo palankaus požiūrio į 1863 m. sukilimą.

◇◇◇ SKUNDAS ◇◇◇

1853 m. kovo 26 d. Vilniaus Konsistorija gavo iš Merkinės brolijos skundą su 12 parašų. Pirmuoju pasirašė brolijos pirmininkas Simonas Bylinskis. Tame rašte skundžiamas klebonas kun. K. Aleknavičius, kad visai nežiūrįs bažnyčios ir jai gresiąs sugriuvimas…

Tų pačių 1853 m. antroje gegužės pusėje Merkinės dekanas kun. Petras Kazinskas (Pivašiūnai), atvykęs į Merkinę, pasikvietė policijos, miesto ir parapijos atstovus – jie visi užsilipę apžiūrėjo ir patikrino bažnyčios lubas. Pasirodė, kad 500 metų senumo bažnyčia turi labai tvirtas ir, kaip reta kur, gerai prižiūrėtas lubas: jos surištos geležinėmis štangomis ir virš jų klebono jau paruošta ant stogo vieta naujam kryžiui įrengti.

Savo ilgumo raporte dekanas plačiau dėstė šio skundo tikrąsias priežastis. Ten Brolijos pirmininkas Vaclovas Janavičius iš tų pareigų buvo atstatytas už tai, kad į skarboną temetamas aukas savavališkai pasiimdavo ir su draugais pragerdavo. Klebonas jį atstatė, skarbonai atidarinėti įtaisė du raktu, kurių vieną pasiėmė pats. Dabar skarbona atidaroma klebono akyse ir rastoji suma įrašoma į kasos knygą. O ligi šiol buvo atvejų, kad kai keli brolijos nariai tuos pinigus pragerdavo karčemoje, net apsivilkę kamžomis ir su kryžiumi rankose (taip pragėrė 8 auksinus nuo Kristaus karsto buv. vargonininkas Pruskis su draugais). Tokie suėjimai karčemoje buvo tarsi seimeliai, kur buvo tariamasi, kokiu būdu atsikratyti dabartinio klebono.

◇◇◇ DEKANO NUOMONĖ ◇◇◇

Štai kaip dekanas atestuoja Merkinės kleboną kun. K. Aleknavičių. „Negaliu nutylėti to klebono dorybių, kurias pripažino Gerb. Ponai Lukaševičius, Ilcevičius, Godačevskis ir kiti; taip pat valdininkai, visokio rango dvasininkai bei parapijiečiai. Visi vienu balsu teigia, kad ligi šiol nebuvo turėję tokio stropaus, pavyzdingo ir uolaus kunigo… Bažnyčia iš tamsios pasidarė šviesi, švariai ir tvarkingai užlaikoma, daugelyje vietų išgražinta. Pristatyta daug naujų pastatų. Visa aplinka švariai, tinkamai užlaikyta, aptverta ir medaliais apsodinta… Visa tai daro savo lėšomis, išleidęs tam reikalui dau-

giau tūkstančio rublių…

Tuo tarpu išgverusi brolija nerodo jam jokio dėkingumo, tų gerų savybių jame visai nemato – norėtų, kad panašiai kaip jie patys – būtų pijokas ir avantiūristas…

Visa tai rašydamas – baigia dekanas – turėjau prieš akis Dievo teismą ir nei kiek neperdėjau. Ką mačiau savo akimis, ką galėjau palytėti ir atsidėjęs išgirsti, visa tai kuo tiksliausiai perteikiu".

◇◇◇ KONSISTORIJOS DEKRETAS ◇◇◇

Merkinės klebonui ir Konsistorijai buvo aišku, kad brolijai vadovavo nedidelė nusikaltėlių gauja. Todėl Konsistorija savo dekretu iš 29/VII 1853 m. įsakė uždaryti Merkinės broliją ir apie tai kun. K. Aleknavičius spalio 4 d. paskelbė bažnyčioje. Vieną kartą jis pasirašė aktą, kuriuo pasižadėjo daryti pastangų „teisėta tvarka iš naujo įkurti gerų papročių broliją iš parapijiečių, kurių gyvenimas yra visais atžvilgiais padorus".

Nežiūrint į tai, tų pačių metų spalio 23 d. uždarytosios brolijos vardu buvo pasiųstas vyskupui prašymas, apie 20 parašų, kad pakeistų kleboną ir sugrąžintų brolijai visas teises. Apie tai konsistorija pranešė Trakų žemės teismui (6/II 1954 m.) pažymėdama, kad policija turi sudrausti neklaužadas – jie turi liautis rašinėti tokius skundus, nes ne jų reikalas kilnoti kunigus. Už paskutinį prašymą jie turės sumokėti iždui 3 rub. žyminio mokesčio.

◇◇◇ ŽYDO KAIMYNYSTĖ ◇◇◇

Anksčiau buvo minėta, kad dar nuo 1803 m Merkinės klebono leidimu prie pat klebonijos stovėjo prisiglaudęs žydo namas. Kunigo K. Aleknavičiaus laikais tame name gyveno žydė Gėnė Grelevičienė. Ji turėjo vieną dukterį Rachą ir, kada toji ištekėjo už Nachimo Libšico, motina leido jaunavedžiams gyventi jos namelyje. Tačiau tas namas buvo labai apleistas – jo pusė neturėjo stogo ir du kaminai buvo visai

pairę. Kadangi namas vienu šonu glaudėsi prie klebonijos ir buvo visai arti bažnyčios, gaisro atveju grėsė bažnyčiai didelis pavojus.

Gėnė neturėjo lėšų namui remontuoti, o jos žentas Nachimas tuo visai nesirūpino. Todėl klebonas nupirko mieste kitą namą jiems gyventi, o už seną žydei sumokėjo 40 rublių. Tą reikalą šitaip tvarkant, dalyvavo Nachimas ir visam pritarė. Netgi sutiko išardyto namo medžiagą pervežti prie mieste statomo namo. Tik kadangi tas namo ardymas vyko Didįjį Šeštadienį, tai klebonas davė keletą vyrų tam darbui atlikti.

Tuo tarpu Nachimas, gal rabino ar savo tėvo pakurstytas, atsivedė iš sinagogos būrį žydų ir tie puolė vyrus, kurie ardė to namo pusę. To maža – jis apskundė kleboną kun. K. Aleknavičių, kam tas įsakęs išardyti žydo namą ir netgi jį patį apstumdęs… Vėliau jis skundė ir pristavą Stacevičių, kad jo skundui neduodąs eigos…

Žydo skundas porai metų sukėlė ilgą ir painų daugelio įstaigų susirašinėjimą – nuo policijos iki gubernatūros ir teismo, nuo klebono per dekaną iki konsistorijos. Galų gale liepos 13 d. 1858 m. Vilniaus generalgubernatorius Nasimovas padarė tai bylai galą, pareikšdamas, kad N. Libšico skundai ir pretenzijos neturi pagrindo: jis įsakė visą tą reikalą palikti „be dėmesio"(„bez uvaženija").

Dar 1858 m. lapkričio pabaigoje klebonas skundėsi, kad N. Libšicas ten gyvena su savo anūke Sorke ir nė nemano niekur kraustytis.

KLEBONO DARBAI. Tik atvykęs klebonauti į Merkinę, kun. K. Aleknavičius 1849 m. atremontavo bažnyčią iš lauko pusės savo lėšomis, išleidęs tam reikalui 205 rub.

Merkinės bažnyčios byloje randame ir kitą žinutę – 1856 m. jos klebonas Merkinės palivarke savo lėšomis pastatė gryčią su kamara dviem galais iš pušinės medžiagos; ten viso yra 5 langai, antrame gale du kambariai, o šalia – sandėliai.

◇◇◇ NERAMŪS 1863 METAI ◇◇◇

1815 m. Vienos kongrese įsteigtoji Lenkijos karalystė juridiškai gyvavo ir po 1831 m. sukilimo. Jau nuo 1860 m. jos bažnyčiose buvo giedamos patriotinės giesmės, daromos procesijos. Norėdamas lenkus apraminti, caras Aleksandras II (1855–1881 m.) suteikė Lenkijai šiokią tokią autonomiją – davė jiems savo brolį Konstantiną, leido rinktis savivaldybes, tik nebuvo savos kariuomenės. Panašios manifestacijos persimetė ir į Lietuvą. Po 1861 m. baudžiavos panaikinimo, visi norėjo gauti žemės be činšo ir išpirkimo. Lietuvos bežemiai tikėjosi gauti bent po 5 margus.

1863 m. kovo mėn. „baltieji“ paėmė į savo rankas sukilimo vadovybę Lietuvoje – Geištoras, Sierakauskas. Tais metais Lietuvoje buvo prigrūsta 144 000 rusų kariuomenės.

Sukilimui malšinti caras atsiuntė į Vilnių generalgubernatorium Mykolą Muravjovą. Jis anksčiau yra buvęs Vitebsko ir Gardino gubernatorium, todėl padėtį gerai žinojo. Tik atvykęs į Vilnių gegužės 1 d. 1863 m., jis liepė sušaudyti du kunigus ir bajorą. Norėdamas įbauginti žmones, sukilėliai buvo kariami dienos metu. Jis uždarė 30 vienuolynų, vien iš Žemaitijos ištrėmė 66 kunigus. Vyskupams buvo įsakyta raštu kreiptis į sukilėlius, kad atiduotų ginklus ir paklustų valdžiai. Vilniaus vyskupas A. Krasinskis delsė ir už tai buvo ištremtas į Viatką. Gal to būtų sulaukęs ir vyskupas M. Valančius, bet jį, vykstantį pas Muravjovą, palydėjo daugiau nei tūkstantis raitelių… Tiesa, M. Valančius laišką parašė, bet Murajvovą tokia Vyskupo palyda... (*neįskaitoma / red. past.*)

Jau liepos mėn. 1863 m. buvo aišku, kad sukilimas nepavyko ir „raudonųjų“ vadas Konstantinas Kalinauskas liepė padėti ginklus ir paklusti carui. Jis buvo pakartas Lukiškio aikštėje (22/II 1864 m.). Ilgiausiai priešinosi kun. Mackevičius, bet, pralaimėjęs paskutinį mūšį ir patekęs į nelaisvę gruodžio 5 d., jis buvo pakartas Kaune gruodžio 26 d.

„Koriko Muravjovo“, jo paties apskaičiavimu, yra toks sukilimo balansas: nužudyta 129, į katorgą išsiųsta 972, į Sibirą 1427, į Rusiją ištremta 1529, į Rusiją su žeme 4096, paimta į kariuomenę 345, areštuota 864. Taigi viso

arti 10 tūkstančių aukų. Iš tikrųjų, jų buvo daug daugiau: žuvę kautynėse, sušaudyti provincijoje.

Pagal 1861 m. vasario 16 d. manifestą už paimtą žemę valdžia turėjo mokėti dvarams, o žemę gavusieji valstiečiai per 49 metus tų sumų 6 nuošimčius – ponams. Lietuvoje reformą vykdė ne ponai, o pats Muravjovas – valstiečiai gavo žemės, miškų ir pievų; bežemiams duota po 3 dešimtines, o bernai ir kampininkai gavo daržus. Išperkamieji žemės mokesčiai Lietuvoje buvo sumažinti 20 nuošimčių.

Kadangi sukilimą kurstė ir jam vadovavo bajorai ir sulenkėję dvarininkai, tai Muravjovas kovodamas su jais norėjo remtis buvusiais baudžiauninkais – valstiečiais, kurie sukilime didesnio sukilimo neparodė. Tai štai kokiu būdu Muravjovas padėjo mūsų kaimo medžiaginei gerovei pakilti.

◇◇◇ DIDELĖ AUDRA ◇◇◇

1866 m. sausio 27 d. nulaužė medinį kryžių ant Merkinės stogo (?) ir nuplėšė apie 20 sieksnių skardos nuo šventoriaus aptvėrimo. Apie tai pranešė dekanas kun. M. Petrauskas (Pivašiūnai). Vilniaus gubernijos vadovybei leidus, remontas buvo padarytas tų pačių metų liepos pradžioje vietos klebono lėšomis.

Reikia manyti, kad „1863 metų audra“ bus sugriovusi ir seną Merkinės rotušę… Tik po 25 metų (1888 m.) jos vietoje buvo pastatyta pravoslavų cerkvė už beveik 10 000 rublių. (Alytaus apskritis – Akiras – Biržys, 1931; psl. 494).[39]

[39] Red. past. Teiginys, kad Merkinės rotušę sugriovė 1863 m. sukilimo įvykiai, nėra pagrįstas. Rotušės pastatas išliko ir po sukilimo. 1885 m., rengiantis Merkinėje statyti stačiatikių cerkvę, buvo nuspręsta ją statyti miestelio aikštėje, senosios rotušės vietoje; rotušės pastatas buvo nugriautas būtent dėl cerkvės statybos. Naujoji Šv. Kryžiaus Išaukštinimo cerkvė pastatyta 1887–1888 m. Taigi rotušės sunykimas sietinas ne su „1863 metų audra“, o su XIX a. pabaigos Rusijos imperijos valdžios vykdyta miestelio centro pertvarka. Šaltinis: Žygimantas Buržinskas, Istorinė Merkinės rotušė, Merkinė: Merkinės krašto muziejus, 2015.

◇◇◇ MERKINĖS UNITAI ◇◇◇

Jau XVI amžiuje Merkinėje yra buvusi unitų bažnyčia (cerkvė): 1590 m. jos kunigas Aleksiejus Vasiljevič praneša Trakų teisėjui apie Merkinės gaisrą, sudegusią cerkvę ir jos privilegijas… Ir vėliau – pačioje 1794 m. pradžioje – Teodozijus Rostockis, Unitų arkivyskupas, Kijevo, Haličo ir visos Rusijos metropolitas, rašė Ašmenos dekanui Jonui Lisnevskiui, kad Merkinės cerkvė neturinti kunigo ir jis paskyręs kun. Joną Misevičių, „kad ją valdytų ir prižiūrėtų“. Tą raštą pasirašė sufraganas Vyskupas Adrijanas.

Atsimetęs nuo Unijos buv. metropolitas Josifas Siemaška savo užrašuose (t. III – 1883 m.) pažymi, kad tai cerkvei už miesto ribų priklausė 6 valakai žemės, bet „šis pravoslavijos paminklas nyksta, nes turi tik 6 parapijiečius“. Ir tikrai, 1836 m. Merkinės unitų cerkvė su žeme buvo parduota pravoslavų dvasinei vyresnybei. Bet ir tų pravoslavų buvo nedaug – jie buvo priskirti prie Vievio cerkvės, o žemė išnuomota už 20 rub. metams.

Josifo Siemaškos pastangomis ir caro 1839 m. dekretu Unija visoje Rusijos imperijoje buvo panaikinta. To paties J. Siemaškos Lietuvoje buvo suorganizuota „brolija“ katalikams į pravoslaviją traukti: jos pirmininku buvo Pažaislio archimandritas Aleksandras.

◇◇◇ PO LENKMEČIO ◇◇◇

Išvykus iš Merkinės kun. K. Aleknavičiui 1868 m. į jo vietą kaip ratorius buvo paskirtas kun. Saturninkas Mačiukas. Nedaug težinome apie jį – liepos 19 d. 1871 m. jis rašė dekanui, prašydamas išrūpinti leidimą bažnyčios remontui padaryti. Reikia sutaisyti bažnyčios stogą ir ištinkuoti bažnyčią iš lauko. Visa tai apsieis apie 300 rublių. Patyrusi tai, konsistorija liepė neseniai – liepos 14 d. išleisto tuo reikalu aplinkraščio Nr. 5470. Atrodo, kad dekanams buvo suteikta didesnių tokiais atvejais teisių.

Nieko daugiau apie kun. S. Mačiuką nežinome, tik tiek, kad jis palaidotas Merkinės bažnyčios šventoriuje 1876 m., turėdamas 96 metus amžiaus. Bažnyčios byloje turime vieną raštą Nr. 200 iš 1875 m. gruodžio 25 d. – jį rašė dekanui kun. Vaškevičius. Jis save vadina Merkinės klebonu ir skundžiasi, kad

per paskutinę 1868–1869 m. liustraciją buvo atkirsta 18,1 dešimtinių bažnytinės žemės (buvo 60,86 deš.); dabar vietoj skirtų 33 deš. tinkamos darbui liko 23!

Taip ir neaišku, nuo kada Merkinėje pradėjo klebonauti kun. Vaškevičius ir kaip ilgai jis ten buvo.

◇◇◇ KUNIGAS ADOMAS ŠLEPAVIČIUS ◇◇◇

Penki Merkinės parapijos gyventojai 1879 m. skundė dar tik pernai paskirtą Merkinės kleboną kun. A. Šlepavičių, kad padaręs sutartį su žydu Leiba Moisejevičium Bereinšteinu dėl pastatymo ant Stangės upelio malūno. Tikrai sakant, visas reikalas lietė tik 80 kv. sieksnių upelio krantinės (kairioji pusė), kuri priklausė bažnyčiai. Statomo malūno sąmata siekia 3000 rublių. Sutartis su klebonu padaryta 12-ai metų, žydas mokės 8 rub. nuomos į metus.

◇◇◇ VAGIS BAŽNYČIOJE ◇◇◇

Kun. A. Šlepavičius pranešė, kad naktį iš gruodžio 5 d. į 6 d. 1882 m. įsibrovęs į bažnyčią vagis išplėšė iš didžiojo altoriaus dvi sidabrines puškas. Jų viena auksuota viduje, kita išorėje, išbarstė Švenčiausiąjį, pagrobė dvi žvakides ir išlaužęs durų spyną, nepastebėtas pasišalino. Pagrobtų daiktų vertė – 140 rublių. Vagis buvo pasilikęs užrakintoje bažnyčioje po sekmadienio mišparų.

◇◇◇ PRIESTATAS ◇◇◇

1883 m. Merkinės dekanas kun. Jonas Daukša prašė Konsistoriją gauti Merkinės klebonui leidimą prie frontinių bažnyčios durų padaryti mūrinį priestatą, paremontuoti bažnyčios sienas viduje ir iš lauko. Sekančiais metais toks leidimas buvo duotas, bet klebonui padarytas įspėjimas, kam pradėjęs remontavimą sauvališkai, dar negavęs leidimo. Buvo patvirtinta ir sąmata – 3156,14 rub. 1884 m. rudenį dekanas pranešė, kad visi darbai Merkinės bažnyčioje pagal patvirtintą planą ir sąmatą yra baigti.

Ir vėliau – 1886 m. ir 1891 m. – Merkinės klebonas prašė ir gavo Vilniaus gubernatoriaus leidimą remontuoti bažnyčios stogą ir kryžių ant jo, tik su sąlygą, kad visa tai padarytų savo lėšomis ir niekas iš šalies jam nepadėtų darbu ar aukomis.

◇◇◇ PERKŪNAS TRENKĖ Į VARPINĘ ◇◇◇

Merkinės dekanas kun. Venskevičius 5/VIII 1893 m. pranešė, kad birželio 29 d. 7 su puse val. ryte perkūnas per varpinę esančią ant bažnyčios stogo trenkė į bažnyčios vidų. Nubyrėjo lubų tinkas, užsidegė Šv. Onos altorius; trenkė į netoli nuo altoriaus buvusį ubagą ir tas išneštas laukan tuoj mirė. Zakristijonas sugebėjo tuoj gaisrą užgesinti. Labai nukentėjo Dievo Motinos Marijos ir Išganytojo altoriai, languose išmušta pusė visų stiklų, paveikslų rėmai pajuodavo lyg būtų apdegę, pagadintas vienas žirandėlis. Padaryta nuostolių už 200 rublių.

Kad būtų gauta iš Varšuvos apdraudos suma, yra reikalingas Konsistorijos pažymėjimas.

◇◇◇ KUNIGAS SILVESTRAS GIMŽAUSKAS ◇◇◇

Iš Kirdeikių kilęs, pagarsėjęs poetas kun. S. Gimžauskas nuo 1884 iki 1892 metų buvo Valkininkų klebonu ir Merkinės dekanu. Merkinės bažnyčios dokumentuose turime jo vieną raštą iš gruodžio 14 d. 1892 metų, kuriame jis pateikia Konsistorijai Pivašiūnų ir Daugų bažnyčių bei jų ūkiškų pastatų įvertinimą, tikslu juos apdrausti Varšuvoje.

Pivašiūnų bažnyčia įvertinta 8000 rub. (draudimui rašoma 5000), Varpinė – 200 (100), bažnyčios vidaus įrengimas – 1310 (840), namas bažnyčios tarnams gyventi – 250 (200), koplyčia – 250 (200), ledaunė – 100 (50), arklidė – 60 (40), klebonija 1500 (1000), sandėlis – 250 (200), arklidė – 800 (500), gurbas – 500 (250), kluonas – 200 (100) – viso 8930 rublių.

Daugų bažnyčios draudimui suma – 6000 rub.

DRAUDIMAS. 1893 metais Konsistorija buvo įsakiusi klebonams, kad apdraudimo tikslu pristatytų tvirtinimui bažnyčių ir bažnytinių pastatų įvertinimą. Dekanai sulaikydavo draudimo mokestį iš vadinamųjų „kunigų algų“, o Konsistorija persiųsdavo tas sumas į Varšuvą Apdraudos draugijai. Tas mokestis buvo siunčiamas kasmet trimis atvejais po jo trečdalį.

Štai kokias sumas buvo sulaikęs Merkinės dekanas už II 1893 metų trečdalį:

Iš Merkinės klebono – 25 rub., Nedzingės – 13,70; Daugų – 26,93; Varėnos – 19,44; Punios – 21,55; Jiezno – 35,51; Stakliškių – 15,36; Alytaus – 30,61; Pivašiūnų – 30,71; Dusmenų – 12,36; Nemunaičio – 29,29; Nemajūnų – 31,50; Birštono – 41,61; Onukiškio – 22,11, kurių klebonas neįmokėjo.

Tokiu būdu Merkinės klebonas kasmet mokėdavo 75 rublius draudimo mokesčio.

◇◇◇ BAŽNYTINĖ ŽEMĖ ◇◇◇

Iš Merkinės klebono kun. A. Šlepavičiaus 1868 m. pranešimo štai kas paaiškėjo: pagal 1877 m. liustracijos dokumentą, Merkinės bažnyčiai mieste priklausė 19,1 dešimtinės dirbamos žemės. Tačiau jau kuris laikas Simonas Ringala yra pasisavinęs beveik dvi tos žemės dešimtines. Nežiūrint padarytų pastangų ir ilgo susirašinėjimo su įstaigomis, iki 1901 metų jis nebuvo jos sugrąžinęs. Tuo reikalu rūpinosi ir naujai paskirtas klebonas kun. Jagminas, tik greita mirtis neleido jam tos bylos užbaigti. Kadangi po jo mirties neliko jokių dokumentų, o kun. A. Šlepavičius yra susenęs ir paliegęs, tai jis prašė savo vikarą kun. T. Kakarieką tą bylą tęsti.

KLEBONAS TEISINASI. Dar būdamas Merkinės klebonu, kun. A. Šlepavičius 1901 metais rašė savo dekanui: jis buvo leidęs už 30 kap. metinės nuomos Petrui Čiurlioniui pasistatyti nedidelį sandėliuką ant dviejų kvadratinių sieksnių nepatogaus sklypelio, einant prie Stangės upelio. Be to, jis leidęs ilgamečiui bažnyčios sargui ir varpininkui Matui

Židanavičiui iš senų rąstų pastatyti nedidelį namelį, kuriame po jo mirties gyvena žmona su vaiku. Mokestis neimamas.

Bažnyčios draudimo mokestį kun. A. Šlepavičius mokėjęs nuo pat 1894 metų Varšuvos „Polisui“. O numirus jo įpėdiniui kun. Jagminui, mokėti nustojo; šiuo metu tą reikalą turėtų tvarkyti vikaras kun. T. Kakarieka.

KUNIGO MIRTIS. Kun. A. Šlepavičius, kilęs iš šlėktų, buvo žmogus lenkiškos dvasios. Merkinėje išbuvo apie 30 metų. Atsisakęs nuo klebonavimo, gyveno savo pastytame name kartu su seserim dvynuke. Mirė vasario 8 dieną 1903 metais, turėdamas 87 metus amžiaus. Palaidotas Merkinės bažnyčios šventoriuje.



Kunigo A. Šlepavičiaus kapas Merkinės bažnyčios šventoriuje
Mindaugo Černiausko nuotrauka, 2026 m.

Pagal Merkinės dekano kun. P. Raškausko pranešimą (iš 6/1X 1864 m.), tais metais prie Merkinės bažnyčios buvo 4 kunigai, parapijoje buvo 8185 tikinčiųjų ir jos plotas siekė 3355 kvadratinių varstų (varstas lygus 1,067 kilometro). Savo plotu tai buvo didžiausia parapija dekanate, tik tikinčiųjų skaičiumi ją pralenkė Daugai, turėdami 9032 parapijos žmones.

Palyginimui duodama viso dekanato statistika:

	Kunigų	Tikinčiųjų	Plotas (varstais)
Merkinė	4	8185	3355
Daugai	4	9032	2287
Valkininkai	2	7927	980
Stakliškės	2	4901	400
Alytus	2	4878	737
Punia	2	4127	258
Jieznas	2	4000	196
Onuškis	1	4208	559
Pivašiūnai	2	2980	420
Nedzingė	1	2451	450
Nemajūnai	1	2293	104
Nemunaitis	1	2231	450
Dusmenys	1	1941	364
Birštonas	1	832	90

Iš Merkinės dekano kun. Kazlausko (Pivašiūnai) kovo 3 d. 1850 metų pranešimo žinome, kad Merkinės, Daugų ir Valkininkų bažnyčios buvo priskirtos 3 klasei ir jų klebonai gaudavo iš iždo 400 rublių metinės algos. Alytus, Pivašiūnai ir Onuškis buvo 4 klasės su 275 rub., o Nemunaitis ir Dusmenys – 5 klasės su 230 rub.

Kaip matome, tada Merkinės dekanatui priklausė 14 bažnyčių. Savo pirmųjų bažnyčių įsteigimo metais Daugai ir Perloja neatsilieka nuo Merkinės (XIV amžius). Ir Punioje medinė bažnyčia buvo Vytauto Didžiojo pastatyta apie 1425 metus ant to kalnelio, kur dabar yra mūro koplytėlė, senųjų Šv. Jurgio kapinių vietoje. XVI amžiuje pirmosios bažnyčios pasirodė Alytuje, Pivašiūnuose, Onuškyje, Stakliškėse, Valkininkuose.

Spaudos draudimo laikais knygų platinimą Merkinėje ir apylinkėje suorgonizavo kun. Konstantinas Jagminas, gimęs 1868 metais Balčių kaimo Tauragės apskrityje. 1890 m. jis buvo paskirtas vikaru į Merkinę pas kun. A. Šlepavičių. Neilgai jis čia gyveno – vos kelis metus vikaravo ir netrukus po to, kai buvo paskirtas pavaduoti klebono pareigose susenusį ir negaluojantį kun. A. Šlepavičių, gruodžio 1 dieną 1896 metais mirė, turėdamas tik 28 metus amžiaus.

Tais laikais lietuviška knyga Merkinėje buvo didelė retenybė ir jos pasižiūrėti žmonės rinkdavosi iš tolimų kaimų. Gavę lietuvišką maldaknygę, žmonės imdavo ją su didele pagarba į rankas ir pabučiuodavo. Iki 1890 metų Merkinės bažnyčioje niekas negirdėjo nė žodžio lietuviškai, nors visi parapijiečiai buvo lietuviai.

Tik trejetą dienų teišbuvęs Merkinėje, kun. K. Jagminas turėjo drąsos per Velykas užgiedoti lietuviškai: „Linksmą dieną apturėjom, kurios iš seno norėjom…“ Koks didelis buvo žmonių džiaugsmas, kai pirmą kartą išgirdo savo bažnyčioje lietuvišką giesmę! Iš džiaugsmo pro ašaras jie negalėjo giedoti; be to, parapijoje nebuvo nei vienos lietuviškos maldaknygės, išskyrus tas tris, kurias kunigėlis buvo atsivežęs. Taigi eidamas aplink bažnyčią, savo gražiu balsu tegiedojo vienas kun. K. Jagminas. „Jaunas, energingas, turįs gražų balsą, paprastas ir nuoširdus, jis greitai nusipelnė merkiniškių simpatijas ir pagarbą“, – rašo J. Žebrytė (Merkinė, 1970; psl. 86).

Jis suorganizavo lietuviškų knygų gabenimą tiesiog iš Tilžės: ten nueidavo jo sesuo, prisipirkdavo knygų ir atnešdavo jas prie sienos. Pasamdyti piemenukai jas iš ten pristatydavo į Jagminų ūkį, buvusį pačiame pasienyje. Iš čia jau vežimu knygos pasiekdavo Merkinę. Buvo vežama po 10 ir daugiau pūdų ir visos siuntos laimingai atkeliaudavo. Po metų jau visose Merkinės apylinkės lūšnelėse buvo pakankamai lietuviškų maldaknygių ir kitų leidinių.

Pažymėtina, kad už knygas turtingieji turėjo mokėti gan brangiai, vidutiniškai pasiturintieji gaudavo už tiek, kiek buvo mokama Tilžėje, o nepasiturintieji knygas gaudavo dovanai. Pasakojama, kad kartą kun. K. Jagminas, būdamas Puvočių kaime, liepęs sunešti visas lenkiškas maldaknyges į vieną pirkią. Ten jos buvo sukrautos į krosnį ir sudegintos. Sudegintųjų savininkai gavo lietuviškąsias. Nuo to laiko Puvočių žmonės tapo susipratusiais lietuviais ir energingai kovojo ne tik su lenkinimu, bet ir su rusinimu.



Konstantino Jagmino nuotrauka. Sušaudyta stribų sovietinės okupacijos metais. Iš Merkinės krašto muziejaus fondų

Gyventojai, patyrę, kad jų jaunasai kunigas bus iškeltas, užpylė vyskupiją prašymais su tūkstančiais parašų – jie prašė ne tik jį palikti, bet ir paskirti klebonu, nes kun. A. Šlepavičius jau susenęs ir nepajėgus. Žmonių prašymas buvo išklausytas ir kun. K. Jagminas buvo paskirtas Merkinės klebonu, tik labai gaila, kad greit mirė.

Jam mirus nerasta jokių santaupų, nes visus pinigus jis skirdavo knygoms pirkti. Ir palaidojo jį iš surinktų aukų, ten pat Merkinės bažnyčios šventoriuje.

Kun. K. Jagminas buvo nepakartojamai originalus, arba žmonių kalba „čudnas“: kovodamas su girtavimu ir rūkymu, jis kartą bažnyčioje liepė vyrams sunešti savo pypkes, kad galėtų jas „pašventinti“. O kada tie šitaip padarė, jis jas visas sukišo į degančią krosnyje ugnį.

KUNIGAS TOMAS KAKARIEKA

Dar gyvam esant kun. A. Šlepavičiui, Merkinės klebonu buvo paskirtas kun. Tomas Kakarieka, gimęs 1864 metais, įšventintas kunigu 1894 m. ir šiose pareigose nuo 1901 metų.

1902 metais jis yra aprašęs Merkinės bažnyčią ir parapiją, atsakydamas į 49 formuliaro klausimus. Iš to jo pranešimo žinome, kas seka.

Merkinės bažnyčia yra Trakų apskr. Ir priklauso Merkinės dekanatui. Bažnyčia statyta 1418 metais, priskirta III klasei. Koplyčių nėra.

Zakristijoje nėra pamaldų tvarkos tabelės. Yra vargonai. Bažnyčia neturi įžymių paminklų, paveikslų, senų gobelenų ar indų. Bažnyčia gerame stovyje, dengta čerpėmis. Nėra leidimo aplink bažnyčią laidoti mirusius. Bažnyčia aptverta mūru.

Kapinės už 0,75 varstų nuo bažnyčios, ravo nėra, aplink medinė tvora. Yra dvi filijos – Marcinkonys ir Ratnyčia, su parapijiečiais ir nuolatiniais kunigais. Merkinės kapinėse yra medinė koplyčia, jos stovis menkas; yra 30 privačių kapinių.

1902 metais buvo 7523 parapijiečiai. Jie aplankomi kasmet. Metrikų knygos laikomos bažnyčioje. Iš iždo gaunama 390 rub, kurių 120 rub. filijoms ir 20 rub. dekanui. Be 100 rub. iš priklausančio kapitalo, Konsistorija moka apie 4 rub. nuošimčių. Už 2–3 varstų yra 18 dešimt. dirbamos žemės, 7 deš. pievų, 8 deš. sodybos, miško ir nedirbamos žemės.

Klebonija prie pat bažnyčios medinė, vienaaukštė, dengta gontais. Yra ūkiškieji pastatai, svirnas, arklidė, tvartas, kluonas, sandėlis, pirtis.

Per atlaidus 8 val. Aušrinė, sekmadieniais vargonininkas gieda Valandas; prieš sumą žmonės gieda rožančių lietuviškai ir lenkiškai. Mišparai po sumos. Kryžiaus kelią eina bažnyčioje. Atlaidai – Šv. Jurgio ir Šv. Roko. Vaikų katekizacija per 5–6 savaites nuo 1/V. Žmonės pamaldose dalyvauja gausiai. Nedaug yra vagysčių, girtavimo, palaidumo. Pakrikštyta 232, sutuokta 51 (neleg. 2), palaidota 224.

1909 METŲ PARAPIJOS GYVENVIEČIŲ SĄRAŠAS

Gyvenvietė	Kiemų skaičius	Vyrų	Moterų	Viso
MERKINĖS miestas	121	286	313	599
Kaimai:				
Ilgininkai	59	160	162	322
Mardasavas	53	145	134	279
Druskininkai	52	155	158	313
Puvočiai	48	149	143	292
Randamonys	47	122	138	260
Gudakiemis	46	136	121	257
Raicininkai	36	103	108	211
Klepočiai	33	73	81	154
Masališkės	31	78	83	161
Subartonys	31	69	76	145
Taručionys	26	70	82	152
Purpliai	28	79	81	150
Mantvyliškiai	27	66	77	143
Veismūnai	24	68	69	137
Noruliai	23	69	56	125
Samūniškės	22	59	71	130
Trasninkai	22	70	68	138
Maksimonys	21	50	54	104
Ucieka	20	50	60	110
Savilionys	19	56	61	117
Kampai	18	50	43	93
Ryliškiai	18	48	54	102
Maksimonys	17	49	48	97
Bingeliai	16	46	44	90
Roduka	15	47	43	90
Zakavoliai	13	32	34	66
Kasčiūnai	12	28	35	63
Neciesa	12	32	40	72
Jablanavas	12	40	31	71

Šunupė	11	31	32	63
Česukai	10	26	25	61
Mižonys	10	31	31	62
Lizdai	9	24	23	47
Lydekinė	9	30	32	62
Lankininkai	8	25	28	53
Viršuradauka	8	24	22	46
Pigagai	7	20	21	41
Rudnia	7	15	27	42
Navasodai	6	16	23	39
Dokučka	6	32	44	32
MAKNIŪNŲ dvaras	16	32	44	76
Palivarkai:				
Kaminciškės	8	20	30	50
Kučiūnai	8	27	24	51
Gudaraistis	7	19	28	47
Pelekiškė	7	15	17	32
Pašilingė	6	21	20	41
Kurmiškė	5	14	13	27
Lenkaraistis	5	13	17	30
Novaplentai	5	13	22	35
Parūdnė	4	14	15	29
Majoriškė	4	15	12	27
Ažerinė	3	11	6	17
Giraitė	2	4	4	8
Žyguliškiai	2	7	6	13
Garsoniškė	2	4	6	10
Dulikiškiai	2	5	6	11
Pagraničė	2	9	11	20
Gelovinė	2	6	6	12
Burmiškės	2	5	7	12
Prūdelis	2	4	7	11
Asiuklinė	2	6	7	13
Roduka	2	7	8	15

Po vieną kiemą yra turėję šie viensėdžiai (palivarkai): Sažalkėlė, Balynaitė, Pilkaraistis, Stravija, Didžiabalė, Kulabiškis, Margiai ir Dvaralaukis.

Viso Merkinės parapijoje 1909 metais buvo tikinčiųjų 6276, kurių 3059 vyrai ir 3217 moterų. Pagal amžių sąrašuose rasta po 198 asmenis, turinčius 70 ir daugiau metų. Jųjų seniausi buvo: Mardasavo km. Jonas Kvaraciejus ir Mantvyliškių kaimo šimtametė našlė Felicija Ravinskienė.

Tie Merkinės 1909 metų parapijiečiai pagal amžių taip suskirstomi:

Amžiaus grupė	**Skaičius**	**Nuošimčiai**
Vaikų iki 10 metų buvo	1.878	30
Nuo 11 iki 20 metų	1.658	25
21–30	717	12
31–40	641	10
41–50	633	10
51–60	393	7,5
61–69	128	2,5
70 metų ir daugiau	198	3
Viso	**6.246**	**100**

Reikia pastebėti, kad vaikų iki 10 metų ir jaunimo iki 20 metų buvo didžiausias nuošimtis 30 ir 50!

◇◇◇ EMIGRANTAI Į AMERIKĄ ◇◇◇

Į XIX a. pabaigą ir pačioje XX amžiaus pradžioje Lietuvoje labai pagyvėjo emigracija į Ameriką. Daugiausia tai buvo jauni, stiprūs vyrai – palikę savo žmonas, kartais su nedideliais vaikais, jie vykdavo į dolerių šalį, kur fizinis darbas turėjo plačią dirvą ir buvo gerai apmokamas. Kukliai gyvendami, jie siųsdavo šeimoms uždirbtus pinigus ir po metų kitų grįždavo atgal į namus.

Yra duomenų teigti, kad Merkinės klebonas kun. T. Kakarieka nebuvo priešingas norintiems vykti į Ameriką ir net kartais tokiems paskolindavo

pinigų kelionei. Jau vėliau liaudyje kursavo anekdotiškas pasakojimas. Atnešė kunigui pakrikštyti vaiką ir nori jam duoti Motiejaus vardą. – Ne, - sako klebonas, – Motiejum nekrikštysiu, rinkite kokį kitą vardą! Vienas Motiejus, pasiskolinęs iš manęs kelionei pinigų, nuvažiavo į Ameriką, o pinigų gražinti ir nemano!

Darydamas 1909 metais parapijiečių sąrašus, kun. T. Kakarieka pažymėjo, iš kokių vietovių ir šeimų yra emigravusių į Ameriką. Štai sąrašas tų moterų, nurodant jų amžių, kurių vyrai buvo iškeliavę į Ameriką:

Šiame ilgokame sąraše yra dvi šeimos, kurių vyrai liko Lietuvoje, o jų žmonos išvyko į Ameriką. Štai tie likusieji vyrai: Ilgininkų km. Vincentas Lovanskis, 27 metų su 7 metų dukra Veronika ir Kampų km. Juozas Jarmala, 37 metų.

Vardas, pavardė	**Amžius**
Masališkių km.	
Marcėlė Janulevičienė	50
Gertrūda Orlinskienė	28
Gudaraistis Jieva Gerasimavičienė	32
Ilgininkų km.	
Teresė Sakalauskienė	34
Domicelė Miškinienė	27
Elena Batulevičienė	25
Petronėlė Gudukienė	28
Trasnykų km.	
Teresė Volungevičienė	25
Maksimonių km.	
Monika Miliuvienė	40
Veismūnų km.	
Elžbieta Bloznelienė	37

Rozalija Jovaišienė	33
Šunupės km.	
Marijona Buinickienė	35
Randamonių km.	
Morta Akscinienė	38
Druskininkų km.	
Teresė Samsonienė	21
Uciekos km.	
Domicėlė Kukauskienė	25
Pašilingės km.	
Izabelė Sakalauskienė	24
Raicininkų km.	
Monika Lapinskienė	25
Juozapa Rasimavičienė	40
Dokučkos km.	
Marijona Margalienė	27

◇◇◇ SENIAUSI PARAPIJOJE ŽMONĖS ◇◇◇

Merkinės klebonas kun. T. Kakarieka 1909 metais sąrašuose pažymėjo ir kiekvieno žmogaus amžių. Štai tie seniausieji parapijos žmonės:

Gyvenvietė	**Vardas ir pavardė**	**Amžius**
Mardasavo km.	Jonas Kvaraciejus	100
Montvyliškių km.	Felicija Ravinskienė	100
Zakavolių viens.	Karolina Vitkauskienė	96
	Kazys Paradauskas	95
Subartonių	Rozalija Lazarevičienė	95

Makniūnų dvare	Marija Sinkevičienė	96
Merkinės mieste	Ona Stankevičienė	90
Tarucionių km.	Simonas Savickis	90
Zakavolių vien.	Apolonija Bartaševičienė	90
Veismūnų km.	Teresė Kilmanienė	90
	Adomas Gudukas	90
Samūniškių km.	Agota Bloznelienė	90
Puvočių km.	Jurgis Jovaiša	90
Dokučkos km.	Kristina Skopeckienė	90
Straujos vien.	Jurgis Bakanauskas	89
Dulkiškio viens.	Petras Celencevičius	88
Norulionių km.	Nerta Čaplikienė	88
Makniūnų dvare	Jonas Stanevičius	86
Zakavolių viens.	Marcelė Jankauskienė	85
Samūniškių km.	Petras Kašeliauskas	85
Maksimonių km.	Kotryna Aleksienė	85
Raicininkų km.	Kotryna Kuzulienė	85
Klepočių km.	Juozas Krukonis	84
Mantvyliškių	Janina Bogaševičienė	83
Samūniškių km.	Ona Luščinskienė	82
Klepočių km.	Morta Muzikevičienė	82
Šunupės km.	Agnietė Sabaliauskienė	82

Buvo 30 žmonių, kurių amžius siekė 80 metų. Štai jų sąrašas:

Mardasavo km. – Jieva Alšauskienė; Kaminciškių viens. – Antanas Abramavičius; Masališkių km. – Jurgis Kirmelevičius; Ažerinės paliv. – Marijona Jančauskienė; Lydekinės viens. – Motiejus Pocius; Tarucionių km. – Rožė Krukonienė, Jonas Kvietkauskas ir Jokūbas Sakalauskas; Subartonių km. – Marijona Didžiokienė, Simonas Kasiulynas, Motiejus Remeika, Juozas Juknevičius ir

Petras Ramanauskas; Ilgininkų km. – Ona Batulevičienė, Juozas Batulevičius ir Jurgis Sakalauskas; Trasnykų km. – Ona Venciuvienė; Rodukos km. – Adomas Valungevičius; Montvyliškių – Mykolas Lukaševičius; Savilionių km. – Rozalija Miliuvienė ir Ignas Verenis; Kampų – Burmiškių viens. – Julijonas Jankauskas; Randamonių km. – Jurgis Urbanavičius; Makniūnų dv. – Rozalija Gudukienė; Purplių km. – Magdalena Zenevičienė; Druskininkų km. – Juozas Burokas; Raicininkų km. – Petras Pakala; Dokučkos km. – Marijona Kvaraciejienė ir kita Marijona Kvaraciejienė; Viršurudaukos km. – Vincas Valansevičius.

◇◇◇ AR GALIMA PALAIDOTI? ◇◇◇

1910 metų spalio 26 d. kun. T. Kakarieka kreipėsi į vyskupijos valdytoją prel. K. Michalkevičių tokio turinio telegrama: „Merkinėje mirė Mykolas Ramaškevičius be velykinės išpažinties. Vaikų paskatintas, išpažintį prieš mirtį atidėjo rytojaus dienai, bet staiga mirė. Ar galima jį palaidoti kapinėse?“ Į savo telegramą gavo tokį atsakymą: „Jeigu išpažintį tik atidėjo, bet nuo jos neatsisakė, laidoti galima“.

DĖL RAROTŲ. 1908 metais gruodžio pradžioje Merkinės klebonas prašė ir gavo leidimą laikyti bažnyčioje Rarotines pamaldas prieš įstatytąjį Švč. Sakramentą; taip pat gruodžio 8 dieną ir Piemenėlių Mišias Kalėdose 6 val.

ŽEMĖS PAKEITIMAS. 1909 metais birželio 8 d. Merkinės klebonas kun. T. Kakarieka valsčiaus 54 atstovų susirinkime, kuriam vadovavo seniūnas Julijonas Čiurlionis, pasirašė protokolą, kuriuo bažnytinės žemės gabalas vad. „Krakabaliu“ perleidžiamas Merkinės miesto gyventojams, o iš jų gauna tokį pat žemės plotą Merkinės mieste.

◇◇◇ MERKINĖJE KUNIGAS KAZIMIERAS RIBIKAUSKAS ◇◇◇

1911 metais į kun. T. Kakariekos vietą Merkinės klebonu buvo paskirtas kun. Kazimieras Ribikauskas, gimęs 1874 metais, įšventintas kunigu 1901 m. Vos atvykęs, jis pradėjo gyvai reikštis: įsteigė gerai veikiantį „Dainavos“ kooperatyvą,



Kunigas Kazimieras Ribikauskas. Nuotrauka iš Kaišiadorių vyskupijos albumo

o jo vikaro kun. M. Cijūnaičio ir vargonininko Ščesnulevičiaus pastangomis buvo suorganizuotas puikus lietuviškas choras. Kitais metais jau veikė Blaivybės skyrius.

◇◇◇ 1911 METŲ BAŽNYČIOS IR PARAPIJOS APRAŠYMAS ◇◇◇

Didžiajame altoriuje yra Murillo paveikslas. Saugomos dvi „Slucko juostos“. Bažnyčia dengta čerpėmis. Šventoriuje aplink bažnyčią žmonės laidojami, gavus tam tikrą leidimą. Šventorius aptvertas akmenų tvora.

Kapinės už 200 sieksnių, aptvertos medine tvora. Kapinėse yra medinė koplyčia, dengta gontais, pusiau sugriuvusi. Beveik kiekvienas kaimas turi savo kapines.

Parapijoje yra 6240 tikinčiųjų (1909 m.). Metrikų knygos laikomos klebonijoje; aktai nuo 1710 metų. Iš iždo gaunama 400 rub. Yra 33 dešimtinės žemės, kurios 18 dirbamos ir 6 deš. pievų. Prie pat šventoriaus stovi Ievos Židanavičienės namas, už kurį nieko nemoka.

Sekmadieniais ir šventėse giedamos Valandos ir Ražančius. Suma 11 val. Po sumos skaitoma Evangelija lietuviškai ir lenkiškai. Dvi šventės pamokslas lietuviškai, trečia lenkiškai. Per atlaidus lenkiškas pamokslas prieš sumą, lietuviškas po sumos. Mišparai po pamokslo.

Bažnyčios titulas 15-ą rugpjūčio, Dedikacinės metinės – pirmasis spalio sekmadienis. Atlaidai – Šv. Jurgio, Šv. Onos ir Šv. Roko.

Katekizacija daroma per 4–6 savaites prieš ir po vidudienio, taip pat rudenį nuo lauko darbų laisvu metu.

Yra dvi mokyklos – Merkinėje ir Ilgininkų kaime. Subartonių kaimo yra „cerkvinė“ (cerkovno – prichodskaja) mokykla, katalikai jau nelanko. Girtavimas ir melagingas liudijimas paplitę tik Merkinės mieste.

Pakrikštyta 210, sutuokta 42 poros, palaidota 169.

◇◇◇ BAŽNYČIOS REMONTAS IR GRAŽINIMAS ◇◇◇

Jau 1911 metais kun. K. Ribikauskas sudarė Komitetą bažnyčios remontui atlikti ir Konsisterija jį patvirtino rugsėjo 19 d. Buvo duotas leidimas daryti remontą pagal pateiktą sąmatą ir tam reikalui rinkti aukas bažnyčioje per pamaldas.

Ir 1913 metais klebonas pravedė remontą bažnyčioje ir ją išgražino: Vytis sugrįžo į savo seną vietą, lubos išdekoruotos Šv. Mergelės litanijos scenomis ir paveikslais. Anot Akiro Biržio, bene gražiausi iš jų – Pavargusiųjų ramintoja, Sandoros skrynia ir Karalienė mergelių.

Visiems tiems darbams išleista 9516 rub. 54 kap., o iki kovo 1 d. 1915 m. surinkta aukų 6838 rub. 90 kap., taigi lieka skola 2673 rub. 64 kap. Buvo manoma tą sumą surinkti per 3 metus, bet štai įvyko karas – jis to neleidžia padaryti: žmonės abiejų kariuomenių labai apiplėšti, o čia dar iš Suvalkijos užplūdo minios pabėgėlių. Patys žmonės neturi maisto ir reikalingiausių dalykų.

Klebonas prašo vyskupijos valdytoją suteikti pašalpą skolai apmokėti. Ant šio jo rašto valdytojas padėjo tokią rezoliuciją: „Turėti tai mintyje. Duoti 400 rub. iš remontinio kapitalo. 1915 m. kovo 3 d.“.

ILGININKŲ KAPINĖS. 1913 metais rugsėjo 27 d. Merkinės klebonas prašė leidimo pašventinti žemės sklypą, skirtą Ilgininkų kapams padidinti. Leidimas buvo duotas.

1912 metų sausio 1 d. kun. K. Ribikauskas sudarė tikslų sąrašą žmonių, kurie kalbos atžvilgiu norėtų save laikyti lenkais. Štai jų sąrašas – vietovės pavadinimas, skaičius kiemų, vyrų, moterų ir viso.

Po vieną kiemą lenkiškai kalbančių buvo šiose vietovėse: Dvaralaukis (10), Zonoraistis (8), Pograničė (8), Novinka (8), Vaiciškis (7), Gomulka

Merkinės miestelis	88	169	187	356
Montvyliškių k.	28	58	69	127
Zakavolių k.	12	32	27	59
Pelekiškių k.	8	17	18	35
Kamenciškių k.	7	18	25	43
Kurmiškių k.	5	17	15	32
Kačingė	4	1	9	16
Česukai	4	13	10	23
Kuciūnai	3	11	15	26
Vyspa	2	7	8	15
Zdanuvka	2	6	3	9
Ašerinė	2	9	5	14
Iš viso	165	358	396	755

(6), Dulkiškis (6), Kampai (5), Gudaraistis (5), Devičje Oko (5); Kursiškis, Palaukė ir Stroje po 4; Makniūnai, Subartonys po 3; Adomauka, Zakavoliai, Masališkės po 2 ir Neciesa 1.

1912 metais kovo 1 d. Merkinės parapijoje yra 2914 vyrų ir 3106 moterų; lietuvių 5168 ir lenkų 852. Merkinės parapija, žiūrint tautybių santykio, priklauso IV kategorijai. Ar bus nepatenkintų, matysis vėliau. Kovo 11 d. bus paskelbta mažumos aprūpinimo tvarka. Jei dėl jos būtų

nepatenkintų, tektų pritaikinti 16 aplinkraščio iš 1911 metų balandžio 25 d. Nr. 2606.

DĖL BYLOS IŠKĖLIMO IR MIDLINO PIEVOS. Nežinia kas išvertė stulpus, žyminčius bažnytinės žemės ribą, ir užgrobė tos žemės sklypą. Klebonas prašo leisti patraukti baudžiamojon atsakomybėn Bingelių km. ūkininką Izidorių Bilinską, tik prašo nurodyti, į kurią teisminę instanciją reikia kreiptis.

Plukdant medžius upeliu, ant kurio kranto yra bažnytinė Midlino pieva, labai nukenčia ir krantas, ir pieva. Klebonas prašo leisti sutvirtinti krantą rąstais iš čia pat esančio bažnytinio miškelio. Konsistorija neleido tokiam reikalui naikinti miškelio ir pasiūlė apsodinti ardomąjį krantą verbomis ar gluosniais arba padaryti akmenų užtvarą.

PAVADUOJA SERGANTĮ. Sausio 5 d. 1913 metais Valkininkų vikaras kun. Vincentas Bobinas atvyko į Merkinę pavaduoti susirgusį kun. K. Ribikauską. Jam buvo aklosios žarnos uždegimas. Ligonis taisėsi, bet gydytojai neleido jam bent kelis mėnesius važinėti pas ligonius ir liepė susilaikyti nuo kitokių parapijos darbų.

Kadangi Valkininkų parapija didelė ir ten vikaras labai reikalingas, dekanas prašė į jo vietą pasiųsti Stakliškių vikarą kun. M. Cijunaitį, juo labiau, kad tas lietuviškai aptarnaus žmones. Vikaru buvo paskirtas kun. Gelažiūnas.

SKUNDAS. Ratnyčios filialistas kun. P. Bernotas skundėsi, kad Merkinės klebonas kun. K. Ribikauskas nuo 1914 metų nemoka Ratnyčios filijai jai priklausančių 60 rublių į metus. Kun. K. Ribikauskas teisinasi negalįs mokėti todėl, kad padaręs didelį bažnyčios remontą ir turįs 6000 rub. skolos. Kun. P. Bernotas sakosi taip pat pastatęs Ratnyčioje bažnyčią ir ūkiškus trobesius, tačiau visus mokesčius išmoka tiksliai ir laiku. Ratnyčia jau daugiau kaip 100 metų turi parapinės bažnyčios teises. Pirmoji bažnyčia ten buvo pastatyta 1762 metais ir niekada jos kunigai netalkindavo Merkinei per atlaidus.

Konsistorija sudarė komisiją, kuriai pirmininkavo kun. J. Kukta. Išnagrinėjusi visą šį reikalą, komisija atsisakė patenkinti kun. P. Bernoto prašymą ir atleido Merkinės kleboną nuo pareigos mokėti Ratnyčios filijai 60 rublių kasmet.

◇◇◇ KARO PADARYTOJI ŽALA ◇◇◇

Per susirėmimą rusų ir vokiečių armijų Merkinės apylinkėse rugsėjo mėn. 1914 metais asmeniškai kun. K. Ribikauskui padaryta žalos už 1402 rub. 50 kap. Štai nuostolių svarbesnės pozicijos: paimta rąstų ir malkų už 200 rub.; bulvių ir dešimtinės daržo – 360 rub.; šieno ir avižų – apie 140 rub.; ištrypta 3 dešimtinės dobilų – 360 rub.; išminta pasėtų rugių laukas (15 pūdų), taip dingo grūdų ir šiaudų derlius – 270 rub.

Nuo 20 rugpjūčio iki 1915 m. lapkričio 16-osios per karo veiksmus vokiečių kariuomenės reikalams paimta iš kun. K. Ribikausko visokio turto, arba padaryta nuostolių už 3820 rub. 20 kap. Štai stambesnės pozicijos: juodas arklys 130 rub.; jautukas – 60, dvi karvės – 140, trys vežimai – 200, kuliamoji mašina su maniežu – 185, paklodės, pagalvės, rankšluosčiai, baltiniai – apie 600; indai ir virtuvės reikmenys – 150; rąstai, lentos, kartys – 400; 32 vežimai šieno – 320; dvivežimių vikių – 345; visi šiaudai, rugių, miežių, avižų – 360; 1,5 deš. bulvių – 180; vokiečių kareivių paimta 15 vištų, 70 ančių, 3 žąsys, visi daržo kopūstai, burokai, svogūnai – 270; išmušta 18 didelių ir 29 mažesnių langų, jų stiklai – 40 rub.

Šį padarytų nuostolių įvertinimą padarė 1915 m. lapkričio 16 d. keli pakviesti vyrai, kurių tarpe buvo Vincas Lepeška ir Jonas Janulynas.

◇◇◇ ATLAIDAI ◇◇◇

Nors jau siautė karas, Merkinės klebonas pranešė, kad 1915 m. į atlaidus II Sekminių dienai yra pakvietęs padėti Nedzingės kleboną kun. K. Steberioką ir Perlojos kun. J. Šoparą. O į didžiuosius Šv. Roko atlaidus tų pačių 1915 metų yra pakvietęs šiuos kunigus kaimynus: Nemajūnų, Alovės, Daugų, Alytaus, Nedzingės, Perlojos, Varėnos, Marcinkonių, Kabelių ir Ratnyčios. Taigi viso turėjo būti 10 kunigų.

◇◇◇ KRYŽIAUS KELIO STACIJOS ◇◇◇

1918 metais rugpjūčio 10 d. Merkinės klebonas pranešė, kad yra įsigijęs bažnyčiai naująsias Kryžiaus Kelio stacijas. Jis prašė ir gavo leidimą jas pašventinti.

◇◇◇ BAŽNYČIOS ŽEMĖ IR VOKIEČIŲ OKUPACIJA ◇◇◇

Iš 1835 metų inventoriaus matosi, kad Merkinės bažnyčiai priklausė ne tik ežeras, bet ir Pilvingių dvaras, nuo seno žmonių gyvenamas. Be Pilvingių dar du ežerai – Kampų ir Gelovinės. Pagal senuosius planus Merkinei priklausė: 1852 m. 139,51 dešimt. (sodybos – 2,84; dirbamos – 89,90; pievų – 17,93; ganiavų – 14,03 ir smėlynų – 13,39 dešimtinių); 1858 m. – 144,18; 1866 – 60,86 ir 1877 – 42,76 (sodybos 1,90; dirbamos 19,10; pievų 12 ir netinkamos 9,76 dešimtinių).

Dalis tų žemių rusų valdžios buvo atimta ir atiduota Merkinės cerkvei ir žmonėms; taip buvo iki 1/VIII – 1914. Ežerai buvo valdžios žinioje / 1923 m.

Seniau Merkinėje buvo Dominikonų ir Jėzuitų vienuolynai. Jėzuitams priklausė Kibyšių dvaras, kurį rusai buvo atidavę vienam savo karininkui. Lietuvos valdžia jį išparceliavo savo kariškiams ir bežemiams.

1920 m. vasario 4 d. Merkinės klebonas pranešė Vilniaus vyskupui, kas seka: pakviestas tą dieną į valsčių išgirdo reikalavimą, kad sumokėtų 170 markių bažnytinių mokesčių – 85 mk. į iždą ir 85 mk. valsčiaus reikalams. Klebonas pareiškęs, kad bažnytinė žemė visada buvo laisva nuo mokesčių ir šiuo atveju jis laikysis Vyskupo instrukcijų.

Ant rašto Vilniaus vyskupas Jurgis yra padėjęs tokią rezoliuciją: „Rescribatur non esse solvendum G. Eyplicatio data oraliter ad B. D. Iwaszkiewicz.“

◇◇◇ KUNIGO KAZIMIERO RIBIKAUSKO AREŠTAS ◇◇◇

1920 metais naktį į gegužės 3 d. jau trečią kartą lenkų kariuomenės buvo areštuotas ir nežinia kur išvežtas Merkinės klebonas kun. K. Ribikauskas.

Apie tai Vilniaus Vyskupui pranešė 1920 metų gegužės 15 d. raštu – prašymu, kurį pasirašė gal visi Neciesos dvaro ir kaimo, Druskininkų, Mižonių, Raicininkų ir Puvočių kaimų gyventojai.

Tą raštą pasirašiusiems žmonėms rodėsi, kad kunigą suėmė „per įskundimą visokio vardo išgamų… Kuriems jokio ganytojo nereikia, kurie per savo aklybę ir ant saulės norėtų dėmių rasti; šitas skundas paremtas grynu melu…“ Toliau tame pareiškime rašoma: „Mūsų klebonas yra tikras ir geriausias ganytojas – jis puikiausiai ištaisė bažnyčią ir kleboniją, neišpasakytai stropiai darbavosi mus apšviesdamas, už tai mes jo niekada neapleisime ir neužmiršime, ir jokio geresnio kunigo mums nereikia.“

Puvočių kaimo prašyme rašoma: „Merkinės parapija, kiek siekia atgal mūsų senelių atmintis, neturėjo tokio tvarkingo, darbštaus ir uolaus kunigo, kaip dabartinis klebonas. Jis čia atvyko 1911 metais, o kiek padarė: jo darbų pėdsakai liko ilgiems metams – perdažė ir išpuošė bažnyčią viduje, kad net akį veria. Visoje apylinkėje nėra panašios gražios bažnyčios, beveik visus trobesius perstatė ir sutvarkė. O klebonija! Vieton sutrūnijusios ir labai senos turime gražią, patogią ir palyginti pigiai pastatytą! Nenuvargino mūsų rinkdamas pinigus. Tiesa, parapija turi dar šiandien apie 9–10 tūkstančių rublių skolos. Neapsakomai jam esame dėkingi už teisingą pamaldų sutvarkymą. Mūsų parapijoje lenkiškai kalbančių yra kokia dešimtoji dalis, tuo tarpu seniau visos pridedamosios pamaldos buvo laikomos tik lenkiškai. Keli paskutiniai klebonai stengėsi pašalinti tokią neteisingą tvarką, o galutinai visą sutvarkęs dabartinis klebonas kun. K. Ribikauskas, padaręs visos parapijos sąrašą. Nauja pamaldų tvarka įvesta mūsų bažnyčion pasiremiant šiuo sąrašu… Kalbantieji lenkiškai suboikotavo pridedamąsias pamaldas lenkų kalba . Pamokslas lenkų kalba ir dabar sakomas kas šventadienis prieš sumą, bet miestelėnai neina klausyti. Mes, lietuviai sodiečiai, už keliolikos varstų atėję bažnyčion randame sakant lenkišką pamokslą, o miestelėnai čia pat būdami neklauso, jiems niekuomet nebuvo gerai, jie pjaudavosi su kiekvienu klebonu.

Kunigui Kakariekai klebonaujant, kuomet lenkiškai kalbantiems buvo neteisingai paskirtas trečias sekmadienis, jie vis vien nebuvo patenkinti – susipykę su klebonu, išdaužė klebonijos ir špitolės langus ir pridarė klebonui daug nesmagumų…

Miestelėnai… paėmė į savo rankas visą valsčiaus valdžią ir uždėjo ant mūsų sprando nepakeliamą jungą. Jie stengėsi dabar paimti į savo rankas ir brangiausią mūsų turtą – bažnyčią… jie visai mažai tedavė bažnyčios atnaujinimui… Kun. Ribikauskas atnaujino bažnyčią ir pastatė kleboniją mūsų aukomis. Mes piktinamės ir bjaurimės miestelėnų pasielgimu, kad jie grynai dvasiniais reikalais kreipiasi į pasaulinę valdžią, su policijos pagalba ir grasinimais šaukia žmones pasirašinėti“.

Panašaus turinio raštus Vyskupui siuntė Mardasavo, Bingelių, Ilgininkų, Laukininkų – Kasčiūnų, Gudakiemio, Rodukos, Norulių, Maksimonių, Uciekos, Pašilingės, Ryliškių, Taucionių, Klepočių, Kampų, Purplių, Randamonių, Masališkių, Dakučkos ir Šunupės kaimų žmonės. Viso susidaro 30 didelio formato lakštų su parašais.

◇◇◇ VIKARAS BŪTINAI REIKALINGAS ◇◇◇

1922 metais Merkinėje faktiškai buvo 4 kunigai: klebonas ir dekanas kun. K. Ribikauskas, Vidurinės mokyklos direktorius ir jos kapelionas kun. dr. J. Bakšys, po sunkios ligos kaip invalidas prel. T. Brazys ir vikaras kun. P. Cibulskas, kuris balandžio mėn. išvyko porai savaičių atostogų ir iki to mėnesio pabaigos nebuvo dar grįžęs.

Dekanas nusiskundžia, kad praūžęs karas, vokiečių okupacija, gaisras ir didelė statyba jį taip išvargino, kad netekęs energijos nepajėgia atlikti būtiniausių darbų. Parapija didelė, turinti 28–32 km. ilgio ir 12 pločio, o bažnyčia pačiame pakraštyje (už Nemuno kita vyskupija). Nei direktorius, nei invalidas prelatas jam padėti negali, o vikaro taip ir neturi.

Kun. P. Cibulskas 10/IV buvo perkeltas vikaru į Žaslius, o į jo vietą atvyko kun. V. Jezukevičius.



Kunigai K. Ribikauskas ir J. Bakšys Merkinės klebonijos kieme.
Nuotrauka iš Kaišiadorių vyskupijos albumo

Merkinės vikaras kun. V. Jezukevičius 1925 metais pavasarį buvo iškeltas į Stakliškes administratorium, o į jo vietą atvyko kun. Alfonsas Orvydas. Jis buvo vikaru ir mokyklų kapelionu, tačiau neilgai – 1928 metais iškeliavo į Ameriką, o į Merkinę atvažiavo tik įsišventinęs kun. Jonas Matuliauskas. Bet ir tas neilgai buvo – tų pačių metų liepos 30 d. jis išvyko kapelionauti į Širvintus.

Prieš Merkinės Vidurinės mokyklos direktorių kun. dr. J. Bakšį buvo padarytas pasikėsinimas ir jis sunkiai sužeistas greit mirė. Palaidotas Utenoje. Į jo vietą pačioje 1926 metų pradžioje atvyko kun. Stanislovas Kiškis, tik grįžęs iš Amerikos, kur rinko pinigus Ateitininkų rūmams statyti. Kaip ir J. Bakšys, jis ėjo direktoriaus pareigas, kada kun. A. Orvydas išvyko į Ameriką. Vidurinė mokykla buvo uždaryta 1929 metų rudenį ir vyskupas J. Kukta pasiėmė kun. St. Kiškį pas save į Kaišiadorių kanclerio pareigas.



Merkinės vidurinės mokyklos I klasė 1925 m. birželio 18 d. Centre kunigas
A. Orvidas. Nuotrauka iš Čiurlionių šeimos albumo

◇◇◇ ŠVIETIMO MINISTERIJOS PASKOLA ◇◇◇

Merkinės klebonas buvo pasiryžęs naujai apdengti bažnyčią čerpėmis ir suremontuoti varpinę. Alytaus technikas tiems darbams sudarė 8417,84 litų sąmatą. Turėdamas artimą draugą kun. V. Mironą aukštose valdžios sferose, kun. K. Ribikauskas prašė iš Švietimo ministerijos 5000 litų paskolos išmokėjimui per 5 metus. Prašomoji paskola buvo duota 1928 metais.

◇◇◇ BLAIVYBĖS MINISTERIJOS PINIGAI ◇◇◇

1926–1929 metais Merkinėje pagyvėjo katalikų organizacinis gyvenimas: būrėsi angelaičiai, pavasarininkų ir ateitininkų jaunimas posėdžiavo, rengė vakarus ir išvykas; prieš rinkimus į seimą pakviestas kun. M. Krupavičius kalbėjo į plačios apylinkės susirinkusius atstovus; mokykloje plačia programa buvo paminėtas ir pagerbtas kun. dr. J. Bakšys, dalyvaujant Kaišiadorių vyskupui J. Kuktai. Vidurinė mokykla aptvarkė piliakalnį, o jo irstantį šlaitą apsodino pušelėmis ir krūmais. Dekanas buvo pakvietęs kun. J. Bružiką. Ir tas sėkmingai pravedė bažnyčioje rekolekcijas.

Veikė ir Blaivybės draugijos skyrius, kurio sąskaitoje buvo nemaža pinigų suma. Kad tie pinigai kartais nenueitų vėjais, 1929 metais buvo nutarta juos sudėti į banką vyskupo J. Kuktos vardu, kad esant reikalui galėtų juos panaudoti savo nuožiūra. Ši netoli 5000 litų suma iki sausio 1935 metų 1 d. su nuošimčiais išaugo iki 6698, 35 litų. Vyskupas J. Kukta 1938 metais iš tos sumos paėmė 4000 litų ir įteikė juos Merkinės klebonui jo vadovaujamiems darbams finansuoti. Likusioji suma buvo konfiskuota 1941 metais.

KARIŲ KAPAI. 1931 metais imta registruoti, tvarkyti ir prižiūrėti kapus karių, kurie buvo kritę kovose už Nepriklausomą Lietuvą. Buvo statomi cementiniai kryžiai ir dedami užrašai. Merkinės parapijoje tokių radosi keletas: Mardasavo kaimo kapinėse du ir Merkinės miesto, Subartonių ir Gudakiemio kapinėse po vieną. Merkinės klebono kun. K. Ribikausko jie buvo prižiūrimi ir švariai užlaikomi.

VIKARŲ KEITIMAS. Nuo 1931 metų gegužės 1-os Merkinės vikaru buvo kun. Juozas Stasiūnas, atvykęs iš Šešuolių, kur buvo klebonu. 1933 metais jis buvo iškeltas į Bagaslaviškį vikaru, o į jo vietą Merkinėn atvyko kun. Jonas Kazlauskas, bet neilgam – vasario 1 d. 1934 m. jis susikeitė su Daugų vikaru kun. Alfonsu Baronu. Liepos mėn. 1934 m. formalų vikaro paskyrimą į Merkinę buvo gavęs kun. Konstantinas Andrėkus (g. 1871), bet jis kažkodėl Merkinėje ir nepasirodė. Vėlai 1934 metų rudenį Merkinėje vėl matome kun. J. Stasiūną, tik jam tuo tarpu neleidžiama lankyti mokyklų.

SAVIŽUDĖS LIKIMAS. Raicininkų kaimo gyventoja Julė Gudukaitė nedorai gyvendama pagimdė kūdikį ir nepakeldama tokio pažeminimo gruodžio 22 d. 1933 m. nusižudė. Kalėdų 2 dieną, jau sutemus, policija palaidojo jos lavoną to kaimo kapinėse, pašventintoje vietoje. Merkinės klebonas liepė iškasti lavoną ir palaidoti už ravo, nešventintoje vietoje. Iškilo byla teisme ir kunigas buvo išteisintas.

Mardasavo kapinėms aptverti Vyskupas leido iškirsti ten esančias 24 pušis – šūlams ir kartims.

◇◇◇ KUNIGO KAZIMIERO RIBIKAUSKO GYVENIMO PABAIGA ◇◇◇

Ilgametis Merkinės klebonas ir dekanas kun. K. Ribikauskas 1934 metų pabaigoje buvo iškeltas į Gegužinę, o iš ten į Dubingius klebonu (1934-1938). Po to jis ištisus metus (IV.1938–IV.1939) klebonavo Čiobiškyje ir ketverius metus Gegužinėje (VI. 1940–V.1944), kaip rodo tos bažnyčios metrikų knygos.

„Turbūt iš Gegužinės apie 1947 metus atvyko į Čiobiškį, – rašo kun. Z. Čerkovskis, – pas savo giminaitę, šeimininkę, kur bendrai buvo pasistatę namą. Čia pareigų neturėjo. Po neilgo laiko jam buvo pavesta sekmadieniais aptarnauti Krivonis. Šias pareigas ėjo iki mirties. Buvo linksmo būdo, sveikata nesiskundė. Tačiau 1949 metais, berods vieną pavasario naktį pasijuto sunegalavęs ir greit mirė. Palaidojo Čiobiškio kapuose. Laidotuvių pamaldas laikė Musninkų altaristas kun. L. Markuc-

kis, pamokslą pasakė Paparčių klebonas kun. Lygnugaris. Tuo laiku buvau Čiobiškio klebonu. Jo giminaitė pastatė didelį juodo akmens kryžių.

Ant jo užrašas: *„Dabar Tave, Viešpatie, regėsiu ir garbinsiu per amžius!“*

◇◇◇ KUNIGAS ANDRIUS JUKNEVIČIUS ◇◇◇

Pabaigoje 1934 metų kun. K. Ribikauskui išsikėlus į Gegužinę, į jo vietą Merkinėn atvyko kun. Andrius Juknevičius. Jis buvo gavęs iš Torino Šv. Jono Bosko relikvijų ir sausio 4 d. 1935 m. kreipėsi į Vyskupą, kad leistų jas viešai bažnyčioje adoruoti, duodant žmonėms pabučiuoti.

Jau tų metų vasario pabaigoje jo prašymu buvo patvirtintas tokios sudėties Bažnyčios komitetas: Juozas Milius iš Maksimų km., Tomas Čaplikas iš Samūniškių, Vicas Cilcius iš Ilgininkų ir Leonas Sasnauskas iš Pašilingės.

1936 metų pradžioje Maldos Apaštalavimo nariams jis išrūpino pamaldas prieš išstatytąjį Švč. Sakramentą kiekvieno mėnesio penktadieniais.

Jo vikaras kun. J. Stasiūnas 1936 m. balandžio antroje pusėje buvo paaukštintas – šį kartą paskirtas administratorium į Šešuolėlius. Į jo vietą nuo birželio 15-os vikaro pareigose buvo kun. Antanas Araminas.



Merkinės pradžios mokyklos mokytojai ir mokiniai. Centre – kunigas Andrius Juknevičius. Nuotrauka iš Lietuvos liaudies buities muziejaus fondų

Merkinės klebonas gavo vyskupo leidimą darbymečio metu laiminti santuokas sekmadieniais, su sąlyga, kad tą dieną jaunavedžiai ir jų palydovai išklausys Šv. Mišių. Toks leidimas buvo duotas 1937 metais ir pakartotas 1939 metais. 1938 metais jam buvo leista gavėnioje mišparų vietoje giedoti graudžius verksmus prieš išstatytąjį Švč. Sakramentą.

Spalio mėn. 1938 m. buvo patvirtintas naujas tokios sudėties Bažnyčios komitetas: Vincas Cilcius iš Ilgininkų, Rokas Kašėta iš Masališkių, Silvestras Černiauskas iš Netiesų ir Leonas Sasnauskas iš Pašilingės km.

◇◇◇ ROTUŠĖS VARPAS ◇◇◇

Kaip jau minėta, kada apie 1886 metus rotušė buvo išardyta ir jos vietoje statė pravoslavų cerkvę, rotušės senasis varpas buvo perduotas saugoti Merkinės klebonui. Varpas buvo suskilęs ir ant jo toks užrašas: „In (išplėšta) exivit sonus eorum Vilnae anno 1670 Joannes Delamar me fecit.“ Vienoje pusėje antspaudas – žirgas be raitelio, kitoje su.[40]

Būdamas tuo laiku Varėnoje kun. A. Šatas susidomėjo tuo varpu ir jam parūpo jį kaip nors apsaugoti. Klebonas buvo perleidęs Merkinės muziejui, bet Kurijai reikalaujant, iš ten jį atsiėmė. Jau kiek vėliau kuris tai vėlesnių klebonų, valdytojo patariamas, tą varpą bus perdavęs į Alytaus muziejų.

◇◇◇ KUNIGO KONSTANTINO JAGMINO PAGERBIMAS ◇◇◇

1940 metų pavasarį Merkinėje buvo sudarytas Komitetas kun. Jagminui paminėti ir pagerbti. Bažnyčioje buvo tam skirtos pamaldos, zakristijoje pakabintas kun. Jagmino portretas ir salėje suruoštas paminėjimas su specialia programa.

◇◇◇ PASIKEIČIA KUNIGAI ◇◇◇

Liepos 18 d. 1940 m. Merkinės vikaras kun. L. Dieninis buvo paskirtas vikaru į Vievį, o Merkinė gavo Širvintų vikarą kun. Praną Gaidamavičių. Tačiau jisai Merkinėje nepasirodė – nuvykęs į Palangą ir pajutęs, kad pajūris rusų menkai

[40] Red. past. Ant rotušės varpo pavaizduotas Merkinės herbas vienaragis



Konstantino Jagmino pagerbimas 1940 m. Merkinės bažnyčioje.
Nuotrauka iš Ramunės Vėliuvienės šeimos albumo

saugomas, jis laivu movė į Vakarus. Ten laikui bėgant įsigijo daktaratą ir šiuo metu (1984) Kanadoje redaguoja „Tėviškės Žiburius“.

Rugpjūčio pradžioje 1940 m. į nesugrįžusio iš Palangos vikaro vietą buvo paskirtas kun. Juozas Andrikonis iš Kaišiadorių.

◇◇◇ SUKRUTO LENKAI ◇◇◇

Raudonoji armija įžengė į Lietuvą birželio 15 d. 1940 metais. Kaune susirinkusiam Seimui paprašius, Lietuva buvo įjungta į didelę Tarybinių Respublikų Sąjungą.

Visa tai gal ir paskatino Merkinės lenkuojančius pareikšti pretenzijų dėl jiems daromos „skriaudos“. Jie parašė Vyskupui prašymą, kad jiems būtų paskirtos dienos pamaldoms lenkų kalba. Jų viso parapijoje esą daugiau nei tūkstantis.

Klebonas kun. A. Juknevičius paklaustas pranešė, kad pasirašiusiųjų tarpe yra ne daugiau kaip 2–5 šeimos, kurios nesupranta lietuviškai. Kelti šitokias pretenzijas juos paskatinusi vien ambicija (jo raštas iš kovo 4 d. 1941 m.). Merkinės parapijiečiai visoje savo masėje yra „dzūkiškos dvasios“ lietuviai.

◇◇◇ KARO PRADŽIA ◇◇◇

Kaip jau žinome, karas prasidėjo birželio 22 d. 1941 m. Merkinės klebonas kun. A. Juknevičius saugumo sumetimais apleido Merkinę ir atvyko į Kaišiadoris, tuo būdu susikeisdamas su kun. A. Varnu.

Čia jis pavadavo kleboną ir kartu su vikaru kun. A. Ažubaliu laikėsi Vaitkevičiaus name, prie plento, kur buvo padarytas ir apkasas. Birželio 24 d. pas vikarą į butą atsilankė žvalgas Jonas Ragauskas. Tą pat vakarą, jau sutemus, abu kunigai, klebono sesuo Uršulė Varnaitė ir ten buvusi jo tarnaitė buvo suimti apkase ir nuvaryti į geležinkelio stotį, kur buvo komendantūra.

Pamatęs suimtuosius, vienas karininkas sušuko: „Rastreliat!“. Tuoj prisistatė būrys kareivių tam įsakymui įvykdyti. Tačiau pasirodęs kitas

karininkas pareikalavo pirma ištardyti suimtuosius.

Nebuvo jokių liudytojų, tardė kiekvieną skyrium. Reikalavo atsakyti tik į vieną klausimą: „Kas šaudė į mus iš rugių?“ Tardymas užtruko iki 1 val. nakties. Vedami laiptais, kunigai vienas kitam davė išrišimą.

Kun. A. Ažubalį nuvarė Jonavos geležinkeliu, šovė ir menkai sužeidė, bet jam pavyko krūmuose pasislėpti ir jis liko gyvas. Kun. A. Juknevičių nuvarė Kauno geležinkeliu ir jo kairėje pusėje, ten kur prasideda miškas, sušaudė.

Vokiečiai įžengė į Kaišiadoris penktadienį, birželio 26 d. Kun. A. Ažubalis, ištrūkęs iš baisios mirties, pasirodė tik šeštadienį 11 val. Sekmadienį, 29/VI, jis su pora žmonių ėjo atpažinti sušaudyto kun. A. Juknevičiaus. Netoli geležinkelio jie rado kunigo lavoną – gulėjo kniūbsčias, šauta į nugarą, krūtinė išplėšta, veidas juodas, lyg apdegęs... Kunigas ir kareiviai



Karo sunaikinta Merkinė 1941 m.. Nuotrauka iš Merkinės krašto muziejaus skaitmeninio archyvo

pasidarė nuotraukas. Šie įvykiai buvo aprašyti „Mūsų Rytojuje“ ir kitur. Aprašymo pabaiga labai nevykusi ir miglota. Kun. A. Juknevičius palaidotas Kaišiadorių katedros šventoriuje.

◇◇◇ RAŠO VIKARAS ◇◇◇

Merkinės vikaras kun. J. Andrikonis savo raštu iš rugpjūčio 3 d. 1941 m. štai kaip piešė bažnyčios ir parapijos būklę: „Kaip Ekscelencijos yra žinoma, Merkinės parapija smarkiai yra paliesta karo audros. Šiuo metu yra apdengtas bažnyčios stogas ir tvarkomi langai. Kadangi ant greitųjų stiklų pirkti buvo neįmanoma, o be langų laikyti bažnyčioje pamaldas labai nepatogu, tai parapijiečiai buvo paprašyti, kad kiekvienas išimtų bent po vieną stiklą iš savo langų ir paaukotų bažnyčiai. Tuo būdu jau trys bažnyčios langai įstiklinta.

Parapijiečiai susirūpinę, kada Ekscelencija atsiųsite naują Merkinės kleboną. Jie tam turi pagrindo, nes reikalinga imtis didesnių remontų, pasirūpinti statybai medžiagos, daryti užpirkimų ir pan. Be to, yra tvarkytinų ūkio reikalų.

Jei galima, nuolankiai prašau Ekselencijos parėdymo, kad kuo skubiau atvyktų į Merkinę naujai paskirtas klebonas.“

Ant šio rašto vysk. J. Kukta (10/VIII 1941 m.) padėjo tokią rezoliuciją: „Paskyrimo Merkinės parapijai klebono klausimas jau išrištas, šio mėnesio 11 dieną skyriau kun. P. Celiešiaus.“

◇◇◇ KUNIGAS PETRAS CELIEŠIUS – KLEBONAS IR DEKANAS ◇◇◇

Žiežmarių vikaras kun. Jonas Mintaučkis buvo paskirtas toms pačioms vikaro pareigoms į Merkinę: rugsėjo 11 d. atvykęs į naują vietą, jis rado neseniai atvykusį kun. Petrą Celiešių. Kartu jis buvo ir progimnazijos kapelionu. Sekmadieniais ir šventėse bažnyčioje buvo laikomos dvejos mišios: 10 val. moksleiviams ir šviesuomenei, 11 val. 30 min. – suma. Kadangi kun. P. Celiešius kaip dekanas kartais ir sekmadienį nebūdavo namuose, tai kun. J. Mintaučkis raštu iš 25/IX 1941 m. prašė Vyskupą leisti jam tokiais atvejais laikyti dvejas Mišias (binuoti). To paties prašė ir dekanas.



Petras Celiešius, 1933 m. Fotoateljė „Renaissance“.
Žemaičių vyskupystės muziejaus nuotrauka

Kiek vėliau – sausio vidury 1942 metų – Merkinės kunigams buvo leista, esant dideliems šalčiams, mišias laikyti ir klebonijoje apšildomam kambary, kur krikštijami vaikai.

Balandžio viduryje 1942 metų buvo leista įrengti laikiną koplyčią Ilgininkų kaime, pas Vladą Sasnauską, kur buvo mokykla, ir kas antrą sekmadienį joje laikyti Šv. Mišias. Ir sekančiais 1943 metais gegužės pradžioje panašią koplyčią leista įrengti Norulių kaime.

Merkinės vidurinėje mokykloje lietuvių kalbą ir literatūrą dėstė kun. Jonas Kuzmickis. Jis kasdien bažnyčioje laikydavo Šv. Mišias, palaikė ryšius su kitais kunigais ir padėjo pastoracijos darbe.

1942 metais vasarą klebonas jau buvo paruošęs reikalingą medžiagą daržinei, tvartui ir klėčiai atstatyti.

1943 metais vasarą dekanas kun. P. Celiešius skundėsi, kad su vienu vikaru – pagalbininku neįmanoma visų darbų atlikti: parapijoje yra 5000 žmonių, gimnazija turi 13 klasių (paralelėmis), parapijoje yra apie 18 komplektų pradinių mokyklų. Todėl jau vien tik mokykloms aptarnauti yra reikalingas kitas kunigas padėjėjas.

1944 metais dekanas detaliai skaičiuoja, kiek reikia darbo dienų jo visoms, kaip klebono ir dekano, pareigoms atlikti: dekanatui apvažiuoti 14 dienų; rekolekcijoms ir atlaidams – 70; ligoniams ir mirusiems apatrnauti – 220; kalėdojimui – 30 dienų; 7 komplektų mokykloms – 80, taigi viso 414 dienų... O dar važinėjimai į Kauną ar į Vilnių!

Kaip žinoma, 1944 metų liepos – rugpjūčio mėnesiais vokiečiai buvo išvaryti iš Lietuvos ir sugrįžo raudonieji... Merkinės klebonas ir dekanas kun. P. Celiešius kartu su kun. J. Kuzmickiu liepos 9 d. paliko Lietuvą ir išvyko į Vakarus

◇◇◇ RAŠO VIKARAS ◇◇◇

Vienas Merkinėje pasilikęs jos kunigas Jonas Mintaučkis rugpjūčio 26 d. 1944 metais rašė: „Tik ką pradėjus veikti Merkinės paštui pranešu, kad dabartiniu metu Merkinės parapijoje tesu vienas kunigas. Pamaldas laikau du šventadienius Merkinėje, trečią Ilgininkų koplyčioje, nes ten žmonių susirenka daugiau, o Merkinėn vis vien jie neina. Gyvenu pora km. nuo miestelio, nes klebonija

sudegė. Bažnyčios ištrupėję langai, žuvo apie ¾ baltinių, kilimų, uždangalų, komuninė, šv. aliejai, aliejinė, žvakės ir t.t. Taip pat sudegė bei žuvo trobesių statybai parengta medžiaga: medžiai, lentos, viniai, stiklas ir pan. Vieni tvartai (senieji) su malkų sandėliu ir ūkio padargais sudegė, o antri (nauji) stovi pusiau apdengti. Tvarkoje liko tik kluonas.

Mano asmeniški daiktai beveik visi, išskyrus knygas, žuvo. Raštinės knygos, metrikai, beveik visi žuvo.

Tvirtindamas, kad gimnazija Merkinėje tikrai veiks. Esu įsitikinęs, kad bent bažnyčioje būsiu reikalingas. Jei tik galimybė bus, stengsiuosi asmeniškai su tamstomis susitikti.



Kunigas Jonas Mintaučkis. Kaišiadorių vyskupijos arhyvo nuotrauka.

Laike karo iš parapijos ribų išvykęs nebuvau. Pamaldų nebuvo vieną sekmadienį.

Klebono ir antro kunigo nėra nuo liepos 9 dienos.“

Kun. J. Mintaučkis lankėsi pas Vyskupą 12–13 rugsėjo ir prašėsi atleidžiamas iš klebono pareigų, paliekant jį tik vikaru.

◇◇◇ MERKINĖJE VIENAS KUNIGAS JONAS MINTAUČKIS ◇◇◇

Kaišiadorių Vyskupas Juozapas Kukta mirė 1942 metais birželio 16 d. vokiečių okupacijos laiku Kaune, po profesoriaus Kanaukos padarytos operacijos. Po trumpo valdymo Kapitulinio vikaro prel. J. Labuko į Kaišiadoris buvo paskirtas 1933 metais iš Rusijos grįžęs vysk. Teofilius Matulionis. Jo ingresas į katedrą įvyko 21 gegužės 1943 m. Kaip jau minėta, po savo apsilankymo pas vyskupą T. Matulionį, kun. J. Mintaučkis – pasilikęs Merkinėje

vienas – rugsėjo 18 d. 1944 m. raštu dėstė motyvus, dėl kurių prašė duoti Merkinei „pajėgesnį kleboną“, o jį palikti ten pat, kaip buvo ligi šiol, vikaru... Štai tie motyvai: jis esąs „knygos žmogus“ ir svajoja apie aukštesnes studijas; neturįs ūkiškų praktiškų gabumų, o čia kaip tik tokio rekia; jis nenorėtų skirtis su tuo darbu, kurį per tuos trejus metus visa širdimi pamilęs; nieko neturėdamas, kaip pajėgtų išlaikyti ne tik save, bet dar ir kunigą, kuris čia būtinai reikalingas? Vyskupas Teofilius ant šio rašto padėjo tokią rezoliuciją:

„Laiškas gautas per vėlai. Palikti be pakeitimo. 1944. XI/20 – Teofilius.“

Iš to aišku, kad dar rugsėjo mėn. 1944 m. kun. J. Mintaučkis buvo paskirtas Merkinės bažnyčios administratorium.

Kaip tik 1944 metais baigė Kauno Kunigų seminariją ir gavo kunigo šventimus iš Žąslių parapijos kilęs Vincentas Sladkevičius, gimęs 1920 metais. Tik trejetą mėnesių pavikaravęs Kietaviškėse, jis buvo paskirtas į Merkinę toms pačioms vikaro pareigoms, pas kun. J. Mintaučkį.

Laikydamiesi Lietuvos Vyskupų konferencijos nurodymų, abu Merkinės kunigai uoliai vykdė mokyklinio jaunimo katechizaciją paprastomis dienomis ne pamokų metu ir šventadieniais. Neturėdami padėjėjų, jie patys nešiojo rąstus ir statybinę medžiagą prie sudegusios špitolės pamatų. Ypatingai skaudžių dalykų jiems teko matyti ir išgyventi 1945 metais gruodžio pabaigoje, kada į miestą trumpam laikui buvo įsiveržę miškiniai, o Kūčių dieną prasidėjo masinis žmonių vežimas.

Nuo seno Merkinėje sausio 1-oji diena buvo švenčiama kaip dideli atlaidai – su procesija ir 5-iomis evangelijomis. Dabar to nebuvo, o žmonių tą dieną susirenka daug. Klebonui prašant, vyskupas leido pamažu atgaivinti senąją tradiciją – tuo tarpu, kaip siūlė klebonas, nukelti brostvinę arba tą dieną laikyti pamaldas prieš išstatytąjį Švč. Sakramentą.

Turime tikslių duomenų, kad ir tais sunkiais 1945 metais Merkinės kunigai atsidėję ruošė krikščioniškam gyvenimui: liepos 15 d. 53 berniukai ir 49 mergaitės priėmė pirmą kartą Šv. Komuniją; lygiai mėnesiui praslinkus, jie visi po išpažinties ir Šv. Komunijos buvo įrašyti į karmelitų škaplierius ir Rožančių.

Panašiai rugsėjo 2 d. 1945 m. Ilgininkų koplyčioje 25 berniukai ir 22 mergaitės atliko pirmą kartą išpažintį ir ėjo prie Komunijos. Tie vaikai nebuvo įrašyti į škaplierių ir rožančių.

Abiejose vietose visus vaikus prie išpažinties ir Šv. Komunijos pirengė vietos kunigai. Dėl neramių laikų abiejose vietose katechizacija buvo vienametė.

1946 metais vasarą iš Aukštadvario pasišalinus kun. Pranui Gerbutavičiui, Merkinės vikaras kun. V. Sladkevičius birželio mėn. buvo nukeltas į Aukštadvarį, prie buv. Dominikonų bažnyčios. Į jo vietą vikaro pareigoms į Merkinę atvyko kun. Alfonsas Šatas. Formalaus paskyrimo jis neturėjo ir trumpai pabuvęs dingo...

Tokiu būdu kun. J. Mintaučkis Merkinės didelėje parapijoje vėl pasiliko vienas iki pat balandžio mėn. 1948 metų, kada bažnyčią ir parapiją perdavė kun. Jonui Kamarauskui, o pats išsikėlė į Kaišiadoris.

◇◇◇ KUNIGO JONO MINTAUČKIO ◇◇◇
ATSIMINIMAI IŠ MERKINĖS

Būdamas Žiežmarių vikaru, 1941 m. rugpjūčio pabaigoje gavau Kaišiadorių vyskupo Juozapo Kuktos raštą, kad esu skiriamas Merkinės bažnyčios vikaru ir progimnazijos kapelionu. Kadangi artėjo mokslo metų pradžia, tai, atšventęs žiežmarių Keturiasdešimtę, rugsėjo 11 d., ketvirtadienį, išvykau į Merkinę, kurioje dar niekada nebuvau buvęs. Vykau arkliu, nes buvo karo metas ir jokios kitos susisiekimo priemonės negalėjau gauti. O visą mano mantą sudarė tik drabužių pora ryšulių. Pirmąją dieną nuvykau tik iki Jiezno; sekančią – su antru vežiku iki Alytaus ir su trečiu net iki Merkinės. Merkinę pasiekėme jau sutemus. Todėl tik sekantį rytą išvydau tą vietą, kurioje man buvo lemta praleisti net šešetą darbo ir rūpesčio kupinų metų!

Klebonas A. Juknevičius buvo žuvęs fronto metu, o klebonijos trobesiai sudegę. Naujai paskirtą kleboną P. Celiešių radau apsigyvenusį senoje špitolėje. Ten ir pats gavau porą kambarių su atskiru įėjimu. Kambariai buvo neblogi, vienas net su medinėmis grindimis. Taip pat gavau seną lovą, stalelį, keletą kėdžių ir žibalinę lempą. Valgyti eidavau pas kleboną, kuris turėjo šeimininkę, laikė gyvulius, dirbo bažnyčiai priklausančią žemę. Kai truputį vėliau įsigijau dviratį, kai vienas stalius padarė pušinę spintelę drabužiams ir kai atgabeno iš tėviškės knygas, pasijutau nieko nestokojantis, viską turintis.

Šeštadienį klebonas aprodė man bažnyčią ir miestelį. Fronto metu bažnyčiai padarytos žaizdos bent laikinai buvo užgydytos: įstiklinti langai, įstatytos naujos iš baltų lentų sukaltos didžiosios durys, prieangyje įdėtos šiokios tokios lubos. Tačiau miestelis tebebuvo žaizdotas: kur pažvelgsi – nudegusiais stogais ir išbyrėjusiais langais mūrai, sugriuvę kaminai ir sudegusių namų pamatai. Miestelio centre bolavo nedidelė cerkvelė, kuri turėjo dar jauną popą ir būrelį tikinčiųjų.

Sekmadienį laikiau sumą, o klebonas pasakė pamokslą. Vėliau, kai prasidėjo mokslo metai, kiekvieną šventadienį turėjau laikyti votyvą ir pasakyti pamokslėlį. Tarp votyvos ir sumos bene kiekvieną sekmadienį gražiai giedodavo rožančių. Zakristijono pareigas ėjo netoli miestelio gyvenantis Kostas Lučkauskas, kurio žmona bažnyčioje giedodavo, o du berniukai patarnaudavo Šv. Mišioms. Vargonininku buvo jau senyvas Gutauskas. Jo vienas sūnus paskui dėstė progimnazijoje muziką, o kiti du mokėsi.

Apie rugsėjo 20 d. prasidėjo mokslo metai. Pirmą kartą savo gyvenime įėjau į klasę jau kaip mokytojas. Kai atsistojau prieš suolus ir pamačiau keliasdešimt į mane įsmeigtų tiesos bei gėrio ieškančių akių, krūtinę užliejo kažkokia šilima... Ar pajėgsiu jiems parodyti tiesą ir gėrį? Ar sugebėsiu būti visada toks, kokiu reikia būti ir kokio jie iš manęs laukia?

Progimnazijoje veikė šešios klasės, kai kurios buvo dvigubos: mergaičių ir berniukų atskirai. Taigi mokinių gana daug, o mokytojų mažai. Todėl man teko dėstyti ne tik tikybą (po dvi savaitines pamokas kiekvienoje klasėje), bet ir truputį lotynų bei vokiečių kalbos. Be to, dar teko lankyti kai kurias pradžios mokyklas. Klebonui galėjau padėti tik rytais, atlaikydamas jo užrašytas Šv. Mišias, ir vakarais, jeigu reikėdavo. O vėliau, kai mokinių skaičius dar padidėjo ir teko dirbti dviemis pamainomis, tai „nuo tamsos iki tamsos“ praleisdavau mokykloje...

Jau prasidėjus mokslo metams į Merkinę atvyko dar vienas kunigas. Tai lietuvių kalbos ir literatūros mokytojas Jonas Kuzmickis. Sutaną jis nešiojo tik bažnyčioje (kaip ir dabar visi), tačiau kasdien laikydavo Šv. Mišias, pas kleboną pietaudavo ir kiek galėdamas padėdavo sekmadieniais. Turėdamas gražią iškalbą ir labai malonų būdą, visų buvo mylimas. Gyveno jis pas Baltuškonį Vilniaus gatvėje, nes klebonijoje nebuvo vietos.

Klebonas P. Celiešius buvo ne tik didelio ūgio, bet ir didelės energijos



Kunigas Jonas Kuzmickis, Merkinės muziejaus skaitmeninis archyvas.

vyras, uolus kunigas. Jis sumaniai ūkininkavo bažnyčiai pavestoje žemėje, kad aprūpintų kleboniją maistu ir atiduotų vokiečių uždėtas prievoles. 1942 metų vasarą jis atstatė fronto metu sudegusį klebonijos klojimą, o 1943 m. ir tvartus. Kalbėjo ir apie klebonijos atstatymą. Mokslo metų laiku, kai mes būdavome užimti progimnazijoje, jis, pasikinkęs arklį, važiuodavo į pradžios mokyklas kaimuose mokyti tikybos, lankydavo ligonius, laidodavo mirusius. Pastebėjęs, kad tolimųjų kaimų žmonėms sunku sekmadieniais pasiekti bažnyčią, jis Ilgininkuose pas J. Prakapą ir Noruliuose buvusiuose šaulių namuose įsteigė koplyčias, kur kas antrą trečią sekmadienį kuris nors vykdavome pamaldų laikyti. Ypač pasirodė reikalinga Ilgininkų koplyčia, kur kun. J. Kuzmickis per kalėdų atostogas, kai prasidėdavo kalėdojimas, vykdavo bent kelioms dienoms.

Priešais bažnyčią prie gatvės buvo paštas. Čia beveik kasdien arkliais iš Alytaus parveždavo laiškus ir laikraščius. Laikraščiuose kai kada rasdavome ir savo bendradarbio Kuzmickio beletristinių straipsnelių...

Kitoje pusėje gatvės buvo med. felčerio Plutulevičiaus namai ir kartu ambulatorija, kur jis priimdavo ligonius. Ten ir pats buvau, kartą, atsimenu, dantį palikau...

Berods Seinų gatvėje buvo valsčius, kur viršaičiu dirbo kažkoks Šukys, o sekretoriumi didelis knygų mylėtojas Augonis. Jo žmona buvo pradžios mokyklos mokytoja, o duktė – mūsų mokinė. Kiek atsimenu, žmonės juos abu laikė savais žmonėmis... Gal dėl to vokiečiai, sako, beveik niekada nerasdavę nei sau tinkamų arklių, nei vyrų...

Už cerkvelės kitoje pusėje pagrindinio kelio, bene tos pačios Seinų gatvės pradžioje, buvo policijos nuovada su kažkokiu nuovadu ir keleta

policininkų. Ši įstaiga buvo kartu ir vokiečių kariuomenės „Unterkunft“ (užeiga, informacija). Todėl ten beveik visada stovėdavo kokia nors mašina.

Tuoj už policijos nuovados raudoname dviejų aukštų mūrelyje buvo įsikūrusi progimnazija. Anksčiau, sako, ten buvusi žydų mokykla, nes tame pačiame kieme buvo ir buvusi jų sinagoga, dabar paversta sale. Progimnazija neturėjo jokių kabinetų ir jokių vaizdinių priemonių, išskyrus tik gaublį ir vieną kitą žemėlapį. O pirmąją žiemą keletą mėnesių neturėjo net ir... klasių! Anuos du pastatus vokiečiai buvo paėmę į Rytus traukiantiems savo kariuomenės būriams pernakvoti (tada ir klebonas buvo priverstas du savo kambarius užleisti karininkų nakvynei, o pats susitalpinti valgomajame). Tačiau pamokos ir tada nenutrūko. Jos vyko įvairiose miestelio vietose pas gyventojus laikinai gautose patalpose. Tik mokytojams tekdavo skubėti, kad per pertrauką spėtų į kitą klasę, esančią kur nors kitur... O kai direktorius norėjo visiems pranešti, kad Merkinės progimnazija paverčiama į pilną gimnaziją, sušaukė visus į prie šventoriaus išlikusį mūrelį, kuriame paskui buvo parduotuvė.

Progimnazijos – gimnazijos direktoriumi pirmaisiais metais buvo nedidelio ūgio ir simpatiškos išvaizdos žemaitis Ignas Serapinas. Jo brolis Rapolas dėstė, berods, vokiečių kalbą. Tačiau antriesiems mokslo metams Serapinas nebesugrįžo. Vokiečių kalbos mokytoju atvažiavo Morkūnas, o direktoriumi Br. Kuklys nuo Rokiškio. Po metų ir Kuklys kažkur išvažiavo. Tada, kol suras naują direktorių, jo pareigas laikinai pavedė man. O tas laikinumas užtruko net iki mokslo metų galo, kol išėjo iškilmingai išleidžiama pirmoji abiturientų laida ir sugrįžo tarybinė santvarka. Inspektoriumi buvo visą laiką mokinių labai gerbiamas ir mylimas J. Kuzmickis.

Mokytojų kolektyvas, kaip gal visur bei visada, buvo labai įvairus ir kasmet po truputį vis pasikeičiantis: vieni išvažiuodavo, o kiti atvažiuodavo. Taip išvažiavo ne tik Serapinas, bet ir dailininkas Kavalevskis, matematikas Kačkus (?), o atvažiavo rašytojas Julius Butėnas, taip pat rašytojas, buvęs generolas, ministras ir universiteto docentas Teodoras Daukantas. Pastarąjį matydavau pertraukų metu mokinių būrio apsuptą kažką pasakojant. Sako buvęs labai įdomus. Jis dėstė aukštesnėse klasėse matematiką. Kiek prisimenu, čia savo darbo dalį įnešė dvi kuklios, berods, Seinų krašto lietuvaitės Mrazauskaitė ir

Sakavičiūtė, fizikė Jackevičiūtė, vokiečių kalbos mokytojas Morkūnas, visus sąsiuviniais, vadovėliais ir naujausiomis knygomis aprūpinantis Batisa su žmona, muzikas Gutauskas, vietinė Lasinskaitė, taip pat vietinis Pranas Sasnauskas ir kiti. Visi mes turėjome savas pažiūras ir savus įsitikinimus, tačiau visus mus jungė meilė ir troškimas gero vaikams, kurių mokytojais buvome...

Darbo sąlygos buvo gana sunkios. Reikėjo ne tik nustatytą programą išeiti, daug ko trūkstant, bet ir stebėti, kad nei vokiečiai Reicho darbo tarnybon vyresniųjų mokinių neišvežtų, nei palaidumas nesuviliotų, nes gyveno kai kurie labai prastoje aplinkoje. Todėl lankydavome mokinius butuose, darydavome iškylas ir beveik kas šeštadienį gimnazijoje ruošdavome kokius nors pobūvius, kad čia, mokytojų priežiūroje, ne tik pasišoktų bei pažaistų, bet ir šį tą pamatytų, išgirstų, patys padeklamuotų... Iš pradžių buvo tik choras, o paskui susidarė ir artistų būrelis. Pirmiausia gana vykusiai pastatė K. Binkio „Atžalyną“, kuris, kiek atsimenu, visiems labai patiko tiek savo turiniu, tiek išpildymu. Pasisekimo paskatinti, ėmėsi ir kitų veikalų. Atsirado ir savų rašytojų: vieni ėmė deklamuoti savo sukurtus eilėraščius, o vienas paskutinės klasės mokinys V. Svetulevičius parašė net pjesę, kurią paskui „vietinis teatras“ pastatė...

Pasibaigus mokslo metams ir mano darbui gimnazijoje, paruošdavau tėvų suvestus vaikus pirmai išpažinčiai bei komunijai ir po to liepos mėn. dviračiu važiuodavau į tėviškę (Kuktiškių parapijoje). trejetui savaičių atostogų. Klebonas atostogaudavo birželio mėnesį. Tačiau 1944 metais nebeišvažiavau, iš Alytaus sugrįžau, nes pasakė, kad frontas nebetoli Vilniaus ir sparčiai slenka į vakarus. Sklido visoki gandai. Buvo visokių nuomonių apie ateitį. Klebonas ir kai kurie mokytojai ruošėsi trauktis į Vakarus, o kiti buvo pasiryžę savo noru niekur nesitraukti. Taip apsisprendžiau daryti ir pats: likti su savais savame krašte!

Artėjant frontui visi tvarkėme savo daiktus. Pasiliekantieji čia pat kur nors juos slėpė, kad fronto metu nesudegtų ar nedingtų. Išvažiuojantieji svarstė, ką pasiimti ir ką bei kam palikti. Daugelis buvo įsitikinę, kad išvažiavus reiks būti neilgai, bet vis dėlto ateinančią žiemą gali tekti praleisti kitur, taigi kailinius reikia pasiimti, nors dabar vidurvasaris. Taip, tikrai neilgai, tik iki mirties... O po mirties kailinių tikrai nereiks, nes ten labai šilta, gal net labai karšta! Mes beveik visus baldus ir indus sunešėme bažnyčion, o knygas ir drabužius jos rūsin ir palėpėn, kad nesudegtų, jeigu dabar ir ši klebonija sudegs...

Kadangi man buvo atostogos ir bažnyčioje jokių pareigų neturėjau, liepos 9 d. (sekmadienį) rytą dviračiu išvažiavau į Nedzingę atlikti išpažinties. Kai popiet sugrįžau, savo klebono neberadau. Atlaikius pamaldas, jo su kun. Ign. Urbanavičium ir vienu parapijiečiu arkliu išvažiuota į Vakarus... Klebonija buvo tuščia. Todėl nė pats nenorėjau vienas joje pasilikti. Nakvoti nuėjau pas zakristijoną Lučkauską. Tačiau vos pritemus prasidėjo pragaras: lėktuvų spiegimai ir sviedinių sprogimai. Gulėjau palei pamatą prisiplojęs prie žemės, meldžiausi ir laukiau, kada užmuš... Tačiau neužmušė. Į sodybą nė vienas sviedinys nekrito. Visi jie buvo skirti plentui ir Merkinei. Bet ir ten ne kažin ką padarė...

Rytą atėjome pažiūrėti Merkinės. Kai kurie namai buvo sudegę. Kitų išbyrėję langai. Bažnyčia buvo ciela. Tik langai kai kur kiauri. Zakristijoje radome kun. J. Kuzmickio paliktą raštelį: „Atsilaikiau mišias ir išvykstu.“[41] [41] Taip daugiau ir nebeteko jo susitikti! Mes su Lučkausku dar porą rytų buvome atėję, o paskui, priartėjus frontui, jis su šeima pasitraukė į Lankininkus, o aš nuėjau į Masališkes pas Kašėtą. Ten jokių baisybių nepatyriau. Sugrįžau gal tik po geros savaitės, kai pasakė, kad frontas jau nuslinko tolyn į vakarus. Miestelis buvo dar labiau apgriautas. Mūsų klebonija (buvusi špitolė) sudegusi. Tačiau bažnyčia tebebuvo ciela. Tik langų stiklai daug kur išbyrėję, stogo čerpės nuo trenksmo sušokinėjusios viena ant kitos, visos durys atviros, viduje viskas sujaukta, visi mūsų rišuliai atrišti, knygos išblaškytos, o drabužiai išgrobti... Nuėjęs pas Lučkauskus, radau juos visus vėl jau savo namuose, nenukentėjusius. Ten ir pats prisiglaudžiau kuriam laikui. Vėliau parapijietis Baranauskas užleido man pusę savo namelio greta Čyrų namo, kuriame buvo ir jų vadovaujama vaistinė.

Sugrįžęs į Merkinę, pasijutau įpareigotas eiti klebono pareigas. Žmonės labai džiaugėsi, kad nors vienas iš kunigų likau su jais, ir nuoširdžiai man padėjo. Išvalėme bažnyčią, sutvarkėme jos vidų bei duris ir pradėjome

[41] Red. past. J. Kuzmickis pasitraukė į Vakarus. 1944–1947 m. jis apsigyveno Vokietijoje ir dėstė lietuvių kalbą, literatūrą ir tikybą lietuvių bendruomenėse Celėje, Soeste ir Grevene. Nuo 1947 m. iki gyvenimo pabaigos (1982) J. Kuzmickis gyveno Anglijoje, Bradforde. Čia subūrė lietuvių katalikų bendruomenę, redagavo Bradfordo Didžiosios Britanijos lietuvių katalikų parapijinės bendruomenės kultūros dvimėnesinį žurnalą „Žibintas“



V. Sladkevičius, S. Stankevičius ir Vytautas Sudavičius, 1987 m.
Nuotrauka iš Kardinolo Vincento Sladkevičiaus buto-muziejaus

laikyti pamaldas. Jau susikūrusi vietos tarybų valdžia netrukdė, net butą man buvo numačiusi. Bet mes buvome susitarę su Baranausku, todėl tik padėkojau ir atsisakiau. Tada jie ten patalpino valsčių.

Vos tik pradėjo veikti paštas, gavau iš Kurijos klebonui skirtą raštą, kuriame buvo prašoma pranešti apie padėtį ir atsiųsti aukų. Parašiau, kad esu tik vienas ir laukiu naujo klebono paskyrimo, o aukų daug pasiųsti negalime, nes patys esame nukentėję... Netrukus pats su dviračiu nuvykau į Kaišiadoris pas vyskupą Teofilių Matulionį ir labai prašiau, kad Merkinėn klebonu paskirtų kurį nors kitą kunigą, nes pats toms pareigoms jaučiuosi nepajėgus, ypač dabar, kai likau „kaip stoviu“, tik su portfeliu rankoje. Tačiau vyskupas buvo nepermaldaujamas ir paskyrė mane klebonu, pažadėjęs duoti vikarą.

Norom nenorom teko imtis klebonavimo. Pasiskolinau iš bažnyčios buvusio klebono paliktus baldus bei indus ir apsigyvenau Baranausko namelyje. Kitame jo gale apsigyveno vargonininkas. Žmonėse gaudavome maisto produktų, buvo likusi ano klebono karvė, viena senutė apsiėmė šeimininkauti. Bet ką daryti su bažnyčia, į kurią per stogą lyja, o per langus lenda paukščiai ir pučia vėjas?.. Ką tik prašiau, ko tik klausiau, niekas nieko negalėjo padėti. Tada ryžausi pats lipti ant bažnyčios stogo ir jį taisyti. Taip beveik visas čerpes ir perkrausčiau, sudužusias pakeisdamas pastogėje rastomis čielomis, iš savo vietos iššokusias čieląsias grąžindamas į vietą. Žinoma, nei kalkių, nei skiedinio, nei pakulų neturėjau... Dėl langų dar kartą pakalbėjau iš sakyklos, prašydamas, ar neturi kas nors atliekamų stiklų. Tuoj atsirado vienas marcinkoniškis, kuris sutiko atvežti visą dėžę stiklo gabalų. Jais ir įstiklinome visus kiauruosius langus. Taigi po keleto savaičių į bažnyčią nebelijo ir vėjas nebepūtė. Beliko pačiam apsirūpinti šiokiais tokiais drabužiais ir patalyne žiemai...

Rugpjūčio pabaigoje pasirodė ir vyskupo žadėtasis vikaras. Tai buvo labai malonaus būdo ir kilnios dvasios pirmametis kunigas Vincentas Sladkevičius, vėliau tapęs vyskupu. Kadangi abu nieko neturėjome, tai abu ir sulipome į tą patį poros kambarių namelį, kur išgyvenome arti dvejų metų, dalindamiesi darbu ir duona, rūpesčiais ir viltimis... Būdami dviese galėjome aptarnauti ir Ilgininkų koplyčią (Norulių buvo sudegusi), kur būdavom labai laukiami ir reikalingi...

Prasidėjus mokslo metams, daugelis mokinių man dejavo, kad jie nori ir toliau mokytis tikybos, o mokykloje jos nebėra. Tada mokiniams pasakiau, kad, kurie nori mokytis tikybos, tegu po pamokų ateina į bažnyčią!.. Sutartomis dienomis bei valandomis prisirinkdavo gana daug. Taip kurį laiką ir tęsėme tikybos mokymo programą. Tačiau vieną kartą jie pranešė, kad daugiau nebeateis, nes mokyklos (gimnazijos) vadovybė griežtai uždraudusi lankyti tikybos pamokas bažnyčioje. Taip tos pamokos ir nutrūko. Kurie norėdavo, į bažnyčią mokiniai ateidavo tik sekmadienių Šv. Mišioms, tačiau vis mažiau ir mažiau...

Pasibaigus karui, 1945 metų vasarą kažkas iš parapijiečių pasiūlė pirkti Marcinkonyse namą ir, parvežus jį Merkinėn, pastatyti kleboniją. Taip ir padarėme. Nupirkome nebrangiai parduodamą medinį namą, padarę talką, jį ten išardėme ir visą medžiagą arkliais parvežėme į Merkinę, kadangi stogas buvo gontinis, tai jį parvežėme supjaustytą dideliais gabalais. Tada už parapijiečių suaukotus maisto produktus pasamdėme porą vyrų, kurie čia ant buvusios špitolės (paskutiniu metu klebonijos) pamatų tą namą pastatė ir apdengė tuo pačiu stogu. Sekančiais metais padarėme krosnis, išdažėme ir įsikraustėme!.. Paskui iš galo pristatėme dar didžiulę verandą. Taip ir atsirado bene pirmoji Lietuvoje po šio karo statytoji klebonija, turinti penketą kambarių, virtuvę, verandą ir iš šono pristatytą sandėliuką. Statėme ją tik laikinam naudojimui (todėl ir ant špitolės pamatų), kol bus pastatyta geresnė buvusios klebonijos vietoje! Tačiau ir po 40 metų tam laikinumui galo nematyti... Taip, laikinam kartais lemta būti pastoviam!

1946 metų gegužės mėn. gale vikaras V. Sladkevičius išvažiavo į Aukštadvarį. Jo vieton buvo atvykęs kun. A. Šatas, bet po keleto mėnesių ir jis dingo. Likau vienas. Kaip tada buvo su Ilgininkais, neprisimenu: ar ta koplyčia likvidavosi jos savininkams išvykus į Rytus, ar anksčiau?..

Apsigyvenęs naujame ir žymiai erdvesniame name, parsikviečiau iš tėviškės ir savo motiną. Vėl abu buvome kartu, prie bažnyčios. Tarybinei santvarkai ne visi pritarė. Kai kurie bandė net aktyviai priešintis, žudydami savo įtartus asmenis, degindami trobas. Aišku, jie buvo gaudomi ir baudžiami, o visi jų palaikymu įtariamieji izoliuojami. Todėl zakristijonas Lučkauskas su žmona ir visa eilė kitų šeimų atsidūrė Rytuose (Sibire). Net



Kunigas Vincentas Sladkevičius 1944 m.
Kardinolo V. Sladkevičiaus memorialinio muziejaus nuotrauka



Kunigo J. Mintaučkio minimas Merkinės klebonijos pastatas 2026 m.
Mindaugo Černiausko nuotrauka.

kai kurie kunigai buvo apkaltinti ir nuteisti. Ir pats 1948 m. sausio mėn. net keletą dienų buvau sulaikytas ir asmeniškai bei per liudininkus stropiai ištirtas. Džiaugiausi sugrįžęs, bet ir bijojau, kad, esant nepaprastai jautrioms gyvenimo sąlygoms, dėl kieno nors neapgalvoto žodžio vėl netektų vargti man ir kitiems dėl manęs...

Todėl, kai tik gavau vyskupijos valdytojo prel. B. Sužiedėlio (vyskupo Kaišiadoryse nebuvo) raštą, Merkinės bažnyčią perdaviau naujai paskirtam klebonui kun. J. Kamarauskui ir 1948 m. balandžio 18 d., sekmadienį, atsilaikęs rytą Šv. Mišias ir, (kaip 1941 m. atvykdamas) pasiėmęs vėl tik prikimštą portfelį bei porą ryšulėlių su drabužiais, arkliu išvažiavau į Varėnos geležinkelio stotį, iš kur traukiniu pasiekiau naują paskyrimo vietą – Kaišiadoris. Merkinėje mano praleisti šešeri metai ir septyni mėnesiai buvo jau niekad nebegrįšianti praeitis.

PASTABA. Čia ne tiek istorija, kiek asmeniški atsiminimai, surašyti po 40 metų! Kai kas juose pamiršta, o kai kas ir sąmoningai praleista, kad nebūčiau teisėjas ten, kur teisingai teisti gali tik Dievas!

Kun. J. Mintaučkis
Kaišiadorys, 1984 m.
Vasario 29 d.

◇◇◇ MERKINĖS KUNIGAI NUO 1948 METŲ ◇◇◇

1948.IV–1952.IV	Jonas Kamarauskas
1952–1959	Vytautas Sidaras
1959–1966	Zigmas Komaras
1966–1981	Petras Laskauskas, kan.
1981–1983	Vytautas Sudavičius
nuo 13/X–1983	Juozapas Matulaitis

◇◇◇ BAŽNYČIOS KOMITETAS ◇◇◇

Rugsėjo 6 d. 1948 m. įgaliotinis Pušinis buvo patvirtinęs Merkinės „Vykdomąjį organą“ tokios sudėties: pirmininkas kun. Jonas Kamarauskas, s. Tado; jo pavaduotojas Jonas Marcinkevičius, s. Adomo; sekretorius Jonas Čiurlionis, s. Juliaus; iždininkas Kazimieras Pogoželskas, s. Antano ir narys Jonas Liskauskas, s. Igno. Vėliau, jau sausio 29 d. 1953 m. patvirtino tokios sudėties Komitetą (senąja rugsėjo 6 d. 1948 m. data ir numeriu): pirmininkas Kazimieras Pogoželskas, s. Antano; jo pavaduotojas Viktoras Kiela, s. Simono; sekretorius Jonas Čiurlionis, s. Juliaus; iždininkas Stan. Jazukevičius, s. Vinco ir narys Pranas Milius, s. Petro.

Savo posėdyje 28 gegužės 1961 metų Merkinės Dvidešimtukas išsirinko Komitetą iš pirm. Jono Lisausko, s. Igno; Jono Čiurlionio, s. Juliaus; ir Liudo Sasnausko, s. Liongino. Įgaliotinis Rugienis tą Komitetą 10/VII/1961 patvirtino.

KUN. J. KAMARAUSKAS. Merkinėje klebonavo ketverius metus (1948–1952), ten ir mirė 11 balandžio 1952 metų, palaidotas šventoriuje.

KUN. V. SIDARAS Merkinėje darbavosi septynerius metus (1952–1959), jis rašo atsiminimus.

KUN. Z. KOMARAS, s. Leonardo, gimęs 2/V/1914 Ambražiškių km. Vidoniškių par. Mokėsi Giedraičiuose ir Ukmergės gimnazijoje. 1940 m. baigė Kauno kunigų seminariją ir tų metų 30/VI iš vysk. J. Kuktos gavo kunigo šventimus Kaišiadoryse. Buvo vikaru Dauguose (nuo 1940) ir Žiežmariuose (nuo 1942). Nuo 1945 m. Kirdeikių klebonas, čia 1946 m. suimtas ir grįžo 1956 metais. Buvo altaristu Kaišiadoryse (nuo 1956), klebonu Merkinėje (1959–66) ir Giedraičiuose (nuo V/1966), kur ir mirė (15/XI/1978); ten ir palaidotas šventoriuje.

Jam esant Merkinėje klebonu, (15/III/1962) į pagalbą duotas kaip altaristas prel. K. Dulksnys (4/IV) paskirtas į Nedzingę klebonu, o vėliau prel. P. Šidlauskas – jis pavadavo kleboną per 1962 metų atostogas.

Perdavęs Merkinės bažnyčią 6/V/1966 kan. P. Laskauskui, kun. S. Komaras priėmė Giedraičių bažnyčią ir nuo 1973 metų buvo Giedraičių dekanu. Nuo 8/X/1974 jis ištisus metus iš Giedraičių aptarnavo ir Dubingių parapiją.

METRIKŲ KNYGOS METRIKACIJOS BIURUI. Merkinės klebonas per Kaišiadorių vyskupijos Kuriją Vievyje perdavė Metrikacijos biurui šias Merkinės parapijos metrikų knygas: 12 gimimo metrikų, pradedant nuo 1871 ir baigiant 1940 metais; 5 jungtuvių knygas nuo 1888 iki 1940 metų. Be to, įteikė Ryliškių parapijos metrikų knygas: vieną gimimo aktų (1924–29) ir dvi jungtuvių metrikų (1924–29 m. ir 1930–40 m.). Taigi viso dvidešimt (20) metrikų knygų.

◇◇◇ KUNIGAS PETRAS LASKAUSKAS APIE MERKINĘ ◇◇◇

„Po įvairių įvykių Kaišiadoryse, 1966/IV/29 dienos Valdytojo kan. Bakšio raštu tapau paskirtas Merkinės klebonu. Perdavęs Kaišiadorių bažnyčią kun. Liudvikui Puzonui, 1966 m. birželio 6 d. iš kun. Zigmo Komaro perėmiau Merkinės bažnyčią. Persikeliant vargo nepatyriau, nes viską atliko giminės ir vikaras kun. J. Čiurlionis. Už tą visada jaučiu jiems dėkingumą.

Iš Kaišiadorių atvykus – Merkinė kaip rojus: bažnyčia graži, pušų kvapas, paukščių giesmės... Bet miestelis dukart degęs – 1941 ir 1944 m. Daug tuščių vietų, kai kur įsikūrę pokario laikotarpiu, ieškodami saugesnės vietos. Yra nedidelė ligoninė. Vidurinė mokykla ir tarprajoninis internatas – vidurinė mokykla. Bažnyčios stogas per 1944 m. sukrėstas, daug liturginių rūbų sudegę, klebonija taip pat sudegusi.

Kai kas jau padaryta lig šiol buvusių klebonų. Kun. J. Mintaučkis, nupirkęs seną namą, pastatydino kleboniją. Kun. V. Sidaras patvarkė chorą, parūpino didžiajam altoriui Švč. Mergelės Marijos Dangun Ėmimo paveikslo kopiją. Kun. Z. Komaras pasirūpino prie pat klebonijos šuliniu, po malkine rūsiu, sukalė liaudžiai tualetą, atvežė iš Giedraičių apie 700 stogui čerpių sutrūkusioms pakeisti.

Atvykus naujon vieton, tuojau pajuntami trūkumai ir neatidėliotini darbai.

Pastebėta, kad čerpėmis dengtas bažnyčios stogas sukiuręs, daug kur bėga. Reikia daug kur keisti sutrūkusias čerpes. Gerai, kad radau apie 700 atsarginių, kun. Komaro atvežtų iš Giedraičių. Suradau darbininkus, stogas buvo greit aptvarkytas. Bet paaiškėjo, kad bažnyčios stogas lėkštas ir čerpės

greit sutrūkinėja. Atsargoms pasibaigus, reikėjo gelbėtis po sutrūkusiomis čerpėmis pakišant pritaikytas skardeles. Pargabenta dar 3000 čerpių, nuimtų nuo Punios bažnyčios, vėl visą stogą perdengė, pašalinant sutrūkusias, ir tas neilgam. Pagrindinai stogą galima būtų tvarkyti tik skarda uždengus, bet kaip architektūriniam paminklui valdžia neleidžia.



Kunigas Petras Laskauskas.1930 m.
A. Baranausko ir A. Vienuolio-Žukausko memorialinio muziejaus nuotrauka

Bažnyčios vidus, altoriai ir paveikslai taip pat reikalavo skubaus remontavimo. Dėl bėgančio stogo skliautuose ornamentai buvo daug kur visai sutrupėję. Bažnyčios vidaus ir altorių restauravimą atliko menininkas Žilys 1971 metais. Ta proga įvesta trijų fazių elektros instaliacija pertvarkyta iš naujo, laidus padedant po tinku. Įtaisyta elektra, dūmimas vargonų ir fisharmonijos. Visus paveikslus restauravo menininkė E. Šmigelskaitė. Padaryta 14 medinių liktorių, metaliniai liktoriai ir kiti daiktai iš naujo panikeliuoti.

Reikėjo restauruoti ir bažnyčios išorę. Tai buvo atlikta 1972 metais, vadovaujant Pauliui Aračiauskui iš Kauno.

Per 1944 m. karą mažai liko nesunaikintų liturginių rūbų. Šį trūkumą buvo lengviau pašalinti: ką turėjau, savo paaukojau. Be to, Kaune pagamino tris naujus arnotus (2 atnaujino), juodą ir baltą kapą, 3 vėliavas, baldakymą, 4 albas, apie 20 kamžų dideliems ir virš 20 mažiems ir kitką. Pagaminta nemaža suolų, kėdžių ir taburečių... Betliejus paruoštas 1968 m., o Velykų karstas 1969 m. to paties menininko Račio iš Vilniaus.

Klebonija skubotai atstatydinta iš kun. Mintaučkio nupirkto seno pastato 1944 m. Man atvykus stogas buvo tokios blogos būklės, kad, anot

kun. Komaro, lyjant nebežinai, kur lovą patraukti, o ūkinio pastato dar blogesnis. Kuo skubiausiai reikėjo surasti šiferio stogams uždengti. Prie klebonijos dar reikalingas sandėliukas produktams, patalpa kitiems patogumams su vietine kanalizacija, vandentiekis; tuo ir pasirūpinta. Taip pat beveik visas daržas aptveriamas vielos tinklo tvora. Klebonijos viduje ir išorėje taip pat atlikti būtini remontai.

Daugybė minėtų darbų panašūs į mažmožius, bet buvo būtini ir skubūs, todėl sudarydavo nuolatinį rūpestį. Tuo buvo norėta išvengti slinkimo žemyn ir bent kiek pažengti pirmyn, kad tie mažesni darbai ne tiek trukdytų, o lengvintų didesnių siekiant. Viskas gi remiasi parapijiečių dvasiniu lygiu, tai pamatas, ant kurio viskas statosi. Todėl ir man didžiausiu rūpesčiu visada ir visur buvo parapijiečių ir kitų dvasinė būklė.

◇◇◇ AUKSINIS JUBILIEJUS ◇◇◇

1982 m. birželio 22 d. Merkinėje įvyko tai, kas mano gyvenime niekados nepasikartos – 50 metų kunigystės sukaktis arba auksinis jubiliejus. Šis įvykis paliko neišdildomą įspūdį. Norisi kartoti ir kartoti psalmės žodžius: „Lai mano siela Viešpatį šlovina, tenepamiršta, kiek Jis man gero padarė“/102.2/. 50 metų manyje ir per mane Viešpats Dievas leido veikti dieviškajai Kunigystės sakramento galiai! Tokią menkystę panaudojo tokiems dideliems dalykams! Jaučiau pareigą apie tai priminti savo draugams, giminėms ir parapijiečiams. Dėl menkos sveikatos tuo ir baigėsi mano pasiruošimas.

Kaip nustebau, kai tą dieną pamačiau, ko nesitikėjau! Giminės, prieteliai ir kiti tikintieji, man nežinant, paruošė tokias nuostabias iškilmes! Nors tą dieną Alytuje buvo vyskupo vizitacija, kaimyninėje parapijoje Liškiavoje Šv. Jono atlaidai, – Merkinėje susirinko daugybė tikinčiųjų. Artėjant pamaldoms, buvau pritrenktas to vaizdo... Nuo klebonijos iki šventoriaus, baltais rūbais pasipuošę, su gėlėmis rankose, vaikučiai, iš bažnyčios išeina pilna procesija... Vyskupijos valdytojas kun. J. Andrikonis nusiima nuo savęs kanauninko insigniją – kryžių ir uždeda man. Žengiame iškilmingai į bažnyčią, mergaitės beria gėles, choras gieda... Prie altoriaus, vadovaujant valdytojui, jubiliejui skirtos maldos, šventimai ir įteikiami

jubiliatui simboliniai ženklai – vainikas ir lazda. Po to Šv. Mišios laikomos paties jubiliato, giedant Butrimonių chorui, kur anksčiau klebonauta. Prieš sumą buvo dar dvejos Šv. Mišios, giedant vietiniams vaikų ir suaugusių chorams. Sumos metu daugiau mane liečiantį pamokslą pasakė kunigas dekanas Br. Nevelskis. Po sumos turėjau ir pats prabilti. Reikėjo visiems padėkoti už prisidėjimą prie iškilmių ir pagalbą, reiškiant Visagaliui Dievui padėką už uolų tikėjimo pareigų atlikimą, atsiprašyti dėl nesugebėjimo visus paveikti taip, kad visi neapleistų Šv. Mišių, būtų blaivūs, dori... Kas mano nesugebėta, prašau vykdyti tai savo asmenišku išradingumu ir, kas bloga, pašalinti. Visi turėtų būti ištikimi Viešpačiui Dievui. Po to suteikiau visiems jubiliejinį palaiminimą.

Prasidėjo čia pat presbiterijoje sveikinimai, religinio turinio vaikų deklamacijos, dovanų įteikimai. Sveikino vaikai, jaunimas, choristai, parapijiečiai. Žmonėms besiskirstant buvo dalinama jubiliejui prisiminti atitinkami paveikslėliai.

Iškilmių dieną – sekmadienį – daugelis kunigų negalėjo dalyvauti, todėl nemaža jų susirinko pirmadienį. Buvo atlaikytos pamaldos už mirusius kunigus, po to vaišės su sveikinimais. Tuo visos iškilmės ir baigėsi, liko tik malonūs prisiminimai.

◇◇◇ MANO PAGALBININKAI ◇◇◇

Klebonaudamas beveik visada turėjau kunigą pagalbininką. Buvo kun. Kazimieras Pivoriūnas (Butrimonyse), kun. Petras Ašaka (Alytuje), kun. Juozas Liutkevičius (Žąsliuose), kun. Pušyckis (Kruonyje), kun. Z. Komaras, po jo kun. Juozas Čiurlionis (Kaišiadoryse ir Merkinėje). Jie lengvino mano darbų naštą, atjautė susirgimų atvejais. Su malonumu ir dėkingumu juos prisimenu ir prašau jiems Viešpaties Dievo palaimos.

Ilgiausiai bendradarbiauti teko su kun. Juozu Čiurlioniu (18 metų). Jaučiu pareigą apie jį daugiau parašyti. Jis gimė 1928 m. Ricielių km., Liškiavos parapijoje. Motina mirė, palikdama jį 8 metų. Tėvas greit vedė antrą žmoną; tėvas į jį žiūrėjo šaltai. Jam rūpėjo greičiau turėti darbininkų ūkyje, o Juozas norėjo mokytis. Iš to kilo konfliktas su tėvu. Nežiūrint tėvo

prieštaravimo, jis mokėsi ir su dideliu vargu baigė vidurinę mokyklą. Po to prieš tėvo valią stojo į Kunigų seminariją. Porą metų jam teko seminariją apleisti. Tą laiką dirbo prie statybų ir Kauno geležinkelio kasininku. Dėl gražaus išsilaikymo nebuvo kliūčių jam grįžti į Seminariją, kurią ir baigė 1958 m. kovo 23 d. tapdamas kunigu.

Turbūt gyvenimo sąlygos prisidėjo suformuojant jo aštroką, gal kiek kietą charakterį, kuris sunkino jam santykius su kitais. Geriau jį pažinus, nesimatė jo blogos valios. Kas jam buvo palankus, tiems buvo net per daug geras, malonus ir paslaugus. Daugybę pamokslų jis yra prirašęs ir veltui dalindavo draugams ar kaimynams.

1977 m. balandžio 4 d. Druskininkų bažnyčioje buvo rekolekcijos, kur dalyvavo ir kun. J. Čiurlionis. Jam klausant išpažinčių, ties klausykla kažkas trenkė akmeniu į bažnyčios langą. Akmuo įlėkė į bažnyčią. Jis labai išsigando. Tą dieną nuvyko į autobusų stotį grįžti Merkinėn. Užėjo į tualetą. Čia įvyko tragedija: ištiko insultas, krito ir visą naktį išgulėjo ant cementinių grindų. Rytą valytoja užtiko ir susirūpino gelbėjimu. Siūlė į ligoninę, bet jis nesutiko ir buvo parvežtas Merkinėn. Čia skubiai iškviesta gydytoja atspėjo ligą ir bandė gelbėti.

Skaudžiai pergyvenant šį įvykį, skubiai mūsų nuvežtas į Druskininkų ligoninę. Išbuvo mėnesį –nepagerėjo. Pasikeitus aplinkybėms, porą mėnesių išbuvo tėviškėje, po to pas savo seserį Uršulę Kaune, kur buvo iškviesti įvairių sričių gydytojai – nieko nepadėjo. Kun. Čekavičiui padedant, buvo paruoštas butas su nuolatine slauge – vis ėjo silpnyn. Man būnant Valkininkų sanatorijoje, nenumaldomai veržiantis pasimatyti su manimi, du kartus buvo atvežtas, bet antrą kartą jau nebegalėjo iš mašinos išlipti. Pirmu atvykimu atliko išpažintį, antru mašinoje šiaip pasikalbėjome, tai ir buvo su juo paskutinis pašnekesys. Gal po trijų savaičių užbaigė vargus. Palaidojome iškilmingai Liškiavos kapinėse, kaip jis prašė, prie jo motinos kapo. Laidotuvėse dalyvavau ir aš, atvykęs iš sanatorijos, kur gydžiausi po infarkto."

◇◇◇ KUNIGAS P. LASKAUSKAS. ŠIS TAS APIE MERKINĘ ◇◇◇

Merkinės istorija gili ir plati. Apie ją daug prirašyta, todėl ir šiais laikais daugeliui kelia susidomėjimą. Vasaros metu dažnokai apsilanko grupės ekskursantų ir pavienių turistų. Čia juos vilioja senas piliakalnis, puošnios apylinkės, gražiai išvingiavęs Merkys, besijungiantis su Nemunu; čia tarp aukštų krantų čiurlena paslaptingas upelis – Stangė, juosdama piliakalnį ir krisdama į Nemuną – ji tik lieptu leidžia smalsuoliams priartėti prie piliakalnio laiptų.

Prieš tarybinius laikus (1941 m.) aplink miestelį būdavo dirbami laukai, daugiausia apsėjami grikiai; dabar gi apželdinti miškais, viliojančiais grybų mėgėjus iš kaimų, o ypač iš miestų.

Pačioje Merkinėje – nieko žavinčio. Miestelis po karo atsistatęs, bet netvarkingas. Pramonės ar kokių įžymybių nėra, todėl praeivių dėmesys krypsta vis į bažnyčią. Tai bemaž vienintelis senų laikų pastatas, gavęs pradžią nuo Vytauto ir Jogailos laikų. Apie ją ir telkiasi turistai, vasarotojų grupės bei meno mokyklų praktikantai, kurie iš visų pusių apgulę bažnyčią piešia jos vaizdus.

Menininkai ir architektai bažnyčios viduje randa daug įžymybių statyboje ir paveiksluose, ką net disertacijose panaudoja. Domina juos paveikslai, skliautų suvedimai, ornamentai, maišytas stilius ir kita.

Yra keletas ir kitų charakteringų namų, statytų paskutiniu laiku, pav. R. Mizaro vardo Vidurinė mokykla, Tarybinio ūkio administracinis pastatas ir kita.

Apie Merkinės praeitį daug prirašyta spaudoje. Prieš keliolika metų išleista ir atskira knyga „Merkinė".

K. P. L. 1984/II/20d. Merkinė.

◇◇◇ KUNIGAS VYTAUTAS SUDAVIČIUS APIE MERKINĘ ◇◇◇

Spalio 13 d. 1983 m. kun. Vytautas Sudavičius, dalyvaujant Merkinės dekanui kun. K. Trimoniui (Nedzingė), perdavė Merkinės bažnyčią ir

parapiją kun. Juozui Matulaičiui (iš Butrimonių). Štai ką jis per tuos dvejus metus yra padaręs Merkinėje.

Dvasios srityje – Komunijų skaičius padvigubėjo, siekdamas 20 000; žymiai padaugėjo krikštų ir bažnyčios lankomumas.

Buvo atlikti šie bažnyčios remonto darbai: nuvalyta bažnyčios lubos ir uždengtos perlitu; nuo bažnyčios pamatų šiaurinės sienos nukasta apie 0,5 m žemės, kuri buvo virš bažnyčios grindų lygio apie 20 cm; bažnyčia sudrenuota ir apibetonuota taip, kad visas lietaus vanduo patenka į drenažą. Šventorius išlygintas, įvestas vanduo ir aplink bažnyčią išklotas šaligatvis. Virš zakristijos perdengtas stogas ir viršuje įrengtas kambarys. Pastatytos dvi statulos – Šv. Jono Evangelisto ir Šv. Luko; atnaujinta monstrancija ir taurės. Šventoriuje sutvarkyti kunigų kapai, pastatytas dar vienas paminklas.

Gauti leidimai: bažnyčios šildymui įrengti, išorinės pusės nudažymui, naujiems langams, bažnyčios prieangio stogo perdengimui skarda.

Perduodant bažnyčią naujam šeimininkui palikta lentų, stiklo, cinkuotos skardos, cemento, armatūros, karčių ir pinigų...

Žinios iš inventoriaus sąrašų 1835–1941 m.
1442 ir 1496 m. PRIVILEGIJOS
1839 m. sąrašas DOKUMENTŲ
Apie mūsų bažnyčias

◇◇◇ ŽINIOS IŠ INVENTORIAUS SĄRAŠŲ 1835–1941 M. ◇◇◇

Spalio 6 d. 1835 m. kun. Jonui Rimavičiui, šv. Teologijos magistrui, priimant Merkinės bažnyčią, buvo surašytas 2 egz. INVENTORIAUS sąrašas (20 lapų), iš kurio sužinome, kas seka.

Nėra žinių, kuriais metais pastatyta Merkinės mūro bažnyčia, tačiau ji stovi (egzistuoja) nuo stabmeldijos laikų. Ji yra gotiško stiliaus ir karaliaus Vladislavo Jogailos ištekliais pataisyta. Nežinoma, ar ji buvo kada konsekruota. Po bažnyčia yra keturi (4) rūsiai. Nėra nei šventoriaus aptvėrimo, nei varpinės. Yra šeši (6) altoriai.

Yra privati koplyčia Nedzingių dvare pas Žilinskus. Nuolatinio kunigo ten nėra, bet Vyskupas kasmet duoda indultą ir ten laikomos Šv. Mišios. Kita koplyčia Pilvingių palivarke, medinė, penkiakampė; joje medinis altorius su nukryžiuotojo paveikslu ant drobės. Neturint indulto, Šv. Mišios nelaikomos.

Yra metrikų knygos: krikšto nuo 1604 metų, santuokų nuo 1619 metų ir mirusiųjų nuo 1757 metų.

1630 metais Merkinės burmistras Tomas Skaševskis Karlavičius įsteigė altariją Apaštalų Šv. Petro ir Povilo vardu, palikdamas 3000 kapų lietuviškų grašių ir paremdamas tą sumą Kampų dvaru. Vėliau, jau kun. Jundzilos laikais, tas palikimas 1500 rub. sidabru parduotas Mykolui Rosmeriui ir jis mokėjo 6 nuoš. iš savo Balbėnų (Trakų aps.) dvaro. Nėra pėdsakų, kad Merkinėje būtų buvęs altaristas ar Apaštalų šv. Petro ir Povilo altorius. Pirmuoju tokiu ,,altaristu“ buvęs klebonas Romulevičius – jis kas savaitę laikydavo po dvejas Šv. Mišias prie Šv. Onos altoriaus už geradarius.

Baltų arnotų buvo 11, raudonų 9, fioletinių 7, žalių 5 ir juodų 5; kapos 7, vėliavų 11. Yra dvi monstrancijos, 3 puškos ir 5 taurės su patenomis. Įvairių votų 11.

Žydas Hirša moka 40 rb. nuomos mokestį už sklypą, ant kurio stovi karčiama.

Pilvingių kaime yra 14 šeimų /dūmų/. Jų pareigon: iš gryčios po 3 dienas į savaitę, iš eilės važiuoti su produktais į Merkinę, po 4 dienas kiekvienam ,,gvoltų". Moterys turi skalbti, kirpti avis, sodinti bei laistyti diržus ir juos nurinkti.

Rodukoje buvo bajorų 8 šeimos (dūmai). Jie neina baudžiavos, tik esant reikalui atlieka vienu arkliu kelionę į Kauną ar Vilnių (seniau į Liepoją); talkininkauja prie šieno ir rugiapjūtėje; pavasarį ir rudenį savo jaučiais turi arti ir kulti. Nuo gryčios išvežti 15 vežimų malkų į kleboniją. Moka po 20 auksinių činšo. Visi darbai atliekami klebono maistu. Kaime yra karčema.

Štai stambesnės parapijos vietovės, nurodant dūmų skaičių: Merkinė – 66, Solonikai – 25, Klepočiai – 15, Ryliškiai – 11, Taucionys – 12, Veismūnai – 11, Raicininkai – 15, Ilgininkai – 17, Montvyliškiai – 20, Pilvingiai su kaimu – 15, Vodzionys su kaimu – 13, Sapiežiškiai – 19, Gudakiemis (Ruska Vies) – 12; viso dūmų – 498 (klebono vėliau ištaisyta į 444, išbraukus 10 Nedzingės srities vietovių).

Marcinkonyse ir Ratnyčioje yra nuolatiniai kunigai. Seniau (prie kun. Vyšniausko, Jundzilos) Merkinės vikarai ėjo filialistų pareigas. Valdant parapiją dominikonams, filialistų nebuvo – vienuolynas siųsdavo savo kunigus, kad gyventų prie filijų.

1844 METŲ INVENTORIUS. Dabartinis klebonas 1842 metais akmenų mūru apvedė šventorių, bromoje pakabino 3 varpus.

Nuo 1835 m. klebonu yra kun. Jonas Ribavičius, Teologijos magistras, o vikaru Česlovas Bakšovičius, dominikonas, Vilniuje baigęs mokslus prie Šv. Dvasios dominikonų vienuolyno. Vargonininkas Romualdas Daugeliavičius, zakristijonas Laurynas Samulevičius ir Ignas Astrauskas, Merkinės miesčionys.

Yra 4227 parapijiečių. Nedzingėje, Žilinskų dvare, klebono priežiūroje statoma bažnyčia.

Ubagyne iš laisvų aukų gyvena 10 ubagų.

1845 METŲ INVENTORIUS. Vikaru yra kun. Simonas Savickis, baigęs Vilniaus vyskup. seminariją.

1843 metais Pilvingių palivarkas su valstiečiais, 3 ežerai ir karčema Merkinėje perėjo iždui. Bažnyčiai palikta 14 sklypų mieste – ant jų savo namuose gyvena žydai. Įvairiose vietose yra 13 gabalų dirbamos žemės ir 4 pievos.

Nors skirta 400 rub. pensijos, bet paskutiniais metais nežinia kodėl išmokėta tik 258,54.

1848 METŲ INVENTORIUS, bažnyčią priimant kun. K. Aleknavičiui, Zakristijoje yra iš plytų švediška krosnis su kaminu. Yra trys filijos – Ratnyčios, Marcinkonių ir Nedzingės, su naujai pastatyta bažnyčia.

1856 METŲ INVENTORIUS. Vizituojant tam skirtam delegatui kun. St. Samsonavičiui (Nemunaitis).

Klebonu yra kun. Kajetonas Aleknavičius, šv. Teologijos kandidatas, vikaru – kun. Augustinas Lipka. Prie šio klebono padaryta 9 dideli langai bažnyčioje (nauji rėmai, baltas stiklas); naujos ąžuolinės grindys, choras ant 4 mūrinių stulpų (buvo mediniai).

Vargonininkas Aleksandras Kochanskis, bajoras; zakrist. Matas Urba ir sargas Juozas Bieliauskas.

1856 m. pastatytas naujas dviem galais ubagynas. 1853 ir 1855 m. 5 žydai perkėlė savo namus nuo klebonijos į miesto gilumą. Yra 6 pievos: Nydlina, Kulbaciškis, Dėdas, Šnipiškis, Gandro Lizdas ir Šv. Ona – viso apie 17 dešimtinių.

Valdžios šventėse po Šv. Mišių giedamas padėkos himnas už valančią Šeimą ir kas sekmadienis maldos už Carą ir jo namus. Parapijiečių 4297.

1852 METŲ INVENTORIUS, paruoštas Merkinės dekano kun. Felikso Roškovskio. Kartoja kaip ir anksčiau: ,,Bažnyčia mūrinė, nežinia kuriais metais statyta, bet stovi nuo stabmeldijos laikų. Lenkų karaliaus Vladislovo Jogailos ištekliais pataisyta, gotiško stiliaus... "

Šv. Roko, Šv. Onos ir Šv. Antano paveikslai iš naujo P. Kondrackio perdaryti 1856 metais.

Vieną altorėlį procesijai savo lėšomis įtaisė klebonas kun. K. A. – vienoje pusėje Aušros Vartų Dievo Motina, kitoje Prisikėlęs Kristus.

Vikaras – kun. Andrius Jaloveckis. Vargonininkas – Teofilius Palčevskis, bajoras; zakristijonas Jonas Karpavičius ir sargas Juozas Visockis.

Parapijiečių – 3646. Išlaidos: vikaro ir baž. tarnų išlaikymas, bažn. rūbų taisymas – 100,60 rb. klebono, jo namo ir patarnautojų išlaikymas 150; parapijos lankymas ir važinėjimas pas ligonius – 60 rub. Dekanui 20 ir dviem filialistams 120 rub.

Pamaldų tvarka: 11 val. suma, po jos pamokslas (iki 1 val.), mišparai 3 val.

Pagal dokumentus, už fundatorius kasmet atlaikomos 162 Šv. Mišios.

Buvo Marijos Rožančiaus brolija, kuri Vyskupo dekretu 1853 metais buvo uždaryta.

1867 METŲ INVENTORIUS – dekano Petrausko rašytas jau rusų kalba, kaip ir visi mokantieji.

1875 m. VIII/18 d. INVENTORIUS, po mirties kun. Mačiuko, priimant kun. Konstantinui Vaškevičiui (dekanas kun. Živoronok). Neužilgo – sausio 19 d. 1877 m. – kun. K. Vaškevičius pagal šį inventorių visą bažnyčios turtą perdavęs Dekanui.

1877 METŲ INVENTORIUS, priimant bažnyčią I/10 kun. Adomui Šlepavičiui. Altoriai – 6. Arnotų – baltų 7, raudonų 7, fioletinių 9, juodų 4; kapų 7. Bažnyčioje ant sienų 3 paveikslai piešti ant drobės – Šv. Vincento, Šv. Doziniko ir Dievo Motinos sidabriniame rūbe.

Metrikų knygos: krikšto nuo 1604 metų, santuokų 1615–1657 ir 1722–1866; mirusiųjų 1757– 1863 ir 11 knygų priešjungt. apklausinėjimų 1828–1875.

Vėliau – 1884/X/16 – Dekanas patvirtino didelį sąrašą paliktų bažnyčioje darbų – viso 3406,40 rub. sumai.

1884 ir 1888 METŲ INVENTORIAI, kun. A. Šlepavičiaus laikais. Jų rašoma: „Vladislovas Jogaila bažnyčią atnaujino savo ištekliais apie

1388 metus ir vėliau 1648 m. karalius Vlidislovas IV.“ Parapijiečių skaičius – 6446.

1927 METŲ INVENTORIUS, surašytas kun. K. Ribikausko 27/VIII, vyskupo J. Kuktos vizitacijos metu.

„Bažnyčia mūrinė pastatyta stabmeldijos laikais, kuriais metais, nėra davinių. Karaliaus Vladislovo Jogailos pataisyta. 1912 metais parapijiečių lėšomis ir vietinio klebono kun. K. Ribikausko rūpesčiu fundamentaliai atremontuota iš oro ir vidaus... Stogas dengtas čerpėmis. Grindys 1912 m. įdėtos cementinių plytelių...“

Yra 5 altoriai: iš jų didysis Panelės Švč. Dangun Ėmimo, tapytas aliejiniais dažais, ilgio 3,55 metrai, pločio 1,42 m, pagražintas 4 gražaus darbo piliastrais ir medinėmis stovylomis Šv. Joakimo ir Šv. Onos, o viršuje gražaus darbo paauksuota Švč. Loreto Panelės stovyla.

Viešpaties Jėzaus altorius buvęs vidury bažnyčios prie antro pilioriaus panaikintas, o Nukryžiuotojo figūra patalpinta bažnyčioje prie didžiųjų durų.

Šventoriaus aptvėrimas 1924 m. apdengtas lentomis. Vartuose prieš didžiąsias duris buvo 3 varpai, bet 1915 metais slenkant frontui jie buvo rusų išvežti (kartu ir signatūrka).

1912 metais vidury bažnyčios tarp piliorių abiejose pusėse padaryta po 7 suolus ir 2 suolai prie grotelių. Tais metais padaryta iš juodo ąžuolo grotelės. Stacijos įtaisytos 1917 metais dail. Kazimiero Inoninskio; jo darbo ir Kristaus karstas.

1927 m. įtaisytas naujas baldakimas (1000 Lt.)

Merkinės parapijoje iki 1920 m. spalio mėn. buvo 5975 katalikų. Tais metais spalio 10 d. lenkai užėmė kaimus kitoje Merkio pusėje: Mardasavą, Puvočius, Šunupę, Višuroduką, Kliučius, Randamonis ir Uciekos viensėdį. 1924 metais Ryliškėse įsteigta nauja parapija, į kurią įėjo kaimai: Druskininkai, Mižonys, Živulciškiai, Giraitė, Ežerynas, Lizdai, Klepočiai, Nyliškės, Tartokas, Pakrikštė, Kudra ir Kaulakiškis.

Pagal 1927 m. padarytą sąrašą parapijoje yra 4350 tikinčiųjų.

Vyskupas J. Kukta, atlikęs Merkinės bažnyčios ir parapijos vizitą, 27 rugpjūčio 1927 m. inventoriaus knygoje parašė:

SĄRAŠAS ŽMONIŲ, KURIE 1915 METAIS NETURĖJO DUONOS. Pačiame Merkinės mieste tokių buvo 179; Puvočių km. – 251, Ilgininkų – 185, Bingelių – 76, Samūniškių – 77, Veismūnų – 65, Gudakiemio – 49, Subartonių – 67, Česų – 38, Rudnios – 32, Ryliškių – 15 ir t.t.

1937 METŲ INVENTORIUS, Vyskupui J. Kuktai vizituojant rugpjūčio 15–16 d.

Vladas Galkauskas iš Nocionų dvaro yra paaukojęs signatūrką, o Lietuvos Respublikos valdžia davė vieną varpą 1926 m.

Bobinčiuje yra du kambariai, moterų pusėje krikštijami vaikai – ten yra pečius, pastatytas 1930 m.

1930 m. bažnyčios stogas apdengtas senomis ir jo dalis naujomis čerpėmis. 1935 m. į bažnyčią įvesta elektros šviesa.

Vyskupo 1934 metais patvirtinti buvo šie atlaidai: Šv. Jurgio 23/IV, Kalėdų, Velykų ir Sekminių antrosios dienos; Šv. Antano 13/VI, Šv. Onos 26/VII, Žolinė – titulus, 15/VIII; Rožančinė su 40 val. – spalio paskut. sekmadienis; Kristaus Karaliaus – spalio paskut. sekmadienis; visi pirmieji mėnesių sekmadieniai; gegužės ir spalio mėn. po pamaldų palaiminimas Švč. Sakramentu; advento trečiadieniai.

Rinkliavos: Misijoms – Kristaus Karaliaus šventėje, Seminarijai – į metus 4 kartus; katal. jaunimui – Švč. Trejybės diena ir Šv. Petro akatikas 29/VI.

Yra Nukryžiuotojo Viešpaties Jėzaus paveikslas, įdedamas į šv. Onos altorių – dail. Petro Kalpoko darbas, auka Domininko Bulono iš Puvočių kaimo, tarnavusio JAV kariuomenėje ir žuvusio Prancūzijoje per pasaulinį karą.

Yra metrikų knygos: 40 tomų nuo 1604 metų (iki 1928); vedusiųjų – krikšto 5 (1615- 1697) ir dar 13 tomų santuokos aktų (1788–1928); mirusiųjų aktų 13 knygų (1757–1930).

Dar yra 18 jungtuvių protokolų knygų (1828–1933), 10 parapijos sąrašų knygų (1835–1937) ir visų trijų rūšių metrikų raidynai nuo 1780 metų.

Šventųjų metų jubiliejaus paminėjimui 1934 m. atremontuotas prie Merkinės miestelio – Nedzingės kelio buvusio miesto rubežiaus apgriuvęs stulpas ir pastatytas ant jo geležinis kryžius ir šone stulpo Šv. Kazimiero stovyklėlė.

Kitų kryžių, išskyrus kapinių, parapijoje yra 74.

Iš 19 kaimo kapinių sutvarkyta penkios: Masališkių, Rudnios, Samūniškių, Gudakiemio ir Neciesų, kitos 14 neaptvertos.

Parapijoje katalikų yra 5229. Štai stambesnės vietovės, nurodant žmonių skaičių: Merkinės miestas – 686, Merkinės viensėdis – 67, Ilgininkai – 398, Gudakiemis – 252, Mantvyliškiai – 213, Masališkiai – 211, Bingeliai – 109, Kurmiškiai – 108, Maksimonys – 151, Mardasavas – 197, Noruliai – 155, Purpliai – 182, Puvočiai – 115, Trasnykai – 107, Rudnia – 173...

1941 METŲ INVENTORIUS, priimant bažnyčią 1/IX kun. P. Celišiui.

„Bažnyčia mūrinė, pastatyta stabmeldijos laikais. Tikroji įsteigimo data nėra žinoma.

1418 m. karaliaus Vladislavo Jogailos pataisyta. 1648 m. karaliaus Vladislavo IV atnaujinta.

Per vokiečių karą su bolševikais 1941 m. birželio 22 d. sudegė bažnyčios priestato stogas, lubos, penkerios durys, dvi vidurinės medinės sienos ir du priestato langai. Kitų bažnyčios langų stiklai su rėmais nuo bombardavimo buvo išspausti ir sudaužyti. Taip sudegė priestate (bobinčiuje) buvęs įrengtas altorius, procesijos įrankiai, komoda su geresniais bažnytiniais rūbais, altorių uždangomis ir kilimais. Sudegė Nukryžiuotojo Jėzaus paveikslas, Švč. Marijos stovyla, daug bažnytinių rūbų ir baltinių, viena puška, senas turibulis, 4 mažos klausyklos, 4 medinės žvakidės, 6 vėliavos, komoda, pianinas, 5 stalai ir t.t.

Visos metrikų knygos nei kiek nenukentėjo."

◇◇◇ 1442 M. DIDŽIOJO KUNIGAIKŠČIO KAZIMIERO PRIVILEGIJA MERKINĖS BAŽNYČIAI

Dievo vardu, Amen. Kadangi šios dienos darbai greit iš žmonių atminties dingsta, reikia, kad tie iš jų, kurie ateinančių kartų kartų žiniai būtini, o labiausiai, kurie skiriami Dievo garbei, kad žmonių liudijimu ir raštų tvirtumu būtų apsaugoti amžiams.

Todėl mes, KAZIMIERAS, Dievo malone Lietuvos, Rusijos ir t. t. Vilniaus Kunigaikštis, norime visų žiniai pranešti, kas toliau seka.

Kadangi šiam gyvenimui pasibaigus tikimės pasiekti amžinąjį, vertindami laikinųjų darbų nykumą ir norėdami laikinuosius bei besibaigiančius pakeisti amžinais, Visagalio Dievo ir Jo nekaltai pradėtos Skaisčiausiosios Dievo Motinos, visada Mergelės Marijos garbei, amžinam sielų džiaugsmui velionies šviesiausio Kunigaikščio ir Pono VLADISLAVO, Lenkijos karaliaus, mūsų brangaus gimdytojo, ir mūsų nuodėmių atleidimui.

Merkinės bažnyčiai, Šventojo Mikalojaus Išpažinėjo ir Popiežiaus garbei, aukščiau minėto garbingiausio mūsų Tėvo įsteigtai, brangiam mūsų JOKŪBUI, minėtos bažnyčios Klebonui bei Valdytojui ir jo įpėdiniams, kurie tą bažnyčią valdys, mes duodame, dovanojame, noriai perleidžiame ir užrašome dešimtą dalį visų rūšių žuvų, kurios bus sugautos Merkio upėje ir visuose tvenkiniuose, kurie priklauso Merkinės miestui (castrum).

Iš savo dosnumo duodame, dovanojame, noriai perleidžiame, užrašome, amžiams atsižadame per to miesto pareigūnus, būtent Valdytoją ir Raktininką (tenutarium et clavigerum) dabartiniam laikinam bažnyčios Valdytojui ir jo įpėdiniams PILVINGIŲ ežerą, kad jį duotų, atiduotų, pavestų ir be liepimų įvykdytų šį liepimą.

Šiam patvirtinti pridedame savo antspaudą. Tai įvyko Merkinėje, trečiąjį Gavėnios sekmadienį 1442 metais, dalyvaujant garbingiausiajam Kunigaikščiui Jurgiui, s. Simono, ir garbingam Ponui Petrui Antvi (...).

◇◇◇ 1496 M. DIDŽIOJO KUNIGAIKŠČIO ALEKSANDRO ◇◇◇ PRIVILEGIJA MERKINĖS BAŽNYČIAI

Dievo vardu, Amen. Kadangi visa naikinantis laikas nieko nepalieka išskyrus dorybes ir surašytus darbus, reikia, kad žmonių darbai, jųjų atlikti, raštiškais liudijimais būtų perduodami būsimoms kartoms, todėl mes, Aleksandras, Dievo malone Lietuvos Didysis Kunigaikštis, Rusijos bei Žemaitijos Viešpats ir Paveldėtojas, šiuo mūsų raštu amžinam atminimui skelbiame visiems, kuriems reikia apie tai žinoti, kad aš, matydamas men-

kas mūsų parapinės MERKINĖS bažnyčios Švečiausios Mergelės Marijos vardu, jog vietos kapelionas vos gali išsilaikyti.

Norėdamas tos klebonijos pajamas padidinti, kad minėtoje bažnyčioje Dievo garbinimas būtų atliekamas toliau ir geresne tvarka, tai bažnyčiai, jos dabartiniam ir po jo sekantiems įpėdiniams klebonams norime, kad būtų atiduodamas kas dešimtas pėdas avižų iš visų mūsų dvarų ir palivarkų, nuo seno tai parapijai priklausančių. Taip pat du gabalu žemės Litviniškių vietovėje, tai yra Dolkunciškis ir Radziškis tokio ilgio ir pločio, kaip buvo anksčiau, kada juos laikė Radauskas ir Dolkunskis, iš tų žemių sau ir mūsų įpėdiniams neimdami jokių pajamų ar patarnavimų.

Amžiniems laikams su visomis teisėmis ir nuosavybėn duodame, dovanojame ir užrašome prie Merkio upės esančią BUJAVOS pievą. Pagal šį raštą taip dabartinis, kaip ir būsimieji tos bažnyčios klebonai turi teisę laikyti, valdyti, naudotis, saugiai ir ramiai administruoti, tačiau neturi teisės nieko iš tos bažnyčios atskirti. Dar leidžiame tam pačiam kapelionui ir jo įpėdiniams turėti laisvą karčemą (taberną) ir joje gaminti visokių rūšių gėrimus ir juos pardavinėti be mažiausio mokesčio iždui, tuščiam bažnyčiai priklausančiam name, esančiam rinkos pietuose (versus plagam meridionalem sita); tą namą dabartinis klebonas Stanislovas įsigijo savo lėšomis, tačiau taip, kad iš tos karčemos vaškas, kurį ligi šiol mūsų Valdytojas duodavo Merkinės bažnyčiai, nuo šiol teiktų minėtas kapelionas.

Be to, kad pagal šį mūsų užrašą Šv. Kryžiaus garbei kiekvieną penktadienį toje bažnyčioje klebonai ir jų vikarai giedotų Šv. Mišias. Tai paliekame jų sąžinei.

Didesniam tvirtumui ant šio rašto padėjome mūsų antspaudą.

Taip vyko ir parašyta Merkinėje trečiąją dieną po iškilmingų Šv. Kryžiaus atlaidų nuo Kristaus gimimo 1496 metais.

Per rankas garbingojo Erasmo, mūsų raštininko, asmeniškai dalyvavusio šį dokumentą surašant.

PASTABA. Iš lotynų į rusų kalbą šiuos dokumentus pabaigoje XIX amžiaus. Išvertė Trakų Žemės teismo pirmininkas, Kolegijos sekretorius, teisių Kandidatas Želnia. Šis vertimas padarytas iš rusiškojo teksto.

◇◇◇ KUNIGAS DR. JUOZAS BAKŠYS ◇◇◇

Man esant Žiežmarių 4 kl. Vidurinės mokyklos auklėtiniu, kun. J. Bakšys apie 1922 ar 1923 metus buvo šios mokyklos kapelionu. Jį gerai prisimenu, nes iš fizikos mokytojo sužinojau, kad tas mėlynas dangus tai yra storas oro sluoksnis. Man kilo didelė abejonė: tai kurgi Dievas gyvena, jei čia yra oro sluoksnis? Paklausiau kapeliono kun. dr. Bakšio. Jis man išaiškino: Dievas yra visur, bet kur matysime Dievą veidas į veidą, ten ir bus tikras dangus.

Viena asmenybė prieš mirdama, o tas buvo jau senokai, in confessione pareiškė: jų šeimoje Merkinėje iš anapus ateidavo ir apsistodavo lenkų žvalgyba. Vienas atėjo dr. Bakšio nužudyti, bet nedrįso tai padaryti ir grįžo iš kur atėjęs. Po kiek laiko atėjo antras ir tas vakare neva su reikalu pasibeldė pas Bakšį, ir kada tas duris atidarė, jį šovė ir pasišalino.

Tikras liudijimas. Jie bijojo apie tai pranešti valdžiai, nes būtų nukentėję ir iš lietuvių, ir iš lenkų pusės. Tą paslaptį man pasakė ir nusinešė į kapus.

(pas.) Kun. Br. Novelskis

Pastaba. Kun. dr. J. Bakšys Žiežmarių mokyklos kapelionu buvo ne 1922–23 metais, bet 1921. Tų metų pabaigoje buvo Merkinėje – tos mokyklos direktorium. Kun. St. K.

◇◇◇ KUNIGAS DR. JUOZAS BAKŠYS (1884–1925) ◇◇◇

Kun. Juozas Bakšys yra gimęs rugsėjo 4 dieną 1884 m. Asmalų km. Kuktiškių val. Utenos aps. Mirė sausio 7 d. 1925 m.

Pradžios mokyklą lankė Kuktiškiuose, Švenčionyse išėjo miesto mokyklos keturias klases; pasimokęs privatiškai 1903 m. išlaikė į Vilniaus dvasinę seminariją, į kurią stojo 1904 m. 1908 m. ją baigęs, stojo į Insbruko univ. kur 1912 gavo teol. daktaro laipsnį; laikė egz. pie Petrapilio dvasinės kat. akademijos. 1913 m. Visų Šventųjų bažnyčios Vilniuje vikaras; čia gyvendamas bendradarbiavo Vilniuj leidžiamoje „Aušroje“. Mokė Vilniaus lietuvių

mokytojų kursuose. 1916 m. XII 2 d. suimtas vokiečių okupacinės valdžios. Vyskupijos administratoriaus kun. Michalkevičiaus iškeltas į Merkinę. 1921 m. Žiežmarių vidurinės mokyklos kapelionas. 1921/XI Merkinės vidur. mokyklos vedėjas. Čia pasižymėjo plačia kultūrine ir politine veikla.

1924 m. XII / 17 lenkų pašautas, 1925 – I/7 mirė.

J. Talmantas ir J. Miškinis. Lietuvos Mokykla 1985, Nr. 2, 83–88 p. (paimta iš II tomo Liet enciklopedijos).

Yra ir kitokia versija, kad Direktoriaus nužudymas yra vietos žydų darbas (stiprus kooperatyvas mažino jų pelną) – jie primetė kaltę Pašilingės Sakalauskienei, kuri kaip tik tuo laiku išvyko į Ameriką pas savo vaikus.

Gruodžio 17 d. 1924 m. buvo pirmą kartą mokiniams kinas iš Alytaus. Po seanso pas direktorių buvo būrys mokytojų ir svečių; išgirdęs skambutį, direktorius nuėjo atidaryti durų ir jį peršovė. Naktį dr. Kuzma suteikė pirmą pagalbą (viena kulka nugarkauly liko). Mirė Kaune, palaidotas Utenoje, tarp tėvo ir brolio kunigo.

◇◇◇ VILNIAUS VYSKUPIJOS KANCELIARIJA 1839 METAIS SUDARĖ ŠĮ SĄRAŠĄ DOKUMENTŲ, LIEČIANČIŲ MERKINĖS BAŽNYČIĄ, IR PERSIUNTĖ JĮ SAUGOTI VYSKUPIJOS ARCHYVUI.

1. Lenkų karaliaus Zigmanto III 1593 m. 5/VII privilegija – joje minimos ir patvirtinamos visos senosios privilegijos. Pergamentas su dideliu antspaudu ant šilkinio šniūro.
2. D. Lietuvos K. Aleksandro 1493 m. privilegijos nuorašas dėl karčemos prie Merkinės bažn. Pergamentas su dideliu antspaudu.
3. To paties Kunig. Aleksandro 1493 m. Leidimas naudotis Gelovinės ežeru. Pergamentas be antspaudo.
4. Lenkų karaliaus Zigmanto 1516 m. privilegija dėl Ožešiškių ir Karpiškių dykynių. Pergamentas su dideliu anstpaudu ant šilkinio šniūro.
5. Karal. St. Batoro 1579 m. privilegijos nuorašas.
6. Intromisija 1618 m. dėl laisvo įžengimo į Merkinės seniūnijos miškus.

7. Nuorašas 1620 m. dekreto dėl įžengimo į Merkinės miesto miškus.
8. Rodukos kaimo 1620 m. prašymas.
9. Zigmanto I 1523 m. privilegija dėl Rodukos.
10. Amžinoji tesė į Roduką iš Godačevskių Kvačui 1642 metų.
11. Rodukos prašymas Godačevskiui 16?4 m.
12. Kvačienės testamentas 1620 m. dėl Rodukos.
13. Procesas dėl Rodukos girios sudeginimo 1631 m. Jame paliečiami ir rubežiai.
14. Komisariato dekretas dėl Rodukos 1636 m.
15. Šaukimas dėl javų ir žuvies dešimtinės 1647 m.
16. Protestas dėl malūno prie klebonijos, su generaliniu patikrinimu 1630 m.
17. Instrancija, amžinosios teisės ir kiti priedai dėl namo, sklypų ir daržų – 1613, 1620, 1622, 1624 ir 1760 metais.
18. Kersnickis parduoda Godačevskiui sklypą Seirijų gatvės kampe 1630 m.
19. Zigmanto I privilegijos ištrauka Mickiškių (vietovė) reikalu.
20. Bajoro Vaitiekaus Koševskio prašymas dėl žuvų gaudymo ir pievos – 1633 m.
21. Božakauskų sklypo Nemajūnų gt. pavedimas.
22. Dekretas 1647 m. dėl pievos ties Perokopu.
23. Dekretas dėl margo pievų už tilto – 1647 m.
24. Bakienės 1640 m. testamentas dėl namo.
25. Šv. Onos altarijos steigimo nuorašas – 1635 m.
26. Pukrijevičių dokumentas dėl perleidimo bažnyčiai sklypų ir žemių – 1623 m.
27. Sledzinskienės-Pilipavičiūtės dokumentas – 1714 m.
28. Dokumentas dėl sklypo mirus Ščesnovičiui – 1636 m.
29. Kotrynos Kaminskienės testamentas dėl sklypo ir daržų – 1714 m.
30. Susikeitimo teisė į daržą kun. Abramovskiui nuo Žmudzinavičių – 1754 m.
31. Nuo Survilų teisė šienauti margą pievos už tilto – 1647 m.
32. Komisijos dekretas dėl Rodukos rubežių – 1636 m.
33. Pareigūno parodymas, kad Merkinės seniūnas Vaina įsakė klebonui atiduoti visa, kas pagal fundaciją jam priklauso – 1621 m.
34. Pirmasis dekretas, kuris parodo Rodukos rubežius – 1636 m.
35. Leidimas (sutikimas) laikyti Merkinės mieste dvi karčemas – 1687 m.
36. Galutinis dekretas dėl Rodukos – 1639 m.
37. Privatus nuorašas privilegijos dėl Meniškių – 1642 m.
38. Kombinacija tarp Godačevskio (dvaras) ir kun. Višnevskio – 1783 m.
39. Miestas davė Žukauskui dokumentą dėl nušienavimo vieno margo – 1766 m.
40. Domšai duoda Chvonovičiui teisę į sklypą Veisėjų gatvėje – 1699 m.
41. Asesoriaus dekretas su Merkinės seniūnija ir tolimesniais – 1783 m.
42. Pakamario dekretas dėl Pilvingių rubežių – 1783 m.
43. Pilvingių palivarko aprubeževimas – 1784 m.
44. Dokumentas vieno margo šienavimui Šv. Onos altarijos naudai – 1648 m.
45. Stepono Petravičiaus (jam mirus) sklypo Serijų gatvėje užrašymas Merkinės bažnyčiai – 1620 m.
46. Teisė šienauti du margu Snipiškėse – 1638 m.
47. Inventoriaus sąrašas, kun. Vyšniauskui priimant Merkinės bažnyčią ir jai priklausančius palivarkus – 1776 m.
48. Ištrauka dekreto buv. Trakų Žemės teismo iš 1800 m. balandžio 20 d. Juo Merkinės klebonijai leista naudotis (įžengti) valdžios miškais, ežerais ir t. t.
49. Valstybės Tarėjo Mykolo Romerio padarytas 1818 m. liepos 8 d. pažadas Merkinės klebonijai 1500 rub. sumai, kartu su Vilniaus Teismo II Departamento nutarimu tų pačių metų, mėnesio ir dienos Nr. 2393.
50. Trakų aps. Rotmostro Jono Rotauto padarytas pažadas 1818 m. spalio 26 d. Merkinės klebonijai 300 rub. sumai, kartu su aukščiau minėto Departamento nutarimu, tais pat metais ir mėnesio 31 d. Nr. 3285.

PASTABA. Visų čia surašytų dokumentų yra po 1 egz., tik Nr. 17 – 6; o nr. 29, 49 ir 50 – po 2 egz. Tokiu būdu viso yra 58 dokumentai.

◇◇◇ APIE MŪSŲ BAŽNYČIAS ◇◇◇

J. Ochmanskis – Biskupstwo Wilenskie w sredniowieczu – Poznan, 1972 m.

Vytauto ir Jogailos laikotarpiu 1387–1430 m. Vilniaus vyskupijoje įsteigta 27 parap. bažnyčios.

Merkinės – prieš 1392 m.
Daugai, Dubingiai, Kaunas – prieš 1430 m.
Ukmergė ir Maišiogala – 1387 m.
Vilniuje Šv. Jono – prieš 1392 m.

Aleksandras Jogailaitis įsteigė 9 parapines Bažnyčias, kurių 6 tenka jo I valdymo laikotarpiui, iki 1500 metų. Yra tai:

Semeliškės ir Anykščiai – prieš 1501 m.
Pasvalys – 1497 m.
Rokiškis – 1500 m.

1431–1500 metų laikotarpiu radosi bažnyčios:

Darsūniškis
Punia
Utena

Ne valdžios, bet privačių asmenų (bajorų) fundacijų dėka 1430–1500 metais pastatytos bažnyčios:

Bijutiškis – 1470 m.
Užuguostis – 1495 m.
Želva Mažoji – 1477 m.
Skiemonys prieš – 1500 m.
Deltuva prieš – 1444 m.
Didžiojo Kunigaikščio žemėse (Žygimanto–Bonos)
Inturkė – 1555 m.
Alytus – prieš 1520 m.

Perloja – prieš 1520 m.
Aukštadvaris – 1518 m.
Žiežmariai prieš – 1508 m.

Privačių fundacijų: Giedraičiai – prieš 1505 m., Dusmenys – prieš 1522 m., Gegužinė – prieš 1507 m., Kietaviškės – prieš 1504 m., Musninkai – prieš 1522 m., Žąsliai – 1513 m., Paparčiai ir Širvintai – prieš 1522 m.

◇◇◇ ŽODELIS UŽBAIGAI ◇◇◇

Kad dabartinė Merkinės bažnyčia siekia stabmeldijos laikų, apie tai rašoma visuose inventorių sąrašuose. Ir mūsų laikų istorikas J. Ochmanskis teigia, kad ši bažnyčia egzistavusi prieš 1392 metus... Taigi ją yra lankę ir meldęsi ne tik Vytautas su Jogaila, bet vėliau ir Šv. Kazimieras, kada jam tekdavo keliauti iš Krokuvos į Vilnių arba grįžti atgal per Merkinę.

Šioje apžvalgoje ryškiai atsispindi visuomeniniai ir politiniai įvykiai, kurie gyvai lietė Lietuvą per tuos 600 metų. Tiesa, plačiau nušviestas paskutinis mūsų gyvenimo neramus laikotarpis nuo 1940 metų – tam reikalui duota keletas atsiminimų.

Norėčiau dar kai ką paminėti apie 1926–29 metų Merkinės vidurinę mokyklą, kuriai man tada teko vadovauti.

Jau 1926 m. vasario vidury buvo surengtas viešas kun. dr. J. Bakšio pagerbimas ir iškabintas jo portretas (Kalpoko ir Jomanto darbas).

Mokykloje darbavosi šie mokytojai: J. Miškinis ir jo žmona (darbeliai), J. Rinkevičius, J. Rėklaitytė (kiek vėliau, Rinkevičienė), V. Blažonytė, J. Bloznelis, muzikos mokytojas Uogintas (vėliau Gutauskas) ir aš. Kapelionas kun. A. Orvydas 1926/IV iškeliavo į Dubingius, o paskui į JAV. Man teko dėstyti tikybą, vokiečių k., algebrą, visuomenės mokslą ir kapelionauti.

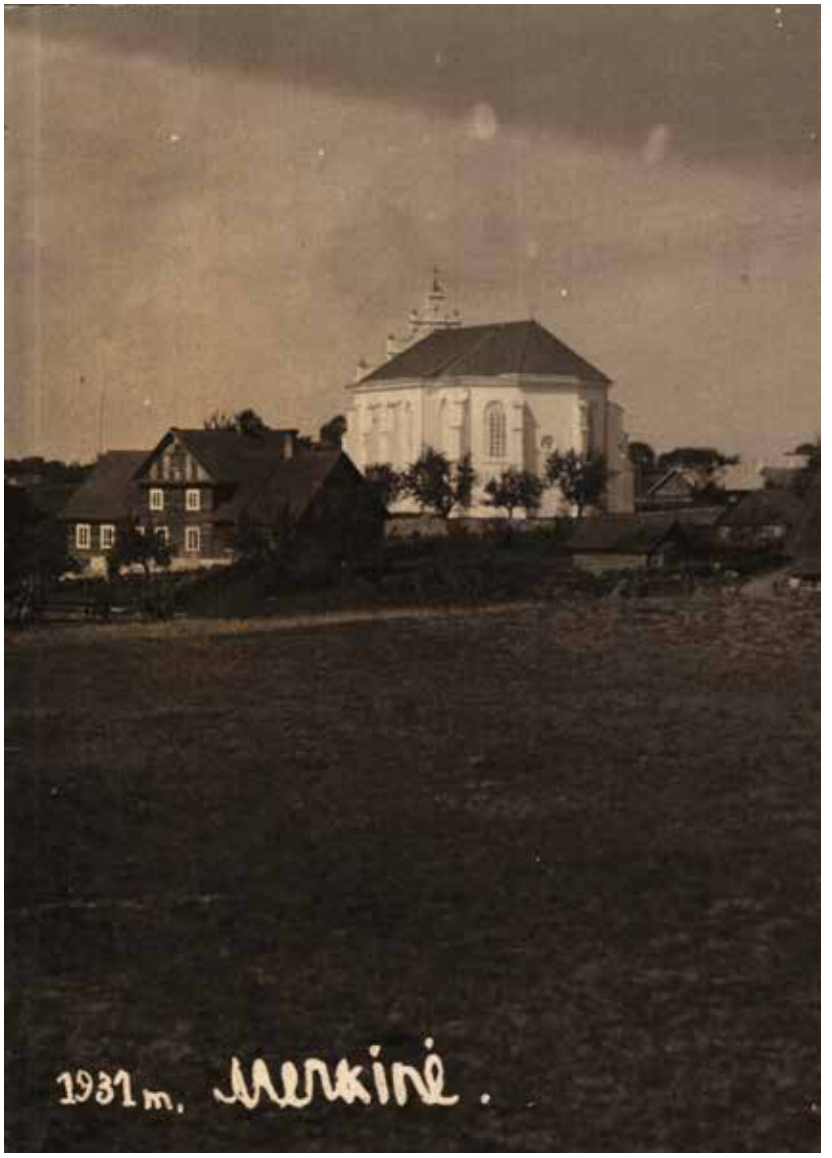
Mokinių nebuvo daug: 1926 m. baigė mokyklą 21, 1927 – 24, 1928 – 17 ir 1929 – 14.

Buvo daromos su mokiniais ekskursijos į apylinkes, du kartu į Kauną, Liškiavą, Perloją... Paskutiniais 1929 metais viso buvo 39 mokiniai, kurių tarpe keli žydai.

1929 metais lankydamas Kampų km. ligononę užsikrėčiau dėmėtąja šiltine ir mėnesį sirgau; mane pavadavo J. Miškinis. Rugpjūčio 30 d. 1929 m. Merkinės mokyklos visą turtą 7 sunkvežimiai nuvežė į Seirijus.



Buvusi Merkinės vidurinė mokykla (vad. Vazos namas), kurioje direktoriumi dirbo Stanislovas Kiškis. Po tvarkybos darbų čia įsikurs Merkinės krašto muziejus. Mindaugo Černiausko nuotrauka, 2026 m..



Senasis Merkinės klebonijos pastatas (kairėje) su bažnyčia 1931 m. Nuotrauka iš Merkinės krašto muziejaus fondų Algimanto Antanevičiaus rinkinio

STANISLOVAS KIŠKIS

Šis tas iš Merkinės praeities

Knygos leidybos projekto vadovas – Mindaugas Černiauskas
Įvadinio žodžio ir komentarų autorius – Žygimantas Buržinskas
Kalbos redaktorė – Rita Černiauskienė
Knygos dizainerė – Jurgita Brindzė

Tiražas 200 egz.
Išleido Merkinės krašto muziejus
S. Dariaus ir S. Girėno a. 1, LT-65336, Merkinė
Spausdino UAB „PETRO OFSETAS“
2026 m.

Skaitytojui pristatomas 1984 metais parašytas kunigo Stanislovo Kiškio rankraštis „Šis tas iš Merkinės praeities“ yra savitas ir vertingas Merkinės istorijos šaltinis. Tai nėra šiuolaikinė akademinė miesto ar parapijos istorija. Veikiau – tai ilgametės kunigo, pedagogo ir Merkinės gyvenimo dalyvio pastangos surinkti vienoje vietoje jam prieinamas žinias apie miestą, jo bažnyčią, vienuolijas, dvasininkus, parapijiečius ir XX a. pirmosios pusės gyvenimą.

ISBN 978-609-95778-8-3

